

**KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI**

**CENGİZ AYTMATOV'UN ESERLERİNDEKİ MADDİ
KÜLTÜR UNSURLARININ
DİL VE ANLAM AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Furkan ÖZÇELİK**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç.Dr. Enver KAPAĞAN**

**Karabük
Ağustos 2017**

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Furkan ÖZÇELİK'e ait "Cengiz Aytmatov'un eserlerindeki maddi kültür unsurlarının dil ve anlam açısından incelenmesi" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Türk Dili Ve Edebiyatı Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	:Yrd.Doç.Dr.Mustafa KUNDAKÇI	
Danışman Üye	:Yrd.Doç.Dr.Enver KAPAĞAN	
Üye	:Yrd.Doç.Dr.M. Nurullah CİCİOĞLU	

Tez Sınavı Tarihi : 10. 08. 2017

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

1.02/08/2017

Furkan ÖZÇELİK

İmza

ÖNSÖZ

Cengiz Aytmatov sadece Kırgızistan bölgesinde değil dünyanın dört bir tarafında tanınmış bir yazardır. Eserleri birçok dile tercüme edilmiş ve altmış milyonun üzerinde basılmıştır. Ancak hem Kırgız edebiyatı hem de Aytmatov hakkında ülkemizdeki çalışmalar Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1991 senesinden sonra hız kazanabilmiştir. Bu tezde de Cengiz Aytmatov'un eserlerinde bilinçli bir şekilde kullandığı, milletlerin hayatında önemli yere sahip olan ve devamlılıklarını sağlayan dil ve kültürün temelini teşkil eden maddi kültür unsurlarının dil ve anlam açısından kullanışı ve önemi ele alınmıştır.

Aytmatov'un eserlerindeki maddi kültür unsurlarının dil ve anlam bakımından incelenmesi için Aytmatov'un dört romanından ve üç hikâyesinden yararlanılarak metin türleri ve eserlerdeki işlenen konular arasında dengeli bir dağılım sağlanmıştır: Gün Olur Asra Bedel, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Beyaz Gemi, Toprak Ana, Cemile, İlk Öğretmen ve Selvi Boylum Al Yazmalım. Ayrıca tezin yazılmasında bu eserlerin seçilmesinin bir başka gerekçesi ise Aytmatov'un eserlerindeki maddi kültür unsurlarının bu eserlerde hem çok fazla kullanılması hem de bu maddi kültür unsurlarının konu dağılımı olarak ilgili eserlerde farklılık göstermesindedir. Şöyle ki Gün Olur Asra Bedel ve Cengiz Han'a Küsen Bulut romanlarında daha çok milli kültürün korunması için gelenek ile gelecek arasındaki maddi kültür öğeleri incelenmiştir. Toprak Ana ve Cemile eserlerinde savaş, toprak, aşk ile ilgili maddi kültür öğeleri incelenmiştir. İlk Öğretmen ve Selvi Boylum Al Yazmalım eserlerinde toplumdaki doğru ve yanlış gelenek uygulamaları ile aşk konularıyla ilgili maddi kültür unsurları incelenmiştir. Beyaz Gemi romanında ise Aytmatov'un kurmak istediği dünya düzeni ile ilgili hayalleri ile ilgili maddi kültür unsurları incelenmiştir. Böylece incelenen eserlerde hem farklı metin türlerine yer verilmiş hem de maddi kültür unsurlarının konu dağılımında da çeşitlilik gerçekleşmiştir.

Tez çalışması sürecine kadar Aytmatov'un sadece Beyaz Gemi romanını okumuştum. Ancak Aytmatov'un diğer eserlerini de okudukça ne kadar güçlü bir kalemi olduğunu anlamaya başladım. Çünkü Cengiz Aytmatov hem Sovyetlerin ülkesini işgali hem de İkinci Dünya Savaş'ıyla birlikte büyük bir kültürel yıkım

yaşayan medeniyetinin değerlerini ne pahasına olursa olsun savunmuştur. Eserlerinde milli bir bilinç uyandırarak Kırgız halkını öz değerlerine ve bağımsızlığa kavuşturmaya çalışmıştır. Eserlerinde savaşları, zorbalıkları; aşk ve sevgi temalarıyla birlikte okuyucularıyla buluşturması da okuyucular için ayrı bir tat sağlamıştır.

Bana Cengiz Aytmatov'u daha iyi tanıma fırsatı veren ayrıca tez yazma sürecinde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, tez danışmanım ve hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Enver KAPAĞAN'a müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ONAY SAYFASI.....	i
TEZ DOĞRULUK BEYANI.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.CENGİZ AYTMAOV

1.1. Cengiz Aytmatov'un Hayatı.....	9
1.2. Cengiz Aytmatov'un Edebi Hayatı.....	11
1.3.Cengiz Aytmatov'un Eserleri.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

2.KÜLTÜR VE DİL

2.1.Maddi Kültür Unsurları.....	15
2.2.Maddi Kültür Unsurları Ve Dil.....	16
2.3.Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Maddi Kültür Unsurları ve Dil...	17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.CENGİZ AYTMAOV'UN ESERLERİNDEKİ MADDİ KÜLTÜR UNSURLARININ KÜLTÜR VE DİL AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1.GÜN OLUR ASRA BEDEL.....	19
3.1.1.Ak Yazma-Kara Yazma.....	23
3.1.2. Altın Merke Balığı.....	24
3.1.3. Ana- Beyit Mezarlığı.....	24
3.1.3. Füze.....	25
3.1.4. Cenaze Alayı.....	26
3.1.5. Cenaze Defin Araçları: kazma, kürek, kepçe.....	26

3.1.6. Cenaze Elbiseleri.....	27
3.1.7. Demir Yolu.....	28
3.1.8. Dua.....	29
3.1.9. Emanet.....	29
3.1.10. Mankurtlaşma Ve Şapka.....	30
3.1.11. Onur.....	32
3.1.12. Su Kuyusu.....	33
3.1.13. Tren.....	34
3.1.14. Uzay İstasyonu.....	34
3.1.15. Yılbaşı - Noel Baba-Tren.....	36
3.2.CENGİZ HAN'A KÜSEN BULUT.....	36
3.2.1. Bengi taş.....	39
3.2.2. Bulut.....	39
3.2.3. Davul.....	40
3.2.4. Deve.....	41
3.2.5. Işık İşkencesi.....	41
3.2.6. Komsomol.....	42
3.2.7. Şölenler.....	43
3.2.8. Tren.....	43
3.2.9. Yurt- Sancak.....	44
3.3.CEMİLE.....	44
3.3.1. Ana Kadın.....	47
3.3.2. Evlilik.....	48
3.3.3. Mektup.....	50
3.3.4. Tablo.....	51
3.4.İLK ÖĞRETMEN.....	51
3.4.1. Alfabe.....	53
3.4.2. Eğer-Koşum.....	54

3.4.3. Kaput.....	54
3.4.4. Kolhoz.....	55
3.4.5. Mektup.....	55
3.4.6. Mühürlü Kâğıt.....	57
3.4.7. Şapka.....	57
3.4.8. Tablo.....	58
3.5. SELVİ BOYLUM AL YAZMALIM.....	59
3.5.1. Kalpak.....	60
3.5.2. Kamyon , Kolhoz.....	61
3.5.3. Misafirperverlik.....	62
3.5.4. Nişan.....	63
3.6. TOPRAK ANA.....	64
3.6.1. Toprak.....	66
3.6.2. Kutsal Ekmek.....	66
3.6.3. Nasreddin Hoca.....	67
3.6.4. Hasat	67
3.6.5. Ray.....	68
3.6.6. Savaş.....	69
3.6.7. Mektup.....	70
3.6.8. Yağmur.....	71
3.6.9. Kökpar.....	71
3.7. BEYAZ GEMİ.....	72
3.7.1. Beşik.....	75
3.7.2. Cenaze Töreni.....	75
3.7.3. Çanta-Dürbün-Beyaz Gemi.....	77
3.7.4. Yenisey.....	78
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	83

ÖZET.....	85
ABSTRACT.....	86
ÖZGEÇMİŞ.....	88

GİRİŞ

Milletleri var eden genel ve özel unsurlar vardır. Genel unsurların içine daha çok evrensel dediğimiz bütün insanlığın ortak değer ve kanaatlerini taşıyan yalnızca insan olma, toplumda yaşama, vicdani hislere sahip olmayı gerektiren öğelerdir. Özel unsurlar ise milleti başka toplumlardan ayıran motiflerdir ki bu her halkın kendine ait mührü anlamına da gelir. Bunun içine dil, din, kültür, yaşam biçimi, edebiyat, ahlak kuralları, yemek çeşitleri, hayata bakış açısı ve gelenek görenekler ve benzeri unsurları kapsar. Bu unsurlar genel olarak halk tarafından geçmişten geleceğe aktarılırken bazen de aydınların şuurlu hareket ve hamleleri ile gelecek nesillere aktarılırken ulusallıktan evrenselliğe de dönüşür. Bunu en iyi yapanlardan biri de Cengiz Aytmatov'dur. Onun eserlerinin dünyada birçok dile çevrilmesi ile Kırgız Türk kültürüne ait birçok unsur dünyadaki birçok insan için yaşam kaynağı veya bir ideal olarak ulaşılması gereken bir zirve durumuna gelmiştir. Bu unsurlar içinde özellikle Türklerin kullanmış olduğu maddi kültür unsurları önemli bir yer tutar.

Cengiz Aytmatov'un eserlerinde maddi kültür unsurlarının dil ve anlam açısından incelenmesi ile ilgili bu çalışma yapılırken metin türlerine ve tema dağılımına dikkat ederek Cengiz Aytmatov'un yedi tane eseri incelenmiştir. Bu çalışma öncesinde kültür ve kültür çeşitleri, maddi kültür öğeleri ve Cengiz Aytmatov ile ilgili daha önceki zamanlarda yapılmış olan çalışmalar dikkatlice incelenmiştir. Böylece bu çalışmanın yöntemi ile ilgili ön bilgiler elde edilmiştir.

Doğru bir gözle bakıldığında maddi kültür unsurları milletlerin tarihsel mührü anlamına gelir. Örneğin Türkler için Orta Asya'nın bir vatan olarak kabul edilmesinin yegâne sebebi sadece bilinen tarihi itibarı ile bu coğrafyada yaşıyor olmalarıyla beraber yapılan çalışmalar neticesinde tarihin karanlık dönemlerinden

bugüne kadar bölgede çıkan birçok maddi kültür unsurunun da Türklerle özdeşleşmiş unsurlar olmasından ileri gelmektedir(Esin,1978:5-8).

Biz de bu tezimizi yazarken maddi kültür unsurlarının kültür ve dil üzerindeki etkisi ile kültürün geçmişten bu güne taşınması noktasında maddi kültür unsurlarının yüklendiği rolün önemi üzerinde durduk. Maddi kültür unsurlarının tarihsel süreç içerisindeki milletleşme ve milleti koruma vazifesi en iyi aydınların kaleminde kendini gösterir. Bunun bilincinde bir aydın olarak Cengiz Aytmatov'da ele aldığı her konuyu ve değindiği her kültür unsurunu şuurlu bir biçimde ele aldığını gördük. Aytmatov hemen her eserinde belli başlı bazı konular üzerinde özenle durur ve okuyucu da bir şuurlanma yoluna gider. Biz de çok fazla tekrara düşmemek için Cengiz Aytmatov'un bütün eserlerinden ziyade dört roman ve üç hikâyesinden hareketle aynı kültür unsurlarından ziyade birbirinden farklı maddi kültür unsurlarını ele alarak tezimizi yazmaya çalıştık.

Kültür unsurlarının maddi ve manevi boyutu ile başlı başına hacimli olmasının yanında Cengiz Aytmatov'un eserlerinde şuurlu ve çok çeşitli olarak kullanılmış olması bir yüksek lisans tezini aşacak boyuttadır. Bu yüzden özellikle maddi kültür unsurları içerisinde sınırlamaya gitme gereği hissettik. Ancak bundan sonraki araştırmacılara yol göstermesi açısından ciltler dolusu eserlere konu olabilecek genişlikte bu konuyu Cengiz Aytmatov'un belli başlı bazı eserleri örneğinde çalıştık.

Maddi kültür unsurları sadece Cengiz Aytmatov'un üzerinde durduğu bir konu değildir. Dünyada ve Türklerde birçok çalışmaya konu edinmiş bir çalışma sahasıdır. Buna rağmen bugün yeterince çalışıldığı söylenemez.

Bu konuda yaptığımız çalışma neticesinde anladık ki, maddi kültür unsurları üzerinde yapılacak doğru ve detaylı bir çalışma Türk kültürünün ve hâkimiyetinin bugün tahmin edilenden daha fazla bir alanda var olduğu ve yaşadığı görülecektir.

Türklerin birçok milletle ve kendi içindeki ilişkilerini bile maddi kültür unsurlarının üretim, yayılma ve kullanılma alanlarından tespit etmek mümkündür. Bunun en bariz örneklerinden biri de tarihi süreçleri içindeki Türk Çin ilişki ve etkileşimleridir(Esin,2001.20-22).

Türklerde maddi kültür unsurları üzerine önemli araştırmalar yapan Emel Esin'in yanında, kısmen de olsa Türk mitolojisi ile ilgili eserlerinde Abdulkadir İnan ve Bahattin Ögel gibi araştırmacılar da Türklerde maddi kültür unsurlarına yer vermektedirler. Bununla birlikte kültür unsurları, maddi kültür unsurları ile ilgili yapılmış tezler de vardır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'ndeki kültür unsurları ve maddi kültür unsurları ile ilgili yapılmış tezler şunlardır:

Baki Divan'ında Kültür Unsurları (Yusuf Orhan), Sünbülzade Vehbi Zade Divanı'nda Maddi Kültür Unsurları ve Toplumsal Hayat (Meltem Kara), Nedim Divan'ında Kültür Unsurları (Mehmet Sadık Özkan), Fehim'i Kadim Divanı'nda Kültür Unsurları (Ersin Bayram), Pinhan ve Mahrem Romanları Odağında Elif Şafak'ın Romanlarında Görülen Klasik Türk Edebiyatı Dönemi Kültür Unsurları (Mustafa Ever), Türk Milli Kültür Unsurları ve Yozlaşma (Sezgin Çolak), Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Siyasal Kültür Unsurları (Fider Balta), Nabi Divanı'nda Maddi Kültür Unsurları (Şükran Çakar), Cemil Meriç'te Milli Kültür Unsurları(Muhammed Acıyan), Yahya Kemal'in Eserlerinde Kültür Unsurları (İsmail Acar), Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Milli Kültür Unsurları (H. Abdullah Şengül), Yahya Bey Divanı'nda Maddi Kültür Unsurları (Bünyamin Çağlayan), Hayreti Divanı'nda Maddi Kültür Unsurları (Mehmet Sarı), yapılan bu çalışmaların yanında bir çok makale ile diğeri ilmi ve bilimsel çalışmaya da konu olmuştur.

Yukarıdaki incelenen tezler genellikle eserlerdeki kültür öğelerinin genel olarak incelenmesiyle ilgilidir. Ancak kültürün alt başlığı olan maddi kültür unsurlarının incelenmesiyle ilgili üç tane tez bulunmaktadır. Bunlar ise Nabi Divanı, Hayreti Divanı ve Yahya Bey Divanı'ndaki maddi kültür unsurlarının incelenmesidir. Bu da bizlere yazılan eserlerdeki maddi kültür unsurlarının incelenmesi ve bu incelemenin dil ve anlam açısından öneminin anlatılmasıyla ilgili çalışmaların ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Maddi kültür unsurlarının hem dil ve anlam açısından incelendiği hem de Cengiz Aytmatov'un eserleri üzerinden bu incelemenin gerçekleştirilmesiyle birlikte edebiyat alanında yeni bir çalışma alanı oluşturulmuştur.

Cengiz Aytmatov'un eserlerindeki maddi kültür unsurlarının dil ve anlam açısından incelendiği bu tezde, Cengiz Aytmatov'a ait Gün Olur Asra Bedel, Cengiz

Han'a Küsen Bulut, Beyaz Gemi, Toprak Ana, Cemile, İlk Öğretmen ve Selvi Boylum Al Yazmalım eserlerinde toplamda elli üç tane maddi kültür unsuru üzerinde inceleme yapılmıştır. Cengiz Aytmatov'un eserleri birçok maddi kültür unsuru içinde barındırırken elli üç tane ögenin incelenmesinin nedeni ise incelenen öğelerin hem milli hem de evrensel değerler içermesindedir. Bahse konu olan maddi kültür unsurlarını daha iyi anlamak için kısaca Kırgız Türkleri hakkında bilgi sahibi olmak da gerekmektedir.

KIRGIZ TARİHİ VE EDEBİYATI

0.1.Kırgız Tarihi:

Kırgızistan'da ilk insan kalıntılarına paleolit devrinde Tanrı Dağlarında, Isık Göl ve Fergana vadisinde rastlanan insanların kullandığı eşyalar aracılığıyla ulaşılmıştır. Eski çağlara ait Kırgızlarla ilgili bilgilere Çin kaynaklarından ulaşmak mümkündür (İdil,2012:7). Kırgızlar; Hunlar, Vu-Sun Devleti, Davan Devleti, Kangüy Devleti olmak üzere eski çağlarda da devletler kurmuşlardır (İdil,2012:7). Bununla birlikte Kırgızlar Türk kavimlerinden olmasına rağmen Kırgız isminin Türk isminden yüzyıllar önce kullanıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bu da bizlere Kırgızlar'ın çok eski bir uygarlık olduğunu göstermektedir(Kapağan, 2015:20).

Beşinci yüzyılın ortasında Kırgızlar Aytmatov'un eserlerin ede konu olan Ju-Juanların egemenliği altında yaşamaktadır. Ancak ilerleyen zamanlarda bağımsızlıklarını kazanarak Göktürkler, Yenisey ve Türkeşler devletlerini kurmuşlardır. Devamında da İkinci Göktürk, Karluklar, Uygur Kağanlığı devletleri kurulmuştur. Kırgızlar Karahanlı devletiyle birlikte İslamiyet'e geçmeye başlamışlardır. Karahıtay devletinin Cengiz Han tarafından yıkılmasıyla Kırgız tarihinde Moğol dönemi başlamıştır. Moğolistan devletinden sonra Kırgızlar Timur devletinin egemenliği altına girmiştir. Kırgızlar bağımsızlıklarına ise Ahmet Han döneminde ulamışlardır.

Kırgızlar ile Rusların ilk ilişkisi ise 18. Yüzyılın başına dayanmaktadır. Ruslar özellikle 19. yüzyılda Sanayi İnkılâbı'nın da etkisiyle sömürü elde etme amacıyla Kırgızlar gibi Orta Asya devletleriyle sıkı ilişkiler içine girmiştir.

İngiltere'nin 1839 yılında Afganistan'ı işgale başlamasıyla Ruslar, Asya siyasetine ağırlık vermek için Kırgızları işgale başlamışlardır (İdil,2012: 51). Ruslar 17 Ocak 1855 tarihinde Kuzey Kırgızistan'ı, 19 Şubat 1876 tarihinde de Güney Kırgızistan'ı işgal etmişlerdir. Böylece Kırgız tarihinde Rusların etkisi başlamıştır. Rusların işgali ise sadece siyasi sınır olarak kalmamış, Kırgızları asimile etmek için kültür işgaline de başlamıştır.

“Rusya egemenliği altına giren ilk Kırgız Boyları Batı Sibiryaya Vilayetine ait olan Semey bölgesinin idari sınırları içinde kaldı. 1865 yılında Aral Denizinden Isık Göl bölgesine kadar olan bölümleri kapsayan Türkistan Vilayeti kurulmuş ve Türkistan Valiliğine de Çerniyav atanmıştır” (İdil,2012: 55). Rusya bu işgallerin sonucunda Kırgızlar üzerindeki baskısını artırmış ve işgal edilen yerlere Ruslar yerleştirilmiştir. Kırgızların mili kimliğini asimile etmeye çalışan Ruslar anı zamanda ekonomilerini daha da kuvvetlendirmek için tarıma elverişli yerlerdeki bozkırları tarlaya çevirmişler ve özellikle de buralara Rusları yerleştirmişlerdir. Tarıma elverişli toprakların büyük bir kısmının Ruslara verilmesi Kırgızların isyan ateşini yakmıştır. Adaletsiz toprak dağıtımına rıza göstermeyen Kırgızlar 17 Mayıs 1897 tarihinde büyük bir isyan başlatmışlar. Rusya bu isyanı ağır silahlar kullanarak bastırabilmiştir (İdil,2012: 57).

Birinci Dünya Savaşındaki Bolşevik İhtilali sonrasında Kırgızlar bağımsızlık çatısı altında birleşerek farklı dernekler ve partiler kurarak teşkilatlanmışlardır. 1917 yılında Abdülkerim Sıdıkov'un başkanlığında Alaş Milli Partisi kurulmuştur. Bu partiye Kırgızların değişik kollardaki ünlü ve lider isimleri üye olarak bağımsızlık faaliyetlerine hız kazandırmışlardır. Alaş Partisi'nden sonra da Sosyal Turan Partisi gibi milli bilinç duygusunu ön planda tutan partilerin yanında Rusların egemenliğini destekleyen ve bağımsızlığa karşı çıkan Buhara Şurası, İşçiler Ve Zanaatkârlar Şurası gibi fırkalar da teşekkül olmuştur. Sovyet Yönetimine geçilirken Rus yöneticiler sınırlar içerisinde yaşayan halkların kendi mukadderatını kendilerinin tayin edeceği beyanatı neticesinde Sovyetler Birliği'ndeki Müslümanlar bir araya gelerek kongre yapmışlar. Kongre sonucunda demokratik bir dağılım sağlanarak Kırgız, Kazak, Özbek, Tacik, Tatar ve Başkurt gibi yerli halkın ileri gelenleri tarafından Mustafa Çokayev gibi ünlü liderlerin önderliğinde Hokant'ta büyük bir halk kitlesinin

desteğiyle Türkistan Muhtar Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Ancak bu hkmet Rusların mili ve ekonomik kazançlarına zarar verdiği gerekçesiyle Kızıl Ordu tarafından dağıtılmıştır. Hokant hükümetinin dağıtılmasıyla üyelerden bazıları şehirden kaçmışlar, geride kalanlar ise idam edilmiştir. Bu olay ise Türkistan topraklarında uzun yıllar süren bir mücadele hareketinin ‘‘Basmaılık Hareketi’’nin temellerini atmıştır. Verilen mücadeleler sonucunda 25 Mayıs 1925 tarihinde Kırđız Muhtar Bölgesi kurulmuştur. Böylece Kırđızlar iç işlerinde az da olsa bağımsızlığına kavuşmuştur. Stalin dönemi Kırđızlar için baskı ve zorbalık yıllarıdır. Stalin zamanındaki baskıcı yıllar döneminde Kırđız halkının özellikle aydın kesimleri bölücü olarak nitelendirilmiş ve bilinçli bir şekilde ldrlmştir. Stalin tarafından devam eden baskı yılları zamanında İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla Kırđız halkı daha da büyük sıkıntılar içine girmiştir. Hem cepheye asker gönderen hem de cephe gerisinde tarlalarda alışan Kırđızlar büyük eziyetler grmştir (zgen,2014:25,26,27). Bu baskı yılları ile ilgili aşağıdaki açıklamalar SSCB'nin Türklere yaptığı eziyetleri anlatmakta yeterlidir:

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Sovyetler Birliği'ni meydana getiren milletleri Almanya'ya karşı cepheye sevk etmek maksadıyla kısa bir süre kızıl baskılara ara verilmiş, savaştan sonra sürgün ve katliam politikasına tekrar dnlmştir. Savaştan sonra Kırım ve Ahıska Türkleri, son ferdine varıncaya kadar yurtlarından sürülmüş, her bir yabancı bir diyarda yaşamaya mecbur edilmiştir. 1924'ten 1953'e kadar devam eden Stalin döneminde, Rus haber alma teşkilatı KGB'nin açıklamasına göre Sovyetler Birliği'nin tamamında altmış milyondan fazla insan ldrlmştir. Kurşuna dizilen, hapisanelerde ve Sibiry'a'daki çalışma kamplarında öldürülen bu insanların önemli bir kısmının Türk olduğunu unutmamak lazımdır. Canını kurtarmak için bu Sovyet cehenneminden kaçabilen Türklere, başta Türkiye olmak üzere Japonya'dan Arjantin'e kadar dünyanın her tarafına dağılmışlardır(zgen,2014: 27).

1990 yılından itibaren SSCB dağılma sürecine girmiştir. 31 Ağustos 1991 günü Kırđızistan yönetimi bağımsızlıkla ilgili bir beyanat yayımlamışlar. Böylece Kırđızistan bağımsız bir devlet haline gelmiştir.

0.2. Kırđız Edebiyatı:

Kırđız Türkçesi Kırđızistan'da yaşayan Kırđız Trklерinin kullanmakta olduğu ve Türkçenin Kıpçak grubunda olan bir lehçedir. Hem tarihi hem de kültürel yakınlıkları bakımından Kırđız Türkçesi ile Kazak Türkçesinin birbirine benzerliği söz konusudur. Bölgesel şartlar nedeniyle Kırđız Türkçesi bugün  ağza

ayrılmaktadır. 1924 ile 1928 yılları arasında Arap alfabesini kullanan Kırgızlar, 1928 ile 1940 yılları arasında ise Latin alfabesini kullanmıştır. Aynı alfabeyi kullanmanın yeryüzünün değişik coğrafyalarında olmasına rağmen Türkler arasında bir birliktelik sağlayacağını bilen Sovyet yönetimi bu birlikteliği ve tarihi ve milli şuuru yok edip Rus kimliği oluşturmak için Kiril alfabesini ortaya çıkarmışlardır. Bu alfabeyi tüm SSCB sınırlarında zorunlu tutmuşlardır. Böylece SSCB sınırları içinde hem kültürel ve yönetsel birliktelik sağlanmış olacak hem de Ruslar sınırları içerisindeki Türkleri mankurtlaştırmış olacaklardır. Kırgız Türkleri bugün de Kiril alfabesini kullanmaktadır. *“Kırgızistan’da %57 oranında ana dil olarak Kırgız Türkçesi korunmaktadır. 21 Ağustos 1991 Kırgızistan bağımsızlık bildirgesi ile Kırgız Türkçesi resmi dil olarak ilan edilmiştir. Okullarda ve üniversitelerde Kırgız Türkçesi ile eğitim yapılmaktadır”* (Buran, Alkaya,2012:319).

Kırgızların edebiyatı ise sözlü bir edebiyat geleneğine dayanmaktadır. Kırgızların 20. Yüzyıla kadar yazılı bir edebiyatları pek olmamıştır. Sözlü bir geleneği olan edebiyatlarının temellerini Aytmatov’un da eserlerinde sürekli olarak ilham aldığı efsaneler, destanlar, masallar halk hikâyeleri, bilmeceler, atasözleri ve şiirler oluşturmaktadır.

Kırgızların çok sağlam bir sözlü geleneği olması destanlarına da yansımıştır. Bugün dünyanın en uzun destanı olan Manas Destanı 500.000 beyitten fazladır. Manas destanını bugünlere getirenler ise işlerinde çok başarılı olan manasçılardır (Buran, Alkaya,2012:319). Manas destanındaki ahlaki öğütler Kırgız halkının ve edebiyatçılarının hep başucu kaynağı olmuştur.

Kırgızlarda yazılı edebiyat 1920’li yıllarda Erkin Too gazetesinin yayın hayatına girmesiyle başlar. Aytmatov bile ilk eserini gazetede yayımlayarak yazarlık alanına giriş yapmıştır. Moldo Kılıç Şamırkanuulu’nun Zilzala adlı kitabı Kırgız Türkçesi ile yazılan ilk eser olma özelliğini taşımaktadır. Togolok Moldo, Toktogul Satılganov ve Kasım Tınıstanov Kırgız edebiyatının ilk şairleridir.

Kırgız Edebiyatında İkinci Dünya Savaşı’na kadar bağımsızlık, milliyetçilik, yönetsel baskı gibi konular işlenirken çıkan savaşın toplum olarak büyük bir felaket yaratması nedeniyle kahramanlık, savaş gibi konularında metinler de yer aldığı görülmektedir. S. Eraliyev, E. Uzakbayev, S.Cusuyev ve A.Osmanov bu dönemin

öne çıkan yazarlarındandır. 1950'li yıllarda milliyetçilik, gelenekçilik, öz kültür gibi konular işlenirken altmışlı ve yetmişli yıllarda tekrar eskiden olduğu gibi Sovyet rejimine ve Lenin'e duyulan sevgi ve hayranlık temalarının Kırgız edebiyatında yerini aldığını görmekteyiz. Ancak ilerleyen yıllarda Sovyet rejimi ile ilgili konular yerini tekrar Kırgız geleneklerine bırakır ve eski dönmede işlenen konuların yanlışlığı hakkında ciddi eleştiriler alır.

Kırgızların bağımsızlığını kazandığı yıllara kadar Sovyet baskısı nedeniyle Kırgız edebiyatı ile ilgili fazla bir araştırma yapılamamıştır. Hatta Kırgız edebiyatının yetiştirdiği dünyaca ünlü isim Cengiz Aytmatov'un eserlerini bile ilk zamanlarda Kırgız Türkçesinden direkt alamadık ve Fransızca gibi ikinci tercüme dillerinden kendi dilimize çeviri yapmak zorunda kaldık. 2008 yılında vefat eden ve dünya dalında birçok ödül alan edebiyatçı, araştırmacı, senarist, siyasetçi kimliğiyle de ön plana çıkan Cengiz Aytmatov Kırgız edebiyatının en büyük ismi olarak tarihteki yerini almıştır (Buran, Alkaya,2012:321).

BİRİNCİ BÖLÜM

1.CENGİZ AYTMATOV

1.1.Cengiz Aytmatov'un Hayatı

Cengiz Aytmatov, 12 Aralık 1928 tarihinde Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'in Talas Vadisindeki Şeker köyünde dünyaya gözlerini açmıştır. Aytmatov Şafak Sancısı kitabında köyünü şöyle tarif etmektedir:

Benim yurdum, Şeker köyü... Manas Dağının zirvelerinden damlaya damlaya çoğalan beyaz köpüklü, masmavi kaynak suyu şeker'e kadar akıp geliyor. Bu kaynağın adı Kürkirewı. Kürkirew ismiyle müsemma olan ve etrafındaki tüm mahlûkata hayat bahşeden bir su... Şeker'e yaklaşırken kalbim küt küt atıyor. Tam karşıdan, güneş ışınlarıyla göz kamaştıran Manas Ata zirvesi görüldüğü andaki heyecanımı kelimelerle ifade etmem mümkün değil(Aytmatov, Şahanov 2015: 5).

Babasının adı Törekul Aytmatov, annesinin adı ise Nagima Hamzayevna Aytmatov'dur. Dört kardeşten en büyüğü Aytmatov'dur. Babası Törekul Aytmatov SSCB'de memur olarak çalışırken Stalin'in temizlik hareketi sonucunda tutuklanmıştır. Bu tutuklanma tarihine kadar Aytmatov'un babası çok ünlü bir devlet adamıdır. Hatta köylerindeki liseye Törekul Aytmatov adını bile vermişlerdir. Ve okulun önüne de heykeli dikilmiştir. Ancak Aytmatov'un eserlerinde sürekli geçen ve yöneticilerin görevde yükselmek için kullandıkları iftira sonucu vatan haini ilan edilmiştir. Basının tutuklanmasından sonra Aytmatov ve kardeşleri amcasının yanında yaşamaya başlamıştır. Babası, eşini ve çocuklarını trenle acele bir şekilde

kardeşinin yanına köylerine göndermiştir. Amcası da kardeşi Törekul gibi iyi eğitim almış bir bilgindir. Aytmatov isminin amcası tarafından verildiğini belirtmektedir. Cengiz isminin verilmesini de Kırgızlarda çocuklara tarihteki ünlü isimlerin adının verilmesinden kaynaklandığını belirtmektedir (Aytmatov, Şahanov 2015: 18-19). Aytmatov babasını tutuklanmasından sonra amcasının yanına gitmesini ve bir halk düşmanı olarak çektikleri sıkıntıları kendi ağzından şöyle ifade etmektedir:

Babam çok geçmeden, 1 Aralık'ta Moskova'daki Vorovskiy Sokak 25/15 nolu dairede tutuklanıyor; Frunze'ye (şimdiki Bişkek) trenle getirilip hapse atılıyor ve sorguya çekiliyor.

Dedem Aytmat'ın, Birimkul adlı bir kardeşi varmış. Birimkul'un Alımkul, Özibek ve Kerimbek isminde üç oğlu olmuş. Alımkul amca, babamdan birkaç yaş büyüktü. Şeker köyü muhtarıydı. Hanımının ismi Ajar'dı. Bir de Toktagül adında kızı vardı.

Halk düşmanının ailesi olarak memlekete döndüğümüzde, birçok insanın bizden uzak durmaya çalıştığını da hissediyorduk. Gözüne ilişenin şahit gösterilip pirenin deve yapıldığı o devirde, biriyle küsmek de yersiz olurdu. Kimisi barınacak yer, kimisi de yiyecek tedarik ederek bize sahip çıkmaya çalışan akrabalarımızın varlığına ne kadar şükretsek azdı.

Ancak o günlerde uzun sürmedi. Bir ay sonra Alımkul'u, halk düşmanın amcası olduğu bahanesiyle tutukladılar. Bazen kader insanı öyle imtihan ediyor ki, olaylar karşısında elin kolun bağlı kalıyor. Alımkul'u götürdükten birkaç gün sonra onun polis olan kardeşi Özibek'i de halk düşmanının akrabası diye hapsettiler.

Babamın kardeşi Rıskulbek, biz Moskova'dayken Frunze şehrindeki Pedagoji Lisesinde okuyordu. Çok sessiz, iyiliksever birisiydi. Memlekete döndüğümüzde Rıskulbek'i Karakız Halamın evinde bulduk. Halk düşmanın yolması sebebiyle onu da liseden atmışlardı.

Bir gün sabah erkenden uyandım. Karakız Halam ile anam ağlıyorlardı. Çok ağlamış olacaklar ki yüzleri, gözleri şişmişti. Meğer İç İşleri Halk Komiserliği görevlileri gece yarısı baskın yapmışlar, Rıskulbek'i de götürmüşlerdi. Böylece, bizim sülaleden dört kişi çok kısa zamanda kayıplara karışmıştır (Aytmatov, Şahanov 2015: 20/21).

Aytmatov İkinci Dünya Savaşının her türlü sıkıntısının çekildiği yıllarda büyümüş ve bu yokluk yıllarında değişik görevlerde bulunmuştur ilk olarak on dört yaşındayken köy kolhozu sekreterliği olarak çalışmaya başlamış ve sonra vergi memuru olmuştur. Yazar 1946 yılında Kazakistan'ın Cambul şehrinde Veteriner Teknik Okulu'nda eğitimini tamamladıktan sonra 1948'de Kırgızistan Tarım Enstitüsüne devam etmiştir. Aytmatov 1953 yılında da veteriner olarak bu okuldan mezun olmuştur. Babasının ve ailesinin bir halk düşmanı olarak itibarsızlaştırıldığı Aytmatov ilerleyen tarihlerde zulüm yıllarının bitmesi ve kendisinin insani ilişkileri ve eğitimsel başarıları neticesinde ünlü bir isim olmuştur. Bu yüzden devletin değişik mertebelerinde de görev almıştır. 1978 yılında Sosyalist İşçi Kahramanı olarak

ödüllendirilmiştir. 1983 yılında Büyük Sovyet Edebiyat Ödülünü ikinci kez kazanmıştır. Sovyet Parlamentosu Kültür Ve Ulusal Diller Komitesi Başkanlığı görevi ile Sovyet Yazarlar Birliği Sekreterliği görevinde de bulunmuştur. Sovyetler Birliği dağılmadan önce Gorbaçov'un danışmanlığı görevinde de bulunan Aytmatov büyükelçilik görevlerinde de on beş yıl boyuca bulunmuştur. Avrupa Birliği, NATO, UNESCO ve Benelüks ülkelerinde de görevlerde bulunmuştur.

Aytmatov'un birçok eseri sinemaya uyarlanmıştır. Gün Olur Asra Bedel romanın sinemaya uyarlanma çalışmaları için gittiği Tataristan'ın Kazan şehrinde rahatsızlanmıştır. Tedavisi için gittiği Almanya'nın Nürnberg şehrinde 9 Haziran 2008 tarihinde ebedi hayata hicret etmiştir (Aytmatov,2016a: 5/6). Aytmatov'un cenazesi devlet töreniyle büyük bir kalabalık kitle önünde babasının gömüldüğü yer olan Ata-Beyit mezarlığına defnedilmiştir.

1.2. Cengiz Aytmatov'un Edebi Hayatı

Kırgız edebiyatı denince akla ilk gelen isimlerin başında Cengiz Aytmatov gelmektedir. Çünkü eserlerinin hem içerdiği değerler bakımından hem de kurguları bakımından okuyucuların dikkatini çekmiştir. Bundan dolayı eserleri 170 den fazla dile çevrilmiş ve en çok satanlar listesinde hep zirveye oynamıştır. Eserlerinin toplam baskı sayısı ise 60 milyonu geçmiştir.

Cengiz Aytmatov'un eserlerinde babaannesinin önemli bir etkisi vardır. Çünkü babaannesinden dinlediği efsaneler ve masallarla büyüyen Aytmatov bu etkilenmeyi kendi eserlerine konu edinmiştir. Aytmatov'un eserlerinde içinde bulunduğu dönemin etkilerini çok net olarak görmekteyiz. Özellikle özgürlük, savaş, tarih, milli kültürün gelecek kuşaklara taşınması ve bozkır gibi konuları yine mili bir değer olan masallar ve efsanelerle tarihi örnekleriyle birlikte okuyucularına sunmaktadır. Aynı zamanda ailesinin ve ülkesinin içinde bulunduğu Sovyet esareti döneminde çektikleri sıkıntılar da eserlerinin ilham kaynağı olmuştur. Eserlerinde yaşanan olayların birçoğunu kendi çektikleri sıkıntılar doğrultusunda dile getiren Aytmatov okuyucularına da tavsiyeler vererek aynı hatalara tekrar düşülmemesini istemektedir.

Eğitim hayatını tamamlayıp iş hayatına atılarak veteriner olan Aytmatov'un ilk eseri, 1952 yılında Pravda gazetesinde yayımlanan Gazeteci Cyuda'dır. Arkasından Beyaz Yağmur, Gece Sulaması ve Asma Köprü eserlerini yayımlamıştır. Bu hikâyeleri 1957 yılında yayımlanan Yüz Yüze adlı hikâyesi takip etmektedir. Bu hikye ile Aytmatov okuyucuların dikkatini üzerine çekmeyi başarmıştır. Çünkü Yüz Yüze hikâyesi konu olarak Kırgız halkının ilk defa okuduğu savaş ve geride kalan insanların dramlarını anlatmaktadır. Bu yüzden halk bu eseri çok fazlasıyla sahiplenmiştir.

Aytmatov, edebiyat eğitimi için Moskova'da Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam etmiş ve 1958 yılında da buradaki eğitimini büyük bir başarıyla tamamlamıştır. Yüz yüze adlı hikâyesini de buradaki eğitimi sırasında yazmıştır. 1958 yılında Yeni Dünya Dergisi'nde Cemile adlı eserinin yayımlanmasıyla Aytmatov'un n tüm dünyaya yayılmıştır. Cemile romanını dünya edebiyatçıları tarafından hem olumlu hem de olumsuz yönler bakımından çok fazla eleştiri alsa da Fransız şair Louis Aragon tarafından Fransızcaya tercüme edilip yayımlanmasıyla bir son bulmuştur. Çünkü Aragon Cemile kitabı için "Dünyanın en güzel aşk hikâyesi" takdimini yapmıştır. Aytmatov Cemile'nin yayımlandığı yıl Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne başlamıştır. Aynı yıl Sovyet Komünist Partisi'ne ve Yazarlar Birliği'ne kabul edilir. Babasının ve tüm ailesinin bir halk düşmanı olarak ilan edildiği, çocukluğunu ve eğitim yıllarını bu nedenle çok zor şartlar altında geçiren Aytmatov ancak siyasi şartların iyileşmesi sonucunda ve kendisinin de bilgi, birikim ve tecrübesi sonucunda devlet kademelerinde hızlı mertebe almaya başlamıştır. Beş yıl süreyle Pravda gazetesinin muhabirliğin yapan Aytmatov Literaturnyi Kırgızistan dergisi editörlüğünü de yrtmştir. 1963 yılında ise İlk ğretmen, Deve Gz, Cemile ve Selvi Boylum Al Yazmalım isimli hikyelerinin birleşiminden oluşan Steplerden ve Dağlardan Hikâyeler adlı kitabıyla yıllar önce bir halk düşmanı ve Stalin düşmanı olarak yargılanan Aytmatov, Lenin Edebiyat dl'n kazanarak büyük bir şöhret yakalamıştır. Yazar 1968 yılında Büyük Sovyet Edebiyat dl'n kazanarak Kırgızistan milli yazarı seçilmiştir. Hikyeleriyle büyük bir başarı yakalayan yazar ilerleyen zamanlarda roman yazmaya da başlamıştır. Savaş, aşk ve toprak üçlüsünü çok güzel bir şekilde anlattığı Toprak Ana ilk romanı olarak 1963 yılında yayımlanır. Beyaz Gemi, Gün Olur Asra Bedel ve Dişi Kurdun Rüyaları

romanlarıyla evrenselliğe ulaşan yazar 1975 yılında Kazak yazar Kaltay Muhammedcanov ile birlikte kaleme aldıkları Fuji- Yama eseriyle tiyatro alanına da girmiştir. Ayrıca Aytmatov'un birçok eseri de sinema ve tiyatroya uyarlanmıştır (Aytmatov,2016a: 5/6).

1.3.Cengiz Aytmatov'un Eserleri:

A)Hikâyeler:

Gazeteci Cyuda

Gece Sulaması

Asma Köprü

Yüzyüze

Cemile

İlk Öğretmen

Deve Gözü

Sultan Murat

Selvi Boylum Al Yazmalım

Kızıl Elma

Oğulla Buluşma

Beyaz Yağmur

Asker Çocuğu

Yıldırım Sesli Manasçı

Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek

B)Romanlar:

Beyaz Gemi

Gün Olur Asra Bedel

Cengiz Han'a Küsen Bulut

Dişi Kurdun Rüyaları

Elveda Gülsarı

Toprak Ana

Kassandra Damgası

Ebedi Gelin

C) Tiyatro:

Fuji- Yama

D) Söyleşi:

Şafak Sancısı

İKİNCİ BÖLÜM

2.KÜLTÜR VE DİL

2.1.Maddi Kültür Unsurları:

Kültür, “ Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” (Türkçe Sözlük,2009:1282). anlamına gelmektedir. Mehmet Kaplan Türk Milletinin Kültürel Değerleri başlıklı denemesinin önsöz kısmında kültür kavramıyla ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: “Türkiye’de kültür konularının ilk defa ciddi ve ilmi bir şekilde ele alan ve onu milli varlığın temeli yapan Ziya Gökalp, kelimenin kök manasına uygun olarak “hars” kelimesini kullanmıştır (Kaplan:1983: 38). Kültür sözcüğü Fransızca kökenli olduğu için Ziya Gökalp hars ve ekin gibi sözcükleri kullanmıştır. Ancak bu sözcüklerin bugün kullanımını azalmıştır.

Bilim insanları kültür kavramına birçok tanım getirmiştir. Bunlara şu örnekleri verebiliriz:

Bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, hukuku, örf-âdeti ve insanın cemiyetin bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı diğer bütün maharet ve itiyatları ihtiva eden mürekkep bir bütün. (E. B.Taylor)

Bir topluluğun yaşama tarzı (C.Wiesler)

Atalardan gelen maddi-manevi değerler yekûnu.(E. Sapır)

İnsanın tabiatını ve kendini idare etme yolu ile bizzat meydana getirdiği eser. (A.Young)

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi kültürün birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar doğrultusunda kültürü; bir toplumun atalarından öğrendiği ve gelecek nesillere de aktaracağı inançlar, değerler, ahlak kuralları, destanlar, efsaneler, atasözleri, yeme – içme şekilleri, giydikleri elbiseler, kullandıkları araç-gereçlerin bir bütünü olarak tanımlayabiliriz. Ancak bizim üzerinde duracağımız tanım ise E. Sapır'ın “*Atalardan gelen maddi – manevi değerler yekûnu*” tanımıdır. Çünkü Sapır bu tanımda kültürü iki öge içinde değerlendirmiştir. Bu da bizlere kültürün maddi ve manevi kültür olmak üzere ikiye ayrıldığını göstermektedir. Maddi kültür bir topluluğun birlikte meydana getirdikleri eşyalar, yapılar ve aletler olarak meydana gelir. Manevi kültür ise bir toplumun ortaklaşa meydana getirdikleri ahlak, dil, din, eğitim, gelenek-görenek gibi unsurlardan meydana gelir. Ancak kültürü maddi ve manevi olarak ikiye ayırmak bu unsurların farklı olduğu anlamına gelmemelidir. Çünkü maddi kültür unsurları ile manevi kültür unsurları bir bütündür, iç içe geçmiştir ve birbirlerini etkilemektedir. Mesela kullanılan bir eşya maddi kültürü oluştururken o eşyaya yüklenen anlam ise manevi kültürü oluşturmaktadır. Kılıç bir eşya olduğu için maddi kültür unsurudur. Ancak kılıç sözcüğüne manevi kültür unsuru olarak değişik milletlere göre değişik anlamlar yüklenmektedir. Çünkü Türk toplumunda kılıç namus ve özgürlüğü temsil ederken diğer toplumlar bu maddi unsura biz kadar mana yükleyememişlerdir.

2.2.Maddi Kültür Unsurları Ve Dil:

Manevi kültür öğelerinden biri olan dilin maddi kültür üzerinde çok büyük bir etkisi vardır. Çünkü dil sayesinde topluluklar maddi kültür öğelerine anlamlar yüklerler ve bu anlamları da gelecek nesillere aktarırlar. Bu bağlamda dil maddi kültür unsurlarının anlamlandırılmasının yanında gelecek kuşaklara da taşımak üzere iki büyük işlevi yerine getirmektedir. Namık Kemal kültür taşıyıcı olarak dilin önemini Tasvir-i Efkâr gazetesindeki makalesinde şöyle izah etmektedir: “*Dil edebiyatın temelidir, edebiyat ise bir milletin ruhudur. Edebiyata sahip olmayan ve edebiyatları gelişmemiş olan milletler, milli birlik vücuda getiremezler*” (Kaplan:1983: 156). Edebiyat, tüm unsurlarıyla milletlerin ruhunu bir ayna gibi yansıtmakta ve milletlerin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Ancak edebiyatı

oluşturan temel yapı ise dil olduğu için dilin önemi artmaktadır. Bu yüzden dillerini koruyamayan milletler yok olma tehlikesi içindedirler.

Ziya Gökalp'a göre dil bir kültürün temel ögesidir. Çünkü bir milletin duyguları ve düşünceleri dil vasıtasıyla şekillenir. Yine dil sayesinde de nesilden nesile, bölgeden bölgeye aktarımı sağlanmış olur. Dilin hem yazılı hem de sözlü ürünleriyle bu aktarım kalıcı hale gelmiş olur (Kaplan:1983: 187).

Kültür ile dil iç içe geçmiş iki kavramdır. Hem birbirlerini besler hem de birbirlerinin temellerini sağlamlaştırır. Ali Göçer dil ve kültür ilişkisini akarsuya benzeterek birbirlerine yaşam kattıklarını savunur. Ancak bu iki öğeden biri kaybolduğunda her ikisi de yok olur. Bu da bizlere dilin kültüre bir dinamizm kattığını göstermektedir.

Özet olarak şunu söylemek mümkündür: Kültür ile dil bir bütündür. Kültür bir milletin maddi ve manevi değerler bütünüdür. Dil bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında etkin bir rol oynar. İkisinden biri yok olduğunda ise o millet yok olmaya başlar.

2.3.Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Maddi Kültür Unsurları ve Dil:

Yukarıdaki bölümlerde kültür, maddi kültür unsurları ve dil konularına değinerek dilin kültür üzerindeki etkileşimine değinmiştik. Bu konuda ise bu tezin yazılış amacı olan Aytmatov'un dili kullanırken maddi kültür öğelerini nasıl gelecek nesillere taşıdığına değineceğiz.

Aytmatov yaşadığı dönem itibarıyla Sovyet yönetimi tarafından, maddi ve manevi kültür bakımında ülkesinin işgal edildiği bir dönemde yaşamıştır. Bu işgallerin Kırgız milletine getirdiği tahribatların farkında olan Aytmatov, bir Kırgız milliyetçisi olarak eserlerinde kültürel unsurlarına yer vererek gelecek nesillere aktarmış ve vatandaşlık görevini layıkıyla yerine getirmiştir. Aytmatov ailesinin ve kendisinin yaşadığı zorlukları eserlerinde anlatırken dili bir araç olarak kullanmıştır. Çünkü eserlerinde hem maddi hem de manevi kültür unsurlarına yer vererek bu kültür öğelerini okuyucularına hatırlatmış ve gelecek nesiller de ulaşmasını

sağlamıştır. Aytmatov bu aktarımları şuurlu bir şekilde gerçekleştirmiştir. Hatta bu aktarımların Kırgızların ve sömürülen diğer milletlerin bağımsızlıklarını kazanmasında etkin bir rol aldığını bile söyleyebiliriz.

Gün Olur Asra Bedel romanında deve derisi ile mankurlaşmayı anlatmış. Böylece gelecek nesillere mankurlaşmamaları gerektiğini göstermiştir. Şapka ve tren kavramlarıyla Rusların oluşturmak istediği işçi sınıfı kültürüne bir karşı koyuş sergilemiştir. Ana-Beyit mezarlığıyla geçmişe olan vefa borcunu göstermiştir. Ana-Beyit mezarlığının yerine inşa edilen uzay istasyonu ile teknolojinin milli kültüre verdiği zararı göstermek istemiştir. Cenaze töreninde giyilen elbiseler ve kullanılan araçlarla gelenekler hakkında bilgiler vermiştir.

Beyaz Gemi romanında çanta ve dürbün eşyalarıyla nasıl bir dünya düzeni olması istediği ütopyasını okuyucularına aktarmıştır. Boynuzlu Maral Efsanesi ile Kırgız milletinin kökleri hakkında bilgiler vererek Kırgızlara aynı hatalara tekrar düşmemeleri için nasihatler vermiştir.

Cengiz Han'a Küsen Bulut romanında Sovyet rejiminin baskılı yıllarını eleştirirken bağımsızlığa duyulan özlemi dile getirmektedir.

Toprak Ana romanında ise savaşların toprak ve köylüler üzerindeki etkisini aşk ve özlem duygularıyla anlatarak savaşlara karşı çıkışını dile getirmiştir. Yine Cemile hikâyesinde savaşların geride bıraktığı gözyaşı, acı ve yokluğu net bir şekilde okuyucularıyla buluşturmuştur.

İlk Öğretmen ve Selvi Boylum Al Yazmalım hikâyelerinde eğitimin ve okumanın önemini anlatırken yanlış gelenekleri de eleştirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.CENGİZ AYTMATOV'UN ESERLERİNDEKİ MADDİ KÜLTÜR UNSURLARININ KÜLTÜR VE DİL AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1.GÜN OLUR ASRA BEDEL

Gün Olur Asra Bedel romanı, Aytmатов'un milli kültürün korunup geleceğe en sade şekilde emanet edilmesini örneklerle anlattığı bir romanıdır. Romanda iki tip insan bulunmaktadır. Birincisi romanın kahramanı Yedigeıy gibi geleneklerine bağlı, ikincisi ise zamanın akışına kendini bırakarak küreselleşen ve milli değerlerini unutan kişilerdir. Romanın isminin Gün Olur Asra Bedel olması kahramanımız Yedigeıy'in kendisine rehber edindiği, mili ve manevi değerlerine sımsıkı bağlı olan Kazangap'ı anıt mezarlık olan Ana-Beyit mezarlığına defnetmesi için girdiği cenaze alayı yolculuğunda, Kazangap'la geçirdiği tüm anıların tekrar gözünde canlanması nedeniyledir. Romanda savaşların, köy hayatının, şehir hayatının ve bilimsel gelişmelerin milli değerlere verdiği zararlar en güzel örneklerle açıklanmıştır.

Yedigeıy savaştan döndüğü vakit işsiz ve barksızdır. Kazangap ise Yedigeıy'e demir yolu işçilerinin kasabası olan Boranlı'da iş ve kalacakları bir ev temin eder. Yedigeıy Boranlı'ya yerleştikten sonra Kazangap'tan geleneklerine ve mili değerlerine ait birçok bilgi, efsane ve masal öğrenir. Uzun yıllar birlikte yaşadıktan sonra Boranlı kasabasından Kazangap vefat etmiştir. Aytmатов'un topluma vermek istediği mesaj ve romanın konusu Kazangap'ın ölmesiyle başlamaktadır. Çünkü Kazangap'ın cenaze işlemleri sırasında popüler kültür ile

milli kültür çatışacak ve Aytmatov efsanelerle milli kültürün önemine okuyucularına anlatacaktır.

Kazangap'ın oğlu Sabitcan şehirde komünist okullarında yatılı büyüyerek iş sahibi, ev sahibi ve çocuk sahibi olmuştur. Ancak bu okulların özellikle Türk beldelerindeki milli benlikleri işgal politikası neticesinde Sabitcan babasının cenazesine gereken önem ve saygıyı göstermemektedir. Yedigey, Kazangap'ın öldüğü gece hemen şehirdeki oğlu Sabitcan'a ve kızı Ayzade'ye haber gönderir. Cenaze için kızı sarhoş eşyle gelirken, Sabitcan eşini ve çocuklarını bile getirmemiştir.

Cenaze töreni için tüm köylü imece usulü çalışarak tüm hazırlıkları yapmıştır. Cenaze yıkama işi ise Yedigey'e kalmıştır. Çünkü köyde cenaze yıkamayı bilen tek kişi Yedigey'dir. Ayrıca Yedigey cenazeyi yıkarken öğrensin diye yanına Adilbay'ı da almıştır. Bu da bizlere milli kültür ve değerlerin gelecek nesillere aktarılması gerekliliğini göstermektedir.

Köyde ilk defa cenaze çıktığı için cenazenin nereye defnedileceği konusunda ihtilaflar yaşanmaktadır. Yedigey Kazangap gibi önemli bir insanın Ana-Beyit mezarlığına defnedilerek ruhunun yüceltilmesi gerekliliğine inanmaktadır. Ancak Sabitcan eşini ve çocuklarını babasının cenazesine getirtmediği yetmezmiş gibi bir de şehirde işlerinin çok olduğu gerekçesiyle cenazenin en yakın bir yere çok hızlı bir şekilde defnedilmesini istemektedir. Yedigey Sabitcan'ın tüm baskı ve zorlamalarına rağmen kimseyi dinlememiş cenazeyi Ana- Beyit mezarlığına defnedilmesini kabul ettirmiştir. Yedigey önderliğinde tüm köylü kıt imkânlarına rağmen cenaze töreninde hiçbir eksiklik olmasın diye yiyecek, içecek ve giyim-kuşam olarak yapabileceklerinin en fazlasını yapmışlardır. Ancak Sabitcan kendi çekirdek ailesini babasını cenazesine getirmedeği yetmezmiş gibi bir misafir gibi gelerek eli boş gelmiştir. Adeta bir yabancı gibi cenaze için hep geride beklemektedir. Bununla birlikte sürekli içki içen ve karısı Ayzade'yi döven damat ise cenaze için başta Yedigey olmak üzere köy halkına yardım etmekte ve kayın pederi için ağlamaktadır. Aytmatov bu örnekle bizlere okumuş ve yönetici olmuş olmasına rağmen kendi değerlerini unutan Sabitcan ile sürekli ayyaş gezen ama değerlerine sahip çıkan damat

üzerinden milli kültürün çatışmasını ve önemini okuyucularına anlatmak istemiştir.

Cenazeyi defnetmeden önceki gece köy halkı hep bir araya gelip yas tuttıkları sırada Sabitcan sarhoş bir vaziyette yapılan uzay istasyonu hakkında köylülere ilginç bilgiler vermektedir: SSCB ile ABD birlikte bir uzay istasyonu kurmuşlardır. Biri Rus diğeri Amerikalı olan iki kozmonot uzaya gönderilirler. Uzayda orman Göğüslü gezegeni dedikleri farklı bir âlemle tanışır. İki astronotun dünyadaki yöneticilere yazmış oldukları mektup içeriği bakımından, Aytmatov'un belki de siyasi dönem itibariyle söyleyemediği ancak sarhoş Sabitcan tarafından yeryüzü insanlarına söylemek istediği mesajları içermektedir. Mektupta astronotlar Orman Göğsü gezegeni insanların para, savaş, silah gibi kavramları hiç bilmediğini ve herkesin bir arada huzur ve mutlu bir şekilde yaşadığını söylemektedir. Bu yüzden dünya insanların da bu kavramları unutması gerekliliğini istemektedirler. Bu mektup sayesinde Aytmatov dünya yöneticilerine savaşa, kavgaya bir son verin ve insanlar hep bir arada kardeşçe yaşasın mesajı vermektedir.

Cenaze, yıkandıktan sonra Kazangap'ın hediye ettiği ve kutsal bir soydan geldiğine inanılan Karanar isimli devenin arabasına yerleştirilir. Cenaze alayı otuz kilometrelik bir yolculuğa çıkarken devenin arkasında iş makineleri vardır. Yedigey cenaze alayının başında Karanar ile birlikte gururlu bir şekilde ilerlemektedir. Çünkü Kazangap kendisi gibi kutsal bir soydan gelen Karanar'ın sırtında ilerlemektedir. Cenaze için Yedigey'in deveyi seçmesi ve defnederken önce iş makinelerini kullanması daha sonra eski adetlere göre kazmayı kullanması milli değerler ve kültüre verdiği önemle açıklanabilir.

Cenaze alayının yola çıkmasıyla Yedigey'in Kazangap'la geçirdiği tüm hatıralar aklına gelir ve anlatmaya başlar. Aytmatov Yedigey'in Kazangap ile olan hatıralarının arasına efsaneleri, mitolojik olayları da ekleyerek romanı gerçekçi bir biçime getirmiştir.

Aytmatov, Nayman Ana efsanesini anlatarak mankurtlaşmayı zihinlerimize kazımıştır. Sarı Özek topraklarının yüz yıllar önce Ju-Juanlar

tarafından işgal edilerek esir alınan Kırgız halkının işkenceler sonucunda milli benliklerini kaybettiklerini anlatır. Aytmatov bu mankurtlaşma efsanesiyle aslında Sabitcan gibi insanların da birer mankurt olduğu mesajını vermektedir. Çünkü işgaller sadece coğrafyayla sınırlı değildir. Bir milletin asli değerlerini unutması, terk etmesi ya da gelecek topluma aktarmaması da birer mankurtlaşma örneğidir.

Yedigey cenaze alayı yolculuğu sırasında Boranlı'ya yerleşen Abutalip'i de hatırlar. Abutalip kültürel bilgi birikimi yüksek biri olmasına rağmen yöneticilerin adaletsiz uygulaması neticesinde görevinden uzaklaştırılmış ve ailesiyle birlikte Boranlı kasabasına yerleşmiştir. Köyde gündüzleri demir yolu işçisi olarak çalışan Abutalip akşamları ise köyün gençlerine bilgi ve birikimini aktarmaktadır. Çektiği tüm sıkıntılara rağmen Boranlı kasabasında huzurlu bir yaşam süren Abutalip, Aytmatov'un romanlarında sürekli olarak kullandığı mühürlü kâğıt (Alt yöneticilerin halka birer baskı aracı olarak kullandığı ve üst yönetim tarafından onaylanan tebligat) neticesinde tutuklanır. Milli bir değer olan Abutalip gibi başarılı ve geleneklerine bağlı olan birinin tutuklanması Yedigey'i çok üzmüştür. Çünkü anıt insanlar Sovyet yönetiminin politikaları sonucunda bir bir yok olup gitmektedir. Abutalip ise bu adaletsizliğe bir son vermek için kendini rayların arasına atıp öldürmektedir. Aytmatov Yedigey'in Abutalip'in eşine duyduğu hayranlığı aşk seviyesine getirerek romanı fantastik hale getirmiştir. Hatta Yedigey Abutalip'in eşinin verdiği mendili cenaze alayında bile yanında taşımıştır. Abutalip'in eşi Zarife ise ilerleyen zamanlarda çocuklarıyla birlikte Boranlı'yı terk etmiştir.

Yedigey ve cenaze alayı uzun süren bir yolculuğun neticesinde mezar yerine varmıştır. Ancak Ana- Beyit mezarlığının olduğu yerin çevresi tellerle çevrilmiş ve askerler nöbet tutmaktadırlar. Yaklaştıkça buranın bir uzay üssüne çevrildiğini anlayan Boranlılar askerlerden rica etmelerine rağmen mezarlığa girişlerine izin verilmemektedir. Sabitcan ise cenazenin buraya getirilmesinin yanlış olduğunu tekrar eder. Ancak Yedigey cenazeyi geri götürmenin doğru olmayacağını söyler ve Kazangap'ı tellerin kenarına defnedeler. Defin sırasında önce iş makineleriyle çukur açılması sonra ise geri kalan işlerin eski usullere göre kazmayla, kürekle yapılması Aytmatov'un geçmişi, bugünü ve geleceği ne kadar

başarılı bir şekilde anlattığının bir tezahürüdür. Yedigey köylülere kendisinin de buraya gömülmesini vasiyet eder. Gün Olur Asra Bedel romanında Abutalip ile ilgili bölümler tam olarak verilmemiştir. Devamı niteliğindeki eser ise Cengiz Han'a Küsen Bulut'tur. Bu yüzden iki eseri birlikte değerlendirmekte fayda vardır.

3.1.1.Ak Yazma-Kara Yazma:

Eşyalarda kullanılan renkler bizlere önemli bilgiler vermektedir. Mesela düğün gibi mutlu bir günde beyaz tercih edilirken mutsuz günlerde siyah renk tercih edilir. Mankurtlaşan oğlunu bulmak için uzun bir yolculuğa çıkacak olan Nayman Ana'nın giydiği elbiseler ve renkleri de bizlere bu konu hakkında bazı bilgiler vermektedir:

Uzak yol için uygun düşecek şekilde giyinmişti. Ayaklarına çizmelerini çekmiş, beline kuşağını bağlamış, entarisinin üzerine bir yelek geçirmiş, geniş bir şalvar giymiş, sırtına bir manto atmıştı. Başına ak bir yazma dolamış, uçlarını ensesinden bağlamıştı. Bu ak yazmayı geceleyin düşüncelere daldığı sırada bağlamaya karara vermişti. Mademki oğlunun yaşadığını ümit ediyordu, öyleyse kara yazma bağlaması gerekmezdi Eğer onun yaşadığından ümidini keserse, kara yazmasını yeniden bağlar ve bir daha hiç çıkarmazdı başından (Aytmatov, 2016a: 155).

Nayman Ana'nın yolculuk için giydiği elbiseden çizme, kuşa, manto, entari, yelek ve şalvar hava durumundan olumsuz etkilenmemek ve deve sırtında daha rahat bir yolculuk yapmak için kullanılmaktadır. Ancak yazma hava şartlarından ziyade psikolojik ve sosyolojik bir durum için takılmıştır. Çünkü yazmanın rengi bizlere bazı bilgiler vermektedir. Nayman Ana önceleri çocuğunun öldüğüne inandığı için kara yazma giymeye başlamış ve çevresindeki insanlara yas tuttuğu mesajını vermektedir. *“Yas için bağladığı ve nice zamandır hereksin görmeye alıştığı ağarmış saçarlını örten yağlığı biraz daha indirmişti alnına”* (Aytmatov, 2016a: 148). Şimdi ise çocuğunu tekrar bulma ümidi içinde olduğu için ölümü ve hüznü simgeleyen kara yazmayı takmasına gerek yoktur.

3.1.2. Altın Merke Balığı:

Yedigey, hamile eşi Ukbala rüyasında yakalaması zor olan altın merke balığı gördüğü için günlerdir bu balığı yakalamak ister. Çünkü bu balığın doğacakları çocuklarına uğur getireceklerine inanmaktadırlar.

Kurtar bizi bu durumdan altın merke. Haydi, yaklaş artık, sana bir şey yapmayacağım. Eğer niyetim kötü olsaydı bunu hissederdin. Her iki oltanın ucuna bir parça et geçirdim. Kokusunu ta uzaktan alsın diye kokan birer et seçtim. Yemli çengel yerine demir zoka bağlasaydım dürüstçe hareket etmiş olmazdım değil mi? Seni daha sonra tekrar denize attığım zaman karnındaki o ağır demir parçasıyla nasıl yaşardın? Öyle yapsam seni aldatmış olurum. Ama ben sadece çengel taktım, dudakların hafifçe yaralanacak ama hepsi o kadar işte. Hiç merak etme yanımda kocaman bir deri tulum getirdim. İçini su dolduracağım. Seni yakalar yakalamaz tulum içine koyacağım. Ölmeyeceksin, tekrar denize dönünceye kadar orada kalacaksın (Aytmatov, 2016a: 155).

Romanda Yedigey'in balıkla içten ve samimi konuşması kendisinin uzun yıllardır popüler kültürle iç içe olmasına rağmen bozkırın öz kültüründen hiçbir şey kaybetmediğini göstermektedir. Aslında sadece milli bir değer olmayıp insani bir değer olan yalancılık ve hayvanlara bile sevgi ve saygı duyma değerlerini hiç yitirmemektedir.

3.1.3. Ana- Beyit Mezarlığı:

Türklerde ölmüş atalarına karşı saygının ayrı bir önemi vardır. Ölmüş atalarının ruhlarının rahat edebilmesi için mezarlarına dokunulmaması gerekliliğine inanmaktadırlar (Koçak:2012:131,132). Cengiz Aytmatov da Türklerdeki ölmüş atalarına saygı duyma geleneğini çok iyi bildiği için eserlerinde ölüye saygı konusuna ayrı bir önem vermektedir.

Kazangap öldükten sonra Yedigey köy ahalisiyle birlikte cenazenin nereye gömüleceği üzerinde istişareler yapmış, köy halkı ve Kazangap'ın oğlu ısrarlarla cenazenin yakın bir yere gömülmesini isterken Yedigey:“-Bırakın bu boş lafları, ne biçim yiğitlersiniz siz! Böyle bir adamı atalarının yattığı yer olan Ana-Beyitten başka bir yere gömemeyiz.”(Aytmatov, 2006a: 31) ifadeleriyle yıllardır her alanda Sovyet işgalinde olmalarına rağmen yaşamı boyunca öz kültürüne bağlı olan Kazangap gibi yiğit insanların sadece kendi kültürlerine bağlı olan atalarının yanına defnedilmesi gerekliliğini savunmuştur. Böylece dünya hayatındayken öz benliğini kaybetmemiş Kazangap'ın kabir hayatında da işgal edilmeden

“Ana”larının yanında özgür ve rahat bir şekilde yatmasının gerekliliğini belirtmiştir. Ayrıca Aytmatov burada Sovyetler Birliği’nin her türlü baskı ve zulümlere rağmen hala kendi kültür ve değerlerini koruyan duyarlı insanların da olduğunu anlatmak istemiştir.

Kazangap çocuklarına daha iyi bir gelecek sunabilmek için çocuklarını zor şartlar altında okutmuş ve büyütüştür. Ancak oğlu Sabitcan modern hayata kendini o kadar kaptırmıştır ki eşini ve çocuklarını cenaze merasimine getirmeyip adeta misafir gibi davranmıştır. Hatta işten atılma korkusundan dolayı cenazeyi hemen yakın bir yerlere gelişigüzel gömerek hemen geri dönmek telaşı içindedir. Çünkü şehrin rahat hayatına alışan Sabitcan yaşam şekliyle kendi kültürel değerlerini kaybetmiş ve babası Kazangap’ın cenazesine bile saygı göstermemiştir. Yedigey, cenazeyi hemen gömme arzusunu şu sözleriyle ifade etmektedir: “*Ne diye gideceklermiş uzak Ana-Beyit mezarlığına? Engin Sarı-Özek bozkırında bir ölüyü gömecek yer mi yokmuş? Köyün yakınında demir yolu boyunda bir tümseğe gömebilirlermiş onu.*” (Aytmatov, 2006a: 33) Yedigey ise her şeyini verdiği demir yolu işinden kovulma tehlikesine karşı yine de töreye saygıdan dolayı cenazeyi Ana-Beyit mezarlığına gömmek istemiştir. Burada üzerinde durulması gereken nokta ise Sovyetler Birliği Yönetimi’nin tüm baskı ve zorlamalarına rağmen hala kendi milli değerlerini sahiplenmeye ve korumaya çalışan insanların varlığıdır. Aytmatov Gün Olur Asra Bedel romanında topluma ve gelecek kuşaklara bu mesajı vermek istemiştir.

3.1.3. Füze:

“*-Yedike, dün nöbeti devraldıktan sonra, siz giderken gökyüzünde tuhaf bir şey oldu, sanki gök gürlledi ve ben olduğum yerde sarsıldım. Kosmodrom’dan bir füze fırlatmışlardı Araba oku gibi kocaman bir şey, siz de gördünüz mü?*” (Aytmatov, 2006a: 44) 1950’lilerin SSCB’si ile ABD arasındaki soğuk savaş sahnelerinden biri de uzay araştırmalarıdır. Sarı Özek bozkırında yaşayan köylüler zor şartlar altında geçimlerini sağlarken köyelerine yakın olan ancak girilmesi yasak olan Kosmodrom’dan atılan bir füzeyi tarla sürmeye yarayan araba okuna

benzetmişlerdir. Aytmatov burada eski teknoloji ile yeni teknolojinin çatışmasını belirtmiştir.

3.1.4. Cenaze Alayı:

Cenaze alayı Kazangap'ın cenazesini Ana-Beyit mezarlığına götüren kafiyeyle denilmektedir. Bu kafiye de, römorklu traktör ve ekskavatör bulunmaktadır: *“İssız bozkırda ilerleyen bu küçük ve tuhaf cenaze alayının başını, süslü takımlı bir deveye binmiş Yedigey çekiyor, onun ardından römorklu traktör geliyor, en geride de yine Belarus marka bir ekskavatör (yol açma makinesi) bulunuyordu”* (Aytmatov,2016a: 104). Cenaze alayına deveyle birlikte iş makinelerinin katılması ve süslü devenin en önde ilerlemesi Yedigey'in eski adetleri yaşatması isteğinden dolayı gerçekleşmiştir. Ayrıca devenin süslenmesi de cenaze alayının gösterişini artırmak böylece Kazangap'ın ruhunu yüceltmek için gerçekleştirilmiştir.

3.1.5. Cenaze Defin Araçları: kazma, kürek, kepçe:

Cenaze için elinde bulunan bütün araçları vermiş olan istasyon şefi Osman'dan Allah razı olsun. Genç istasyon şefinin bu yardımları olmasaydı o kadar uzağa gitmek ve mezar kazmak da hiç kolay olmaz ve akşama dönemezlerdi. Mezar, Müslüman geleneğine göre derin kazılarak, çukurun dibine yanlamasına bir girinti açılacak, tabut oraya gömülecekti (Aytmatov,2016a: 104) .

Cenazeyi Ana-Beyit mezarlığına götürmek kolay olmayacağı için istasyon şefi Osman Bey'in bütün araçları vermiş olması Kazangap'a karşı bir ahde vefa olarak değerlendirilebilir. Çünkü makinelerin istasyondan alınmasından dolayı tren seferleriyle ilgili bir aksama ya da olumsuz bir durumda Stalin'in davasına zarar verdiği için Osman Bey görevinden alınabilir hatta idam bile edilebilirdi.

Yedigey cenazeyi Müslüman adetlerine göre gömmek için Şef Osman Bey'in makineleri verme teklifini reddetmiş ancak Osman Bey'in konuşmasından sonra ikna olmuştur:

- Bak Yedike, bana hak vereceksin. Önce kazma kürekle başlarsınız işe. Üst kısmını öyle açarsınız. Gerisini makine ile bir çırpıda bitirirsiniz. Biliyorsunuz Sarı-Özek toprağı kaya gibi serttir. Makine ile istediğiniz derine indikten sonra kazanakı yine kol gücüyle açarsınız. Böylece hem geleneklere uymuş hem de zaman kazanmış olursunuz. (Aytmatov,2016a: 104)

Aytmatov, cenaze alayında devenin önden gidip makinelerin arkadan gitmesi ve naşı gömerken önce kazma, kürek kullanıp sonra makine kullanılmasını, teknolojinin gelişmesine rağmen geleneklerin unutulmaması gerektiğini vurgulamak için kasıtlı olarak kullanmıştır. Böylece Aytmatov Kırgız toplumuna, öz kültürü unutmadan yenilenen teknolojiyle bütünleşilmesi gerekliliğini anlatmak istemiştir. Bunu Mevlana'nın pergel meteforu sözüyle açıklamak mümkündür: *“Pergelin iğneli ayağı sabittir benim dinimde ama diğer ayağıyla yetmiş iki milleti dolaşırım.”*

3.1.6. Cenaze Elbiseleri:

Yedigey çok değer verdiği arkadaşı Kazangap'ın cenaze töreni için her şeyin en iyisi ve en güzeli olmasını istemektedir. Çünkü Kazangap öz benliğini kaybetmemiş ve bağlı olduğu öz kültürün en önemli taşıyıcısıdır. Bu bağlamda Kazangap gibi bir insanın cenazesi dillere destan bir törenle defnedilmelidir. Ayrıca Kazangap tabuttayken bile rahat etsin diye tabutun altına yumuşak tutsun diye otlar serilmiştir ve tabut en değerli kumaş olan yün ipe bağlanmıştır. *“Kazangap'ın naşı bir keçeye sımsıkı sarılmış, yün iplerle bağlanmış ve bir traktörün römorkuna yerleştirilmişti. Naaşın konduğu yere önceden biraz talaş, yonga ve bir kat temiz ot sermişlerd.”* (Aytmatov,2016a:100). Aytmatov Yedigey'in Kazangap'ın cenazesine duyduğu saygıyı anlatırken aslında topluma bir seslenişte bulunmuştur. Bu sesleniş de önemli insanların hiçbir zaman unutulmaması gerekliliği ve milli değerlerimizin kaybolmaması gerekliliğidir.

Yedigey kendisini de cenazeye adeta damat gibi hazırlayarak, Kazangap'a duyduğu saygı ve hürmeti belirtmek istemektedir:

Sinekkaydı tıraş olmuş, bıyıklarını düzeltmiş, önemli günler için ayırdığı en güzel elbisesini giymişti: Siyah ceket, beyaz gömlek, kadife şalvar ve ayaklarında meşin çizmeler, başında demir yolcu şapkası. Cephede kazandığı madalyalarını, nişanlarını ve beş yıllık plan uygulamasında başarılı işçilere verilen nişanını da

takmıştı yakasına. Kıyafeti ona yakışıyordu ve görünüşü de heybetliydi. Kazangap'ın cenaze töreninde böyle olması gerekirdi zaten. (Aytmatov,2016a:100,101)

Yedigey'in cenaze için giydiği elbiseler kendisini damat gibi göstermiştir. Ayrıca Yedigey kendisini ve yaşamını temsil eden demir yolcu şapkasını giymiş ve yakasına başarı nişanlarını takmıştır. Böylece Kazangap'ın ne kadar değerli birisi olduğunu herkese göstermek istemiştir.

3.1.7. Demir Yolu:

1.Lokomotif, vagon vb. demir tekerlekli taşıtların üzerinde hareket ettiği paralel iki ray döşenerek yapılan bir tür yol, tren yolu, demir hat. 2.Bu yolla yapılan taşımacılık sistemi(Türkçe Sözlük, 2009: 494).

Eserlerinin birçoğunda eski ile yeninin çatışmasını anlatan Aytmatov, teknolojinin gelişmesiyle birlikte yaşanan kültürel bozuklukları dile getirmeye çalışmıştır. Özellikle de demir yolu sözcüğü eserlerinde vurgu yaptığı bir kavramdır. Çünkü demir yolu üzerinde doğu-batı ekseninde ilerleyen trenler, doğu kültürünün yani bozkır kültürünün ana özelliklerini de yerinden sökülüp götürmekte ve yok etmektedir.Raylar geçtiği coğrafyada sadece insanların değil bitkilerin ve hayvanların da kültürlerini ve yaşam şekillerini değiştirmektedir. Demir yolları bazen doğa için yaşamlarını kolaylaştırırken bazen de zorlaştırabilmektedir.

“ Gece karanlığı çökünce tilki sindiği dereden çıktı.Bir süre durup çevreyi dinledikten sonra demir yoluna doğru koştu. Rayların bir sağına bir soluna geçiyor yolcuların vagon pencerelerinden attıkları artıklar arasında yiyecek bulmaya çalışıyordu” (Aytmatov,2016a: 9).

Uçsuz bucaksız Sarı-Özek bozkırında özellikle kurak mevsimlerde hayvanların yiyecek bulması çok zor olabilmektedir. Bu yüzden bozkırda yaşayan hayvanlar için trenlerde atılan artık yiyecekler hayatlarını sürdürebilmeleri için birer fırsat olmaktadır.

3.1.8. Dua:

“ – *Dua mı okuyacaksın? Sen mi, Boranlı Yedigey mi dua okuyacak?*

-Evet ben! Dua etmesini bilirim ben!

-Yaa, altmış yıllık Sovyet yönetiminden sonra hala dua mı biliyorsun?”

(Aytmatov,2016a: 21)

Tanrı'ya yalvarma, yakarış için söylenen dini metin (Türkçe Sözlük, 2009: 573) anlamına gelen duayı günlük hayta sürekli kullanmaktayız. Dualar şekil ve içerik olarak dinlere ve kültürlere göre farklı nüanslarda olabilir. Ancak bazen de işgaller sonucunda değişmekte hatta yok olabilmektedir. Aytmatov bu romanında Sovyet işgalinin kültürel erozyonuna dikkat çekmek için cenazede dua edecek insanların bile azaldığını belirtmiştir. İşgallerin sadece coğrafi olarak olmadığını hayatın her alanında yaşandığına vurgu yapmak istemiştir. Çünkü işgal bir ülkenin sadece topraklarını ele geçirmek değil dilini, dilini ve kültürünü de yok etmektir. Aytmatov ise karasal olarak işgal edilen ülkesinin kültürel olarak işgaline karşı durmaya çalışmış ve Kırgız halkının tüm zor koşullara rağmen kültürel değerlere bağlı kalması gerekliliğinin önemini anlatmıştır.

3.1.9. Emanet:

Eserlerinde okuyucular aracılığıyla Türk kültürüne ait değerleri diri tutmaya çalışan Aytmatov bu romanında emanet değerini de vurgulamıştır. Romanda kültürel değerleri gelecek kuşaklara aktarma mücadelesi veren Yedigey ile yaşayan kültür sembolü Kazangap'ın tanışmalarını yine bir kültür ögesi olan emanet kavramı ile gerçekleştirmiştir. Aytmatov romanlarında bu kavramları kasıtlı olarak kullanmıştır.

-Kardeş, dedi, rica etsem, şu deveye biraz göz kulak olur musun? Çocukların hayvanları kızdırmak ya da dövmek gibi kötü huyları vardır. Kösteğini de çözerler eğlence olsun diye. Ben az sonra dönerim.

-Merak etme bakarım, dedi Yedigey.

Durmadan terliyordu. Yerdeki kömürü el arabasına doldururken, arada bir başını çevirip, çocuklar deveyi taşa tutmasın diye bakması kolay bir iş değildi. Çocukların hayvanların kızdırmaktan nasıl zevk aldıklarını bilirdi. Bir defa bir deveyi nerdeyse kuduracak hale getirdiklerini görmüştü... Aksilik işte, bu defa da, yalınayak başıkabak bir sürü çocuk, bir ayak topunu yuvarlaya yuvarlaya çıkageldi çayıra. Topu ayağına geçiren sanki kale imiş gibi deveye doğru şut çekmeye başladı. Deve kaçmaya

çalışıyor ama köstekli olduğu için kaçamıyor, bağrına, ayaklarına isabet alıyordu. En hızlı, en isabetli vuran çocuk sanki bir gol atmış gibi sevinçle bağırıyordu.

Yedigey bu durumu görünce elindeki küreği havaya kaldırarak bağırdı:

- Defolun oradan! Rahat bırakın hayvanı, yoksa ayaklarınızı kırarım!
(Aytmatov,2016a:79,80)

Sovyet Yönetiminin politikaları sonucunda hızla öz değerlerini kaybeden ülkede emanet kavramı Yedigey ve ailesi için boş bir değer değildir. Rastlantı sonucu bile olsa Yedigey ve ailesi bir anda kendilerini Sarı-Özek'in tren istasyonu ve demir yolu arasında bulacak ve yeni bir hayata başlayacaktır. Bu rastlantı aslında Yedigey için işgalci Sovyetlerin zulmünden özgürlüğün kapısı olan Sarı-Özek'e açılan bir özgürlük kapısıdır. *“Yedigey çok sonra anlayacaktı ki, ruhunu ancak bu bozkır kadar enginleştirmesini bilenler o düzeye çıkabilirler, Sarı-Özek'in sessizliğiyle baş başa kalabilirlerdi.”* (Aytmatov, 2016a: 83).

Aytmatov, Yedigey ile Kazangap'ın karşılaşmalarını emanet ögesi üzerinden vermesi kasıtlıdır. Böylece Kırgız kültürünü temsil eden iki kahraman üzerinden roman ilerleyecek ve topluma kendi kültürlerine sahip çıkmaları mesajı verilmiş olunacaktır.

3.1.10. Mankurtlaşma Ve Şapka:

Mankurtlaşmak kelime anlamı olarak *“Ulusal kimlikten uzaklaşmak, içinde bulunduğu topluma yabancılaşmak.”* (Türkçe Sözlük, 2009: 1341) anlamına gelmektedir. Aytmatov bu romanında mankurtlaşma efsanesini bilinçli olarak yerleştirmiştir. Çünkü eskiden Ju-Juanların baskısıyla kimliklerini unutan Türklerin şimdilerde de aynı tehdit ve baskı altında olduğunu göstermek istemektedir. Aytmatov, mankurtlaşma hikâyesiyle literatüre mankurtlaşma kavramını eklemiştir.

Romanda geçen mankurtlaşma efsanesi şöyledir: Sarı-Özek'i işgale gelen Ju-Juanlar tutsaklarının bazılarını başka ülkelere satarlar bazı genç ve güçlü tutsaklara ise çok ağır işkenceler yaparlarmış. Önce esirin başını kazır, saçlarını tek tek kökünden çıkarırlarmış. Bunu yaparken usta bir kasap oracıkta bir deveyi yatırıp keser, derisini yüzermiş. Sonra parçalara ayrılan deri başı kanlar içindeki kölelerin kafalarına geçirilir. Bu deri geçirme işkencesine maruz kalan tutsak ya

acılar içinde kıvrınarak ölür ya da geçmişini bilmeyen bir mankurt olmaktadır. Hatta Ju- Juanların bir tutsağı mankurt yaptığı öğrenilirse artık onu en yakınları bile kurtarmak istememektedir. Çünkü yakınları için o mankurt artık eski vücuduna saman doldurulmuş bir korkuluktan, bir mankenden farksız olurmuş. (Aytmatov, 2016a: 143) Bu durumu yazar Nayman Ana'nın şu ağıt sözleriyle açıklamaktadır:

“Men, batası ölen boz maya

Tulubın kesip iskegen...”

Bu dizelerin açıklamasını çevirmen şöyle yapmaktadır: *“Ben öldürülen ve derisine saman doldurulan yavru devenin anasıyım, buraya saman dolu bu tulumu koklayıp, yavrumun kokusunu almaya geldim.”* (Aytmatov, 2016a: 160)

Bir esiri mankurtlaştırmak ve mankurtlaşmanın devamını sağlamak için en önemli eşya deve derisinden yapılan şapkadır. Çünkü şapka mankurlara göre onları her türlü kötülükten hatta ölümden koruyan bir kalkandır. Efendisi şapkayı bir tehdit unsuru olarak kullanmakta böylece mankurtuna istediği her işi yaptırabilmektedir. *“Onun için önemli olan tek şey efendisinin emirlerini yerine getirmekmiş. Açlıktan ölmemesi için yiyecek, donmaması için eski-püskü giyecek verdiniz mi başka bir şey istemezmiş”* (Aytmatov, 2016a: 145).

Mankurtlar şapkalarıyla kadar bütünleşmişlerdir ki gece uyurken bile şapkalarını çıkarmazlarmış. Çünkü bir yabancıнын gelip şapkasını çıkaracağına ve öleceğine inanıyorlarmış (Aytmatov, 2016a: 147).

“Gel başını buharlayalım da o deve derisini koparalım.” demekten başka korkutucu bir şey olmazmış. Bu sözü duyan mankurt yaban ayısı gibi tepinir, kafasına kimseyi dokundurmazmış. Böyleleri şapkalarını başından hiç çıkarmaz, gece gündüz onunla yatıp kalkarlarmış” (Aytmatov, 2016a: 147).

Aytmatov mankurtlaşmayı bilinçli olarak şapka metaforu üzerinden anlatmaktadır. Eskiden deve derisinden yapılan şapkalarla güçlü Kırgız erkeklerinin hem bedeni hem de benliği kendilerinden alınarak sahiplerinin hedefleri için kullanılmaktadır. Günümüzde de güçlü Kırgız erkekleri cephede Rus şapkalarıyla cephe gerisinde de birer demir yolu işçi şapkası takarak

kendilerini mankurtlaştırmaktadırlar. Babası Kazangap'ın cenazesine zar zor gelen, cenaze törenine eşini ve çocuklarını getiremeyen ve işten atılıp rahatını ve huzurunu kaybedeceği korkusuna kapılıp cenazeyi biran evvel defnedip şehre geri gitmek isteyen Sabitcan aslında modern mankurt örneğini temsil etmektedir. Hatta Aytmatov bu duruma Yedigey'in evden kaçan devesine söylediği şu sözlerle vurgu yapmaktadır: “*Küç atasın tanımaydı.(Güç atasını tanımaz)*” (Aytmatov, 2016a: 201)

Efsanenin sonunda Nayman Ana mankurtlaşan oğlu tarafından bir ok atılarak öldürülürken Nayman Ana'nın son sözleri şunlardır: “*Adını hatırla! Kim olduğunu hatırla! Babanın adı Dönenbay! Dönenbay! Dönenbay!*” (Aytmatov, 2016a: 167) Nasıl ki Nayman Ana, mankurt oğlu tarafından bilinçsizce öldürüldüyse modern mankurtları temsil eden Sabitcan da ölmüş olmasına rağmen babası Kazangap'ı tekrar öldürmektedir. Aytmatov efsanenin sonunu bilinçli olarak “Kim olduğunu hatırla, adını hatırla...” ifadeleriyle bitirmekte ve Kırgız halkına şu mesajı vermektedir: Kafanızdaki deve derisini çıkarın. Atalarınızın ruhunu incitmeyin. Kim olduğunuzu unutmayın ve öz benliğinize geri dönün ki böylece kurtuluşa ermiş olasınız.

3.1.11. Onur:

-Ee, Kazake, sen ve ben zengin insanlar, kulaklar olduk. Yakında bir kere daha malımızı mülkümüzü alıp bizi sürmesinler sakın! Dedi.

Kazangap, Yedigey'e sert sert baktı, bıyıkları da diken diken oldu:

-Sözüne dikkat et Yedigey! Dedi.

-Şaka yaptım Kazake, şakadan anlamaz mısın?

-Bazı şeyler vardır ki onlarla şaka yapılmaz!

-Ama Kazake, neredeyse üzerinden yüzyıl geçti bu olayın

-Asıl mesele de bu işte. Zaman ne kadar geçerse geçsin, bazı konularda hiçbir şeyi değiştirmesin. Elinden malını mülkünü, varını yoğunu alsalar, bundan ölmezsin. Bunları yine edinebilirsin. Ama senin onurunu kırar, ruhunu öldürürlerse, işte buna çare bulamazsın (Aytmatov, 2016a: 87).

Aytmatov'un burada üzerinde durduğu kavram onurdur. Aytmatov, Kazangap ile Yedigey arasındaki bu konuşma ile Türk halkına her türlü baskı ve zorlamalara rağmen onur gibi milli kültürlerini yaşatmaya ve bir emanetçi olarak sonraki nesillere aktarılması gerektiğini savunmuştur.

İşgalci Sovyet Türkleri asker, tarla işçisi, demir yolu işçisi gibi tüm zor görevlerde kullanırken özellikle Türklerin zenginleşmesini istememektedir. Hem maddi hem de kültürel baskı altında kalmalarına rağmen Kazangap gibi kültür sevdalıları hiçbir zaman özünü kaybetmemişler ve bu uğurda mücadele vermişlerdir. Hatta Kazangap bu konuda Yedigey'in şaka yapmasını bile kabullenememiştir. Çünkü Kazangap'a göre mal, mülk, şan hepsi sonradan kazanılır ama insanın onuru, ruhu ölse dahi geri gelmez.

3.1.12. Su Kuyusu:

Tarihte birçok savaşın ana sebeplerinden biri de su olan yerlere yerleşme isteğinden doğmuştur. Aytmatov'un eserlerinde söz ettiği Sarı-Özek bozkırında da su için birçok savaşlar yapılmıştır. Ju-Juanlar (Moğolların atası) da bol yağmur yağdığı için bereketlenen Sarı-Özek topraklarını işgal etmişlerdir. Ancak sonraları kuraklık çıkınca Ju-Juanlar batıya göç etmişler ve yok olup gitmişlerdir. Kazaklar ise bu işgallere, kuraklıklara rağmen ana yurtlarını terk etmemişler, yeni yeni su kuyuları kazıp yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Yüzyıllar sonra su kuyularının yerini su taşıyan tankerler almış böylece tarımsal faaliyetler ilerlemiş ve şehirleşme artmıştır. Bu şehirleşmenin artması sonucunda Sarı-Özek bölgesinde geçmişten kalan tek iz Ana-beyit mezarlığıdır. Ancak Ana-Beyit Mezarlığına da uzay istasyonu kurma düşüncesi sonucunda elde kalan son miras da yok olma tehlikesi içindedir(Aytmatov,2016a:141,142).

Aytmatov'un burada topluma verdiği mesaj ise Stalin yönetiminin tüm baskı ve zorlamalarına rağmen Kazak halkının yurtlarını terk etmemesi gerektiğidir. Çünkü yurtlarını terk edip giderlerse Kazakların tarihten yok olup gideceğini hatta lanetleneceğini düşünmektedir. Yazar bu düşüncesini ise Kazakların topraklarını su kuyusu açmak için işgale gelen ancak sonraları batıya göç eden ve tarih sahnesinden yok olup giden Ju-Juanlar örneğiyle açıklamıştır:

Fakat bir zaman gelmiş, iklim birden değişmiş, yağmurlar yağmaz, otlar bitmez olmuş, kuyular kurumuş. Sürülerine ot bulamayan göçebeler ve buralara uzaktan gelip işgal eden Ju-Juanlar sürülerini alıp dağılmışlar. Ju-Juanlar bir daha hiç görülmemiş. Şimdi Volga denen 'İtil' nehri boyuna gitmişler ve orada batıp yok olmuşlar. Ne geldikleri yeri bilen var, ne gittikleri yeri. Bir söylentiye göre de lanetlenmişler, kargılanmışlar. Kışın İtil'in üzerinden geçerlerken buzlar yarılmış,

çocuk çocukları, malları ve davalarıyla buzların altında kalmışlar (Aytmatov,2016a:141).

3.1.13. Tren:

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider gelir... Gider gelirdi...

Bu yerlerde demir yolunun her iki yanında ıssız, engin, sarı kumlu bozkırların özeği Sarı-Özek uzar giderdi.

Coğrafyada uzaklıklar nasıl Greenwich meridyeninden başlıyorsa, bu yerlerde de mesafeler demir yoluna göre hesaplanırdı.

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider gelir... Gider gelirdi...(Aytmatov, 2016a: 140).

Aytmatov Gün Olur Asra Bedel romanında sürekli demir yolundan ve trenden söz etmektedir. Kitabın başta giriş bölümü olmak üzere birçok yerinde de yukarıdaki cümleleri kullanmaktadır. Çünkü denir yolu ve trenler bir taraftan bozkır yaşamının saflığını bozarken bir taraftan da bolluk ve bereketini batıya taşımaktadır. Aytmatov bu konuda şöyle demiştir:

“Savaş çıktıktan sonra Boranlı istasyonundan gelip geçen trenlerin sayısı birden çoğalmaya başladı. Doğudan batıya yeni askerleri, batıdan doğuya yaralıları taşıyordu. Doğudan batıya tahıl, batıdan doğuya yine yaralılar... Boranlı gibi bozkırda yitip gitmiş bir yerde bile hayat çarkı daha hızlı dönmeye başlamıştı(Aytmatov, 2016a: 89).

Trenler sayesinde bozkırın tüm imkânları batıya sevk edilmektedir. Güçlü Orta Asya erkekleri trenlerle batı cephelerine gönderilirken, geride erkeksiz kalan kadınların ve çocukların ekip ürettikleri yiyecekler de batıya gönderilmektedir. Sovyet yönetimi de Asya'daki güçlü asker, tarım, enerji ve ham madde ihtiyacını karşılamak için tren taşımacılığına önem vermiştir:

3.1.14. Uzay İstasyonu:

Romanda geçen uzay istasyonu, hem kurulduğu yer bakımından hem de uzay istasyonundaki astronotların dünya insanlarına vermiş oldukları mesaj bakımından incelenmesi gereken bir konudur.

Cengiz Aytmatov, uzay üssünde görev yaparken istasyona haber vermeden ayrılan iki kozmonotun dünyaya bıraktığı notta yeryüzü insanlarına özellikle SSCB ve ABD siyasetçilerine üstü kapalı mesajlar vermek istemiştir.

Düşünün ki, bir hokey maçında bile bir gol atıldığında bunu bir siyasi zafer gibi gören ve bundan kendi sosyal düzenlerinin üstünlüğü sonucunu çıkararak güçler hareketine geçtiği zaman, ne çelişkilerin, kıskançlıkların ortaya çıkacağını, çekememezlik ve çekişmelerin olacağını çok iyi biliyorduk. Gezegenimizin gerçeklerini maalesef çok iyi biliyoruz. Dünya dışı bir uygarlıkla ilişki kurulduğu zaman bunu yeryüzünde yaşayan insanlar arasında yeni bir iç savaş, yeni bir geçimsizlik sebebi olmayacağını kim iddia edebilir? (Aytmatov, 2016a: 65).

Aytmatov biri Rus biri Amerikalı olan bu iki astronotun aslında ne kadar da iyi anlaşabildiğini ve savaşların olmadığı bir dünya düzeninin hiç de uzak olmadığı gerçeğini siyasetçilere anlatmak istemiştir.

Dünyaya veda ederek yeni tanıdıkları bir gezegen olan Orman-Göğüslü gezegenine giden astronotların bu gezegendeki insanların yaşam şekillerini anlatması Aytmatov'un ütopyasını bizlere yansıtmaktadır. *"Bu gezegen insanları, devlet denen kurumun ne olduğunu bilmiyorlar. Para, savaş ve silah gibi şeylerden haberleri bile yok"* (Aytmatov, 2016a: 116). Para, savaş ve silah üçlüsü geçmişte olduğu gibi bugünkü dünya düzenini de temelini oluşturmaktadır. Çünkü ekonomisi güçlü olan ülkeler dünyayı yöneten veya yönetmeye aday olan ülkelerdir. En çok para kazandıran sektör ise silah ticaretidir. Ancak bu silahların satılması içinse kullanıp tüketilmesi gerekmektedir. Bunun içinde dünyada savaşların olması gerekmektedir. Böylece silah satan ülke para kazanıp zenginleşirken silahları satın alıp savaşan ülkeler geriye gitmektedir. Aytmatov, Orman-Göğüslü gezegenindekilerin bu eşyaları bilmemesini hatta haberdar olmamalarını savaşların olmadığı bir dünyada sadece insanların değil tüm yaratılmışların mutlu olabileceği gerçekliğini vurgulamak istemiştir.

Sarı-Özek bozkırı tarihte Ju-Juanlar'ın işgalleri nedeniyle ciddi zarar görürken son dönemlerde soğuk savaşın etkisiyle teknolojinin işgaline uğramaktadır. Ana-Beyit mezarlığına kurulan üs nedeniyle sadece bölge insanlarını değil canlıların bile yaşamları olumsuz etkilenmiştir. *" O geniş alana, dikenli tellerle çevrildikten sonra tilkiler ve öteki dört ayaklı etçil hayvanlar giremiyordu"* (Aytmatov, 2016a: 382). Ayrıca Yedigey'in büyük bir özlemle

Kazangap'ı defnetmek istediği Ana-Beyit mezarlığının da bu üssün telli sınırları arasında kalması dünyayı yönetmek için gelişen teknolojilerin milletlerin öz kültürlerine verdiği zararı bizlere göstermektedir.

3.1.15. Yılbaşı - Noel Baba-Tren:

“Boranlıların yılbaşını bir bayram gibi kutlamak adetleri yoktu. Yılbaşı gecesini sabırsızlıkla beklemez, o gece coşup eğlenmezlerdi. Ne olursa olsun istasyondaki işler devam eder, yeni yılın nerede, ne zaman başlayacağına hiç aldırmandan gelir giderlerdi” (Aytmatov, 2016a: 192). Romanda geçen Boranlı köyü Kırgız Türklerinden oluşan bir işçi kasabasıdır. Sadece Boranlı'da değil aslında Türk –İslam kültüründe yılbaşı ve Noel genellikle kutlanılmamaktadır. O gece sıradan bir gece olarak rutin işlerle uğraşmaktadır. Romanda Boranlı köyünde ilk yılbaşı kutlaması, Abutalip'in köye gelmesiyle başlamaktadır. Ancak burada ilginç olan durum ise Noel Baba'nın trenle geleceğine inanılmış olunmasıdır. Bu da bizlere, toplumların başka milletlere ve uygarlıklara ait kültür öğelerini transfer ederken kendi yaşam süzgeçlerinden geçirdiklerini ve kendilerine uyarlanmış şekilde kullandıklarını göstermektedir. Boranlı köyünün bir tren istasyonu köyü olması, insanlar geçimini, çocuklar eğlencelerini, yani köylü yaşam tarzını demir yolu ve tren üzerine inşa ettiği için başka toplumlarda uçarak geldiğine inanılan Noel Baba bu köye trenle gelmektedir:

- Atika! Atika! Ayaz Ata(Noel Baba) neredeyse gelir, karşılamaya çıkalım, dedi Ermek.

-Peki, dedim, kalkıp elimizi yüzümüzü yıkayalım, sıksıca giyinelim ve karşılayalım onu. Geleceğini söylemişti zaten. Hay Allah! Nasıl da unuturum!

- Hangi trenle gelecek? Diye sordu büyüğü.

-Hangi trenle olursa gelir. Ayaz-Ata için her tren durur burada (Aytmatov, 2016a: 203).

3.2.CENGİZ HAN'A KÜSEN BULUT

Cengiz Han'a Küsen Bulut romanında Aytmatov öğretmen Abutalip Kuttubayev'in hikâyesini anlatmaktadır. Gün Olur Asra Bedel romanında az da olsa değindiği Abutalip'in hikâyesini ayrı bir kitapta yazmıştır. Çünkü Abutalip'in

hayatını anlattığı bölüm siyasi rejimi eleştirdiği bahanesiyle dönemin yöneticileri tarafından yasaklanmış ve yayımlanmasına izin verilmemiştir. Aytmatov da ilerleyen yıllarda yasağın kalkmasıyla bu eseri yayımlamıştır. Dolayısıyla Cengiz Han'a Küsen Bulut romanı, Gün Olur Asra Bedel romanın tamamlayıcısı niteliğindedir.

Abutalip ailesiyle mutlu bir şekilde yaşarken devletin rejimine aykırı hareketlerde bulunduğu için haksız yere bir gece ansızın evinden alınır ve hapse konur. Gece zindanda kendisine işkence edilir. Dayak ve sopanın haricinde sürekli gözleri açık, karşıdan gelen ışığa doğru bakması zorunlu kılınır. İnsanın aklını kaybetmesine neden olan bu işkence adeta mankurtlaşma işkencesine benzemektedir. Çünkü bu işkence neticesinde insan aklını kaybedip her şeyi unutabilmektedir.

Abutalip insanların zihinlerini yıkadığı gerekçesiyle tutuklandıysa da asıl neden insanların görevde yükselme hırısıdır. Savcı Tansıkbayev mevki olarak yükselmek için üst yöneticilerin gözüne girmek ister. Bunun içinde Abutalip'i seçmiştir. Özellikle Abutalip'in notları arasındaki "Sarı Özek Kurbanları" adını taşıyan efsane yani Cengiz Han efsanesi Tansıkbayev'e göre görevde yükselmek için çok iyi bir delildir. Çünkü Tansıkbayev için bu efsane içeriği bakımından Stalini ve yönetimi eleştirir mahiyettedir.

Aytmatov Cengiz Han efsanesinde Cengiz Han'ın doğuya düzenlediği ve yarıda bırakmak durumunda kaldığı savaşı anlatmaktadır. Cengiz Han savaş hazırlıkları yaparken bir büyücü Cengiz Han'ın tepesinde bir bulut olacağını ve kendisini koruyacağını söylemektedir. İlk başta bu duruma inanmayan Cengiz Han ilerleyen zamanlarda bulutun tepesinden hiç ayrılmadığını fark ettikçe bu bulutun kendisini koruyan bulut olduğuna inanacaktır.

Cengiz Han bulutun tepesinden hiç ayrılmayışını kendisinin büyük bir imparator hatta dünyanın hâkimi olma yolundaki mücadelenin Tanrı tarafından verildiğini düşünür. Böylece kendi büyüklüğünün herkes tarafından kabul görmesi gerekliliğini söyler. Aslında Cengiz Han'ın böyle düşünmesini Aytmatov Stalin'e benzetmiştir. Çünkü insanlar başarılarını artırmak ve arkalarına halkın desteğini

almak için ilahi desteklerle kendi güçlerini ve iktidarlarını kuvvetlendirmek istemektedirler.

Cengiz Han tepsinde gezen bulutun ihtişamı ve dehşet verici ordusuyla birlikte büyük doğu seferi hazırlığına başlar. İlk olarak savaşçıların ve peşlerinden gelen eşlerinin savaş bitesine kadar doğumunu yasaklamıştır. İnsanın tabiatına aykırı olan bu ceza ile Aytmatov devrin yöneticisi Stalin'in ya da dünyadaki savaşların ve ideolojilerin insanların en doğal ihtiyaçlarını bile ellerinden aldığı gerçeğini vurgulamak istemiştir. Zaten Aytmatov'un da birçok eserinde savaşların ve devlet yöneticilerinin insanlara verdiği büyük zararları görmek mümkündür.

Yasağa rağmen Cengiz Han'ın komutanıyla, Han'ın çadırını ve ülkenin sancağını diken bayan evlenmiştir. Bu yasağın sonucu ilerleyen zamanlarda bebekleri dünyayı gelmiştir. Ordu içerisinde bir bebeğin dünyaya gelmesi söylentileri sonucu Cengiz Han anne ve babasını buldurur ve yasa gereği idam ettirir.

Anasız ve babasız kalan bebeği bakıcısı gizlice kaçıtır ve bir mucize olarak kendisinden süt gelir ve bebeği emzirir. İlerleyen zamanlarda Han yoluna ilerlemeye devam ederken kendisini kutsal görevi için koruduğuna ve güç verdiği inandığı bulut kaybolur. Cengiz Han da seferden geri döner ve mezarının nerde olduğu bilinmez. Artık Cengiz Han'ı koruyan bulut, yetim bebeği korumaya başlamıştır. Aytmatov bu efsaneyle aslında görevini kötüye kullanan ve halkına baskı yapan yöneticilerin sonunun da aynı olacağını vurgulamak istemiştir.

Abutalip'in bu efsaneyle suçunun ispatlanmış olduğunu kanıtlamak isteyen Tansıkbayev soruşturma için trenle Abutalip'i başka bir bölgeye götürmek ister. Trende yolculuk sırasında onurlu bir ölüm yaşamak isteyen Abutalip rayların arasına kendisini bırakarak yaşamına son verir. Abutalip, Aytmatov'un eserlerinde sürekli söz ettiği raylar arasında ebediyete doğru göç ederken aslında baskıcı sistemden, insanların ikiyüzlülüğünden uzaklaşıp özgürlüğüne kavuşmaktadır.

3.2.1. Bengi taş:

Bengi taşların varlığı Asya'da milattan önce binli yıllardan beri bilinmektedir. Elbe, Kama, Moğolistan, Gobi ve Yenisey bölgelerinde milattan önceki yıllardan beri bengi taşların kullanıldığı görülmektedir (Esin,2003: 223).

Bengi taş ölümsüz taş anlamına gelmektedir. Tarihi önemli olaylar veya geleceğe aktarılmak istenen mesajlar taştan yapılmış ve adına da bengi taş denen kitabelere yazılır. Cengiz Han da sadece dünyadayken değil öldükte sonra da dünyanın hâkimi olmak için bengi taş diktirmektedir. *“Sonra bu fikirlerin anıt-kayalara kazınmasını emredecekti Bu sözler tarihin akışını değiştirecek ve dünyayı onun peşinden, onun izinden götürecekti”* (Aytmatov, 2016b: 60).

Cengiz Han'ın bengi taşla yazdırdığı şiir şu şekildedir:

Gece yıldızının alnına asacağım
İmparatorluğumun tacını...
Yoldaki karınca bile kurtulamayacak
Atlarımın nalları altında ezilmekten
Kudretin değerini anlayacaklar
Ve bana minnet duyacaklar... (Aytmatov,2016b: 15).

Bu şiirde gök, yer, güç ve gelecek olmak üzere dört önemli kavram üzerinde durulmaktadır. Cengiz Han'ın tacını, ulaşılması en güç ve en yüksek yer olan yıldızın alnına asmaı kendisini gökyüzünün hâkimi olarak göstermektedir. Ezilmekten karıncaların bile kurtulamayacağı ifadesi ise yeryüzünün mutlak hâkimi olduğunu belirtmektedir. Bu güç ve kudretin taşlara kazınması ise Cengiz Han'ın ölümsüzleşerek gelecek zamanlarda da kudret sahibi olacağını belirtmektedir.

3.2.2. Bulut:

Liderler ideallerini gerçekleştirmek için halk desteğini arkalarına almak gerekliliğini farkındadırlar. Bunun için de dini argümanlar kullanarak görevlerine kutsallık katmaktadırlar. Aytmatov bu durumu Cengiz Han'ın dünyaya hâkim olma idealini gerçekleştirirken tepesinden hiç ayrılmayan bir bulut efsanesiyle

anlatmaktadır: “-Evet, Gök-Tengri'nin parmağı gibi üzerinde bir bulut dolaşacak, senin yeryüzündeki yüce görevini kutsayacak. Ama bu bulutun ortadan kaybolması için dikkat edecek, özen göstereceksin. Çünkü bu bulutu yitirirsen bütün kudretini de yitireceksin(Aytmatov,2016b: 15).

Romanda Cengiz Han'ın kutsal görevi için tüm halk canla ve başla çalışmaktadır. Gerek askerler gerekse köylüler bu dava için elinden gelenin fazlasını yapmak mecburiyetindedirler. (Aytmatov,2016b: 31) Aytmatov bu efsaneyle gerçekte yaşadığı dönemdeki Stalin gibi baskıcı yönetim şeklini tasvir etmek istemektedir. Çünkü bu yöneticiler de dünya hâkimi olmak için askerleri ailelerinden ayırarak bir cepheden başka bir cepheye savaşa sürüklemektedir. Ayrıca cephe gerisinde köylerinde kalanlar da bu yüce dava için zorunlu olarak gerek tarım gerekse başka işlerde çalıştırılarak yüce davaya hizmet etmektedir. Karşı gelenler ise cezalandırılmaktadır: “Asya topraklarındaki bütün milletler demir yumrukla sindirilmiş, barışa kavuşturulmuş, bütün insanlar, şehirlisi, göçebesi, zengini, yoksulu, istisnasız herkes bu şeytanca tutku için çalışıyordu” (Aytmatov,2016b: 31).

3.2.3. Davul:

Davulların her sabah gürlmesi yalnız uykudan uyandırmak için değildi. Başka namı da vardı bu gürlmelerin. Cengiz Han, o büyük sefere katılan herkesi böyle uyarıyor, böyle dürtüp canlandırıyor. Buyurucu, sarsılmaz iradeli Cengiz Han davul gürlmeleriyle kapalı kapıları açıyor, uykulayanların bilincine giriyor, onları her şeyi unutturarak kendi iradesine bağlıyordu. İnsanlar uykudayken onun iradesi dışına çıkıyorlardı. Uykü, yararsız, zararlı, tehlikeli bir zaman ve bir yerdi. Uyanır uyanmaz onları o bağımsızlıktan çıkarmalı, çekip almalı, gerçekte, yani kayıtsız şartsız itaat altında oldukları gerçeğiyle yüz yüze getirmeli, görevlerini yapmaları için harekete geçirmeliydi(Aytmatov,2016b: 44).

Davul sesi sadece işe koyulma vaktini değil insanların bedenini, ruhunu ve fikirlerini Cengiz Han'ın kutsal davasına bağışlama vaktinin geldiğini temsil etmektedir. Aslında Aytmatov burada yine Sovyet yönetimi eleştirmektedir. İnsanların hem cephede hem de cephe gerisinde tarım vb. işlerde çalışarak bedenlerini ve ruhlarını Stalin'in kutsal davasına adamakta olduklarını belirtmektedir. Romanda Cengiz Han'ın davul sesine kulak vermeyenlerin yaşama hakkının olmayacağını belirtmesi de Stalin'in davasına hizmet etmeyenlerin de yok olacağı bilgisini vermektedir. “ Yararlı olan yalnız onun

emelini gerçekleştirmek için çalışan, canla-başla buna katkıda bulunan idi. Ötekilerinin yaşamaya hakkı yoktu” (Aytmatov,2016b: 46). Romanın kahramanı Abutalip Cengiz Han’a Küsen Bulut efsanesini kaleme aldığı için ceza almıştır. Çünkü bu efsane Stalin’in mukaddes davasına zarar vermekte ve engel olmaktadır.

3.2.4. Deve:

Gün Olur Asra Bedel romanında Aytmatov, Ju-Juanların Kırgızları mankurtlaştırmak için kullandıkları işkence tekniğinde deve derisi kullandıklarını belirtmektedir. Cengiz Han’a Küsen Bulut romanın da ise develer idam sırasında darağacı yerine kullanılmaktadır:

“Orta yere çok büyük bir deve getirmişlerdi. Deve o kadar büyüktü ki süvarilerin başı karnına ulaşmıyor, epeyce aşağıda kalıyordu. Orman olmayan, tek ağaç bulunmayan bu bozkır düzlüğünde göçebeler çok eski zamandan beri idam hükmünü yerine getirmek için iri bir deveyi darağacı yerine kullanırlardı”(Aytmatov,2016b: 77).

İdam için ağaç yerine deve kullanılması coğrafya, iklim ve bitki örtüsünün insanların kültür yapısını etkilediğini göstermektedir.

3.2.5. Işık İşkencesi:

Gün Olur Asra Bedel romanın devamı niteliği olan Cengiz Han’a Küsen Bulut romanında kahramanımız Abutalip’in haksız yere zindana atılması ve geride bıraktığı ailesinin dramı anlatılmaktadır Burada dikkat çeken olay ise Abutalip’e Alma-Ata hapisanesinde yapılan işkencedir. Çünkü bu işkence Ju-Juanlar’ın kullandığı işkenceye benzemektedir. Mankurt işkencesinde olduğu gibi bu işkencede de insanın düşünme yetisini kaybettirmek yani insanın hafızasını yok etmek amacı vardır. Böylece Stalin’in davasına engel olan fikirler yok olmaktadır.“...Abutalip Kuttubayev, tam bir aydan beri burada, gece-gündüz,

gözlerini kör edercesine kamaştıran bir ışığın altında tutuluyordu. Hücresinin tavanına asılan bu kör edici ışık gerçek bir işkence idi” (Aytmatov,2016b: 8).

Beyni çalışmayan bir insanın siyasi düzene engel olması, zulme karşı çıkması da beklenemez. Hatta ilerleyen zamanlarda nasıl ki Gün Olur Asra Bedel romanında mankurtlaşan köleler şapkalarını çıkarmadıysa, Abutalip de ışığa kendini o kadar alıştırmıştır ki artık o kör edici keskin ışıktan kendini korumuyor aksine ona doğru yönelmektedir.

Eskiden güçlü Kırgız erkekleri düşmanlar tarafından deve derisiyle mankurtlaştırılarak mili bir güç oluşturulacak önder insanlar yok edilmektedir. Modern mankurtlaşa diyebileceğimiz ışık işkencesi yöntemiyle de Aytmatov milli benliğini koruyan, milli ve manevi değerlerine bağlı olan önder insanların siyasetçiler tarafından nasıl yok edildiğini belirtmek istemiştir.

O dönemde mantığını yitirir gibi olduğu, gerçekleri kavrayamadığı, hayati savunması için gerekli olan bilincinin iyice zayıfladığı anlar da oldu. Böyle anlarda o keskin ışıktan korunmaya çalışmıyor, aksine onu çıldırtan bu pırlıtya yöneliyordu. O zaman da ızdırabının kaynağını bulmak için havalarda uçuyor, bir yandan da kör edici ışığa dayanmaya, erimemeye, güçlükler içinde yitip gitmemeye çalışıyordu (Aytmatov,2016b: 10).

3.2.6. Komsomol:

SSCB'deki kominizim felsefesini benimseyen okul anlamına gelen komsomollarda çocuklar küçük yaşlarından itibaren SSCB'nin büyük hedeflerini benimsemek ve gerçekleştirmek için yetiştirilmektedir. Eğitim politikaları insanları öyle etkilemiştir ki daha çocukken insanlara Stalin'in Tanrı olduğu ve onun davasına yoldaş olmaları gerekliliği okul çağından itibaren aşılannmıştır. Yani güç ve iktidar kimin elindeyse insanlar onu Tanrı edinmeye veya ettirilmeye başlamıştır. Aytmatov bu yanlış eğitim politikasını eleştirmek için romanda bu konu üzerinde bilinçli bir şekilde durmuştur. Çünkü bu politikalar sayesinde siyasi olarak işgal altındaki milletler fikir, kültür işgali ve erozyonuna uğramaktadır. Nişan alan ve görevde terfi eden genç bu olayı şöyle anlatmaktadır:

Ben hiçbir zaman Tanrı'ya inanmadım. Bir komsomolda büyüdüm ben. Bükülmeyen katı bir bolşevikim yani. Benim için “Tanrı” kelimesi boş bir sözcüktür, anlamsızdır yani. Herkes biliyor, Sovyet okullarındaki bütün öğrenciler biliyor ki Allah yoktur... Hayır, o değil! Bizim Tanrımız iktidarı elinde tutandır. Gazetelerin de yazdığı gibi, bugünün dünyasına hükmeden, bizi zaferden zafere ulaştıran, bütün

dünyada komünizmi yücelten Tanrı'dan söz ediyorum yani! Bu Tanrı bizim dahi önderimizdir. Kervanın başını çeken kılavuz nasıl baştaki devenin yularını tutuyorsa, bizim Josif Visarinoviç(Stalin) de çağımızın yularını öyle elinde tutuyor. Ve biz de onun peşinden gidiyoruz. Kervanı o götürüyor ve biz onun izinden yürüyoruz (Aytmatov,2016b: 16).

3.2.7. Şölenler:

Şölen kelime anlamı olarak “*Belli bir amaçla düzenlenen eğlence, ziyafet*” (Türkçe Sözlük, 2009: 1873). anlamına gelmektedir. Ayrıca şölenler farklı kültürlere göre değişik şekillerde gerçekleştirilmektedir.

Tansıkbayev ve eşi herhangi bir nişan almamış olsa da hemen hemen her akşam nişan törenlerinde veya yeni ev alanların şölenlerine katılmaktadır (Aytmatov,2016b: 14). Bu şölenler eski adetlerle yeni uygulamaların sentezi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. “*Göçebelik devrinden miras kalan bozkırın bu eski lezzet kokusunu modern duvarlar arasında duyup tatmak, şaşılacak harika bir şey olmaz mıydı? Sonra ağızları sulanarak ama geleneklere uyararak yemek masasının etrafına dizilirlerdi* (Aytmatov,2016b: 15).

Ayrıca bu şölenlerde evlerde kullanılan eşyaların özellikleri de bizlere Stalin'in davasına en çok kimlerin hizmet ettiğini göstermektedir.

Bir süreden beri konyak içmek evleri düşmandan alınmış avizelerle süslemek ve sofraları yine onlardan alınmış yemek takımlarıyla donatmak moda haline gelmişti. Tavanlardan çok güzel yontulmuş kristal avizeler sarkıyor, beyaz örtü üzerinde Alman yemek takımları pırıl pırıl parlıyor ve bunlar herkesi etkiliyor, hayranlık uyandırıyor. (Aytmatov,2016b: 15).

3.2.8. Tren:

Trenler bozkır insanı için her şey demektir. Sadece bir ulaşım aracı değil aynı zamanda doğum, yaşam ve şerefli bir ölüm için kurtuluş çaresidir. Romanda Cengiz Han'a Küsen Bulut efsanesine konu alan Abutalip haksız yere tutuklanmıştır. Bu haksızlığı göze alamayan Abutalip trenden raylara atlayarak özgürlüğüne kavuşmaktadır:

“Yolların arasından geçerken sağımızda da solumuzda da lokomotifler manevra yapıyorlardı. Bütün katarlar yer değiştiriyor, vagonları oraya buraya aktarıyorlardı. Gececeğimiz yol açılsın diye biraz bekledik. İşte o sırada tutuklu omzundaki torba ile kafama vurdu ve kendisini lokomotifin altına atıverdi” (Aytmatov,2016b: 112).

3.2.9. Yurt- Sancak:

“Göçebe Türklerin oturduğu çadır.”(*Türkçe Sözlük, 2009: 2201*) anlamına gelen yurtların şekli, rengi ve büyüklüğü yurttan yaşayan insanların sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgiler vermektedir:

Şimdi Han ve maiyeti için Han soyundan olanlara özgü yurtlar kurulmuştu ve bunlar beyaz kubbeleriyle ta uzaktan görülüyor, ayırt ediliyordu. Cengiz Han'ın görkemli otağının üzerinde, kenarları koyu kırmızı şeritli siyah bir sancak dalgalanıyordu. Altın sirmalarla, ipek üzerine işlenmiş, ağzından, burnundan soluk yerine alev püskürten bir ejderha da vardı sancağın üzerinde (Aytmatov,2016b: 37).

Sancaktaki ejderha figürü, renkler ve süsleme malzemeleri en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş yapılmıştır. Çünkü dünyaya hâkim olan bir hükümdarın çadırı da görkemli olmalıdır. Çadırın kumaşı en kaliteli kumaş olan ipekten, işlemeleri ise en değerli maden olan altından yapılmıştır. Sancağın kırmızı ve siyah renklerle boyanmasının nedeni ise kırmızı renginin kanı, siyah renginin ise güç ve kuvveti temsil ederek düşmana korku vermeleridir. Sancak figürü olarak ise ejderha bilinçli olarak kullanılmaktadır. Çünkü ejderha dünyanın en güçlü yaratığıdır. Ejderhanın ateş püskürmesi ne kadar sinirli ve acımasız bir yaratık olduğunu göstermektedir. Bu özelliğiyle aslında ateş püskürten ejderha dünya hükümdarı olmak isteyen Cengiz Han'ı simgelemektedir. Böylece Cengiz Han hem halkına hem de düşmanlarına korku salarak büyük hedefine ulaşmaya çalışmaktadır.

3.3.CEMİLE

Cemile Aytmatov'un savaş ve kıtlık yılları ile birlikte sevgiyi çok güzel bir şekilde anlattığı bir aşk romanıdır. Bu hikâyeye, içinde birçok kültürel değerleri

barındırmaktadır. Savaşın insanlara, ailelere ve sevgililere verdiği zararları örneklerle açıklamaktadır

Cemile Sadık ismindeki bir delikanlıyla evlendirilir ve küçük eve yerleştirilir. Savaş nedeniyle eşleri savaşta ölen dul kadınlar atalara duyulan saygı geleneği nedeniyle yakın akrabalarla evlendirilir. Böylece dul kadınlar mağdur durumda bırakılmazlar. Cemile bu yüzden küçük ev ve büyük ev dediği iki evli bir aileye gelin gelmiştir. Ancak bu iki ev halkı her ne kadar ayrı gibi gözükse de tüm zamanlarını hep bir arada geçirmektedirler. Cemile bu iki ev halkı tarafından hem çalışkanlığı hem de insan ilişkileri nedeniyle çok sevilen bir gelin olmuştur. Kaynanası Cemile'yi kendi kızı gibi sevmiştir. Sadık'ın kardeşi de her geçen gün Cemile'ye hayranlık duymaktadır. Bu hayranlık ilerleyen zamanlarda büyük bir sevgiye bile dönüşecektir. Aytmatov da hikâyeyi bu yüzden Sadık'ın kardeşinin dilinden anlatmıştır.

Cemile her zaman olduğu gibi hem ev de hem de kolhozda ailesiyle birlikte çalışmaktadır. Ancak evleneli az bir zaman olmasına rağmen eşi Sadık cepheye çağırılmıştır. Cemile'nin küçük ev ve büyük ev dediği bu geniş aile de Sadık'ın küçük kardeşi hariç hiçbir erkek kalmamıştır. Köyde de erkeklerin azalması nedeniyle kadınlar hem ev işlerini çekip çevirmekte hem de gece-gündüz demeden tarlada ve kolhozda çalışmaktadır. Eşlerini ve çocuklarını cepheye gönderen aileler cephe gerisinde birçok zorluklarla mücadele etmektedirler.

Cemile Sadık ile evleneli az bir zaman olmasına rağmen bir türlü eşi Sadık'tan istediği ilgiyi görememiştir. Cemile ise kişiliği bakımından sevgisini peşinden koşan bir karakterdir. Sadık'tan istediği ilgiyi görememesi Sadık'tan kendinin uzaklaşmasına neden olmaktadır. Aytmatov'un eserlerinde sürekli kullandığı mektup bu hikâyede de geçmektedir. Sadık'ın cepheden gönderdiği mektuplar Cemile'yi iyice sinirlendirmektedir. Çünkü Sadık mektubu toplumun uyması gereken gelenek kurallarına göre yazmaktadır. Mektup ilk olarak evin en büyüğü babaya hitaben başlamakta sonra sırasıyla anne, köy halkı ve en son olarak ise Cemile'ye yazılan bir cümlelik ifadeyle son bulmaktadır. Cemile ise bu durumdan hiç memnun olmayıp sevgisinin özlemini çekmektedir. Aytmatov Cemile'nin sevgiye duyduğu özlemi anlatırken verdiği geleneksel örneklerle bu

uygulamaların yanlış olduğunu ve aşkın önüne engel olamayacağını vurgulamak istemektedir. Savaş tüm hızıyla devam ederken köylüler erkelerin yapması gereken tarım işleriyle bile uğraşmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Cemile ise iş bilgisi ve güçlü olması nedeniyle çok fazla çalışmaktadır. Güzel olması sebebiyle de savaşa gitmeyip köyde kalan askerlerin dikkatini ve ilgisini üzerine toplamaktadır. Hatta ot biçme zamanı Osman adındaki bir delikanlı Cemile'ye saldırmak ister ancak Cemile adamı iterek kendini korur. Osman Cemile'ye "İnat etme sen de beni istiyorsun." der. Ancak cemile ise nefsinin belki istediğini ancak bunu kabul edemeyeceğini söyler. Aytmatov Cemile'nin içine düştüğü bu durumla savaşların insanlara verdiği büyük zararları gözler önüne sürmektedir. Çünkü eşi uzun zamandan beri askerde olması sebebiyle insanlar en doğal ihtiyacı olan eşleriyle birlikte olma duygusundan bile uzak kalmaktadır.

Köylüler hep birlikte kolhozda çalışırken köye Daniyar adında askerliğini tamamlamış, bacağı sakat olan bir delikanlı yerleşir. Daniyar pek az konuşan ve bacağı sakat olmasına rağmen verilen görevi layıkıyla yerine getiren birisidir. Daniyar, Sadık'ın kardeşi ve Cemile ile birlikte kolhoz için aynı ekipte çalışmaya başlamıştır. Daniyar, sakinliği ve insanlarla olan ilişkisi nedeniyle Cemile tarafından her geçen gün sevmeye başlamıştır. Bir gün Cemile ve küçük oğlan Daniyar'a şaka yapmışlar. Ancak bu şakayı yanlış anlayan Daniyar çok üzülmüştür. Bu durum ise küçük oğlan ve Cemile'yi Daniyar'a iyice yaklaştırmıştır. İlerleyen zamanlarda Daniyar ile Cemile arasında büyük bir aşk başlamıştır. Bu durumu fark eden küçük oğlan ise aşka duyduğu sevgi nedeniyle ailesine hiçbir şey söylememiştir

İlerleyen günlerde Sadık'tan bir mektup gelmiş ve Sadık mektubunda iki ay sonra askerliğinin biteceğini ve köye döneceğini söylemektedir. Bu durumu öğrenen Daniyar ise çok üzülmüştür. Cemile ise Daniyar'a, Sadık'a geri dönmeyeceğini söylemektedir. Çünkü Cemile Sadık'ın gecikmiş sevgisine hatta mektup yazarken selamını bile son cümleyle ifade eden birine kesinlikle geri dönmeyeceğini ifade eder. Bu konuşmaları duyan küçük çocuk ise Cemile'nin sevgiye duyduğu özleme âşık olmuştur. İlerleyen zamanlarda Cemile ile Daniyar her şeylerini geride bırakarak sevgilerinin peşinden gidip köyü terk etmişlerdir.

Küçük çocuk ise bu durumu görmesine rağmen onlara gitme diyememiştir. Cemile ise tüm varlığını geride bırakıp bacağı sakat, kimsesiz ve parasız Daniyar'ı tercih etmiştir. Aytmatov burada bizlere gerçek aşkın gücünü göstermek istemiştir.

Aytmatov hikâyenin başında bir tabloda bahsetmektedir. Bu tablo aslında Cemile ile Daniyar'ın tablosudur. Sadık'ın küçük kardeşi küçük oğlan bu tabloyu okuldaki sergi için yapmaktadır. Sadık bu tabloyu görünce kardeşine çok kızar ve kapıyı çarparak evi terk eder. Küçük oğlan ise annesine bu tabloda tekrar yapacağını söyleyerek kendi kendine sorular sormaktadır. Çünkü küçük oğlan kimseye ihanet etmediğini, hayatın gerçeklerini koruduğunu söylemektedir.

Aytmatov Cemile hikâyesiyle aslında bizlere aşkın gücünü göstermek istemiştir.

3.3.1. Ana Kadın:

Aytmatov'un eserlerinin kurgu kaynağı genellikle bozkır coğrafyası, savaş, cephe, cephe gerisinde kalanların yaşam mücadelesidir. Cemile hikâyesinde de cephe gerisinde eşsiz ve çocuksuz kalan kadınların hayata tutunma mücadelesi anlatılmaktadır:

Çocukluk günlerim, savaşın üçüncü yılında, babalarımız, ağabeylerimiz uzak cephelerde, Kursk, Orel önünde bir yerde dövüşüyor, daha on beşine basmamış olan bizlerse kolhozda çalışıyorduk. Her günkü, güçlü erkelerin harcı olan ağır işler bizim çelimsiz omuzlarımıza yüklenmişti. Hele hasat mevsimindeki işler çok zordu. Haftalarca evin yüzünü görmediğimiz oluyor, gecemiz gündüzümüz tarlalarda, harmanda, zahire taşıdığımız istasyona iden yollarda geçiyordu. (Aytmatov, 2002: 18)

Küçük Ev de orduya iki evladını vermişti. Bu iki evlattan büyüğü olan Sadık, evlendikten hemen sonra askere gitti. Bunlardan pek seyrek mektup alıyorduk. Küçük Ev'de Kiçi-apa, yani küçük anne dediğim ana ile Sadık'ın karısı olan gelin oturuyordu.

İkisi de sabahtan akşama kadar kolhozda çalışırlardı. Küçük anne mert, hatırı sayan, kötülük nedir bilmez bir kadındı. İster ark açmak, ister su yolu kazmak olsun, hiçbir işte gençlerden aşağıya kalmazdı. Söztün kısası, kümeni(çapayı) iyi kullanmasını bilirdi (Aytmatov, 2002: 19).

Kırgız erkeklerinin ardı arkası kesilmeyen savaşlar için akın akın cepheye götürülmesi neticesinde Kırgız kadınlarına erkeklere ait bazı özellikleri de katmıştır. Özellikle Sovyet politikasının üzerinde durduğu iki kavram savaş ve

tarım, Kırgız halkını derinden etkilemiştir. Hükümet politikası gereği devlet cephede galip gelmek için bozkırın güçlü erkekleri cepheye gönderilirken tarım faaliyetlerinin de aksamadan ve hızlı bir şekilde ilerlemesi için kadınlar kolхозlarda çalıştırmaktadır. Bundan dolayı Aytmatov'un eserlerinde Kırgız kadınları sıradan bir bayan değil hayatın tüm zorluklarına rağmen mücadeleci özelliğini hiç yitirmeyen, beyi yokken de evin beyliğini omuzlarında taşıyıp ev işlerini ve yönetimini idare edebilen "güçlü kadın" kişiliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

Savaşa gidemeyen erkeklerse ya sakat olan ya da çok yaşlı olanlardır. Cephe gerisinde kalan bu erkekler ise içinde buldukları durumdan memnun değillerdir. Çünkü kardeşleri veya çocukları cephede savaşırken kendileri köylerinde, köy kadınlarının yaşama tutunma mücadelelerini üzümler izlemektedirler:

-Ne acayip insanlarınız, yahu! Diye söyleniyordu. Ah, bir bacağı sakat olmasa, hiç ben gelip size yalvarır mıydım? Eskisi gibi çuvalını arabaya kendim yükleyebilsem! Bu işin kadınların harcı olmadığını biliyorum! Ama, hani ortada erkek ar mı?... Olmayınca asker karılarını çağırma kararı vermişler. Siz gelinizi vermek istemezsiniz. İdareden bize çıkışlar. Asker eklemek ister. Biz planı yerine getiremiyoruz. İşin içinden nasıl çıkarsın? Bunun sonu neye varır? (Aytmatov, 2002: 22).

3.3.2. Evlilik:

Hem İslamiyet de hem de Türk toplumunda evlilik en büyük kurumdur. Çünkü aile toplumun temelini oluşturmakta ve geleceğe ait hedeflerin beslendiği kaynak durumundadır. Aytmatov eserinde aile kurumunun önemini bildiği için sıkça değinmektedir. Özellikle savaş yıllarında eşleri, kardeşleri veya babaları ölüp yaşama mücadelesi veren kadınlara ayrı bir önem vermektedir. Çünkü savaş Kırgız kadınlarının her şeylerini alıp götürmektedir. Kırgız topraklarının bereketli ürünleri Sovyet hükümetinin dünyaya hâkim olma ideolojisi için batıya taşınıp kendilerinin aç kalmaları, cephede düşmanları yenmek için Kırgız erkeklerinin yaşlısı genci demeden savaşa gitmeleri ve geri dönememeleri nedeniyle Kırgız bayanları bayan gibi yaşayamamaktadır. Aytmatov bu acıları Cemile hikâyesinde

kocası savaşta ölen bir gelinin kayınpederiyle evlenmesini anlatarak göstermektedir:

“Kolektifleştirmeden biraz sonra, Küçük Ev’in babası ölmüş. Karısı iki küçük oğlu ile dul kalmış. O zamanlar köyde hala yaşatılan eski töreye göre, dul bir kadının başka bir yere gitmesine izin verilmez; onun için bizimkiler de bu kadını babamla evlendirmişler” (Aytmatov, 2002: 19) .

Aile kurumunu ayakta tutan en önemli unsur namus ve haysiyetini kaybetmemektedir. Kayın anası Cemile’ye huzur ve mutluluğunun daim olması için şu tavsiyeleri vermektedir:

-Allah’a şükür, diyordu annem Cemile’ye, iyi bir eve düştün... Bu senin başına konmuş bir devlet kuşu. Bir kadını mutlu kılan şey, çocuk doğurmak ve evine sahip olmaktır. Allah’a şükür, biz ihtiyarlar ne kazandıksa, hepsi de size kalacak. Bunları birlikte mezara götürecek değiliz ya! Yalnız şunu bil ki, namus ve şerefini korumasını bilenin mutluluğu sürekli olur. Bu sözüm kulağına küpe olsun! Şeref ve haysiyetini bil! (Aytmatov, 2002: 27/28).

Namus ve şerefın evliliklerin mutluluk ve huzur kaynağını topluma anlatmak isteyen Aytmatov savaş nedeniyle kayınpederiyle evlenen hatta kocası savaşta olduğu için köyde kalan erkelerin kötü muamelelerine maruz kalan, daha geçliklerini bile yaşayamayan insanların dramını anlatmaktadır. Bu da bizlere savaşın, işgallerin ve küreselleşen dünyanın en önemli kurumuz olan aile kavramının içeriğini bile değiştirdiğini göstermektedir: *“O günlerde köyde erkek azdı. Bundan faydalanan birkaç delikanlı kadınlara karşı küstahça davranıyor, onları hor görüyorlardı. Onlar için, kadınlara sürtmek istedin mi, parmağını kaldır; hangisi olsa peşinden koşar gelirdi”* (Aytmatov, 2002: 30).

Savaşlar insan doğasına aykırı durumları da beraberinde getirmekte olup temel ihtiyaçlardan biri olan eşlerin beraber olması duygularını da yok etmektedir. Eşler birbirinden ayrı yaşarken namus düşmanlarına da fırsat doğmaktadır. Asker eşleri evin tüm işlerini yapıp çocuklarını büyütürken aynı zamanda kendi namuslarını bekçiliğini de yapmak zorunda kalmaktadırlar:

Ot biçme zamanı, bir gün Osman, Cemile’yi rahatsız etmeye kalkıştı. Bizim uzak akrabamız oluyordu bu oğlan. Hiçbir kadının kendisine karşı koyamayacağını sanan erkeklerden biriydi o. Cemile onun elini düşmanca itip gölgesinde dinlendiği ot tınazının altından kalktı. Hırçın bir eda ile:

-Beni rahat bırak! Diye horladı. Sonra dönüp: Sizin gibi sürü aygırlarından ne beklenir başka, dedi.

Ot tınazının altına çöküveren Osman, ıslak dudaklarını kin ve nefretle büktü:
-Kedi erişemediği ciğere mundar dermiş, dedi... Niye suratımı buruşturuyorsun? İçi gidiyor, çok canın istiyor ama yine burun kıvrıyorsun.
Cemile birden döndü.

-Belki de canım istiyor! Ama sersem, ben senin gibisine mi kaldım? Yüz yıl asker karısı olarak kalsam, yine de senin gibi iğrenç bir herifin suratına bile tükürmem. Şu savaş olmasa sana kimin ders vereceğini görürdün (Aytmatov, 2002: 30/31).

3.3.3. Mektup:

Köylerdeki erkeklerin cepheye gittiği, fiziksel kabiliyet ve yönetsel güç anlamda erkekleşen kadınların yaşadığı bir zaman diliminde asker yolu bekleyen eşlerin ve ailelerin cepheden gelen bir mektup onların yaşama bağlılığını artırmakta ve onlara daha fazla güç vermektedir. Ancak mektup yazılırken de uyulması gereken gelenek ve görenekler bulunmaktadır. Mektup da hitaplar önce evin reisi babayla başlamakta sonra anaya geçmekte en son olarak ise eşlere yapılırdı. Hatta mektup evin büyüğüne hitap edilerek postalanmaktadır:

Onbaşının emrettiği gibi, o gün, kafamı kazıtmak üzere babamı beklemeye karar vermiştim. Beklerken de Sadık'ın mektubuna cevap yazmaya koyulmuşum. Bunda da bizim kendimize göre birtakım kurallarımız vardı: Ağabeylerim mektuplarını babasının adına yazarlar, köyün postacısı bunları getirip anneme verir, okumak da bana düşerdi. Mektubu aha okumadan Sadık'ın neler yazdığını bilirdim. Bütün mektupları, bir sürünün kuzuları gibi, hep birbirine benzerdi. Sadık sağlığını ilgili haberler diye başlamakta hiç kusur etmez, sonra hiç değişmeyen hep o:" Bu mektubu yeşillikler içindeki mis kokan Talas'ta turan aileme, aziz ve sevgili babama gönderiyorum." Derdi. Sonra annem, sonra kendi annesi, sonra da sıra ile bizler gelirdik. Neden sonra, kabile ihtiyarlarının, yakın akrabaların sağlığı ve mutluluğu sorulan sorulara geçilir, en sonunda da Sadık kısaca "Karım Cemile'ye de selam ederim." deyiverip mektubu bitirirdi (Aytmatov, 2002: 33/34).

Ayrıca bu sırayı değiştirmek şöyle dursun tartışmak bile haysiyetsizlik olarak görülmektedir:

Baba ve anne sağken, köydeki ihtiyarlar ve yakın akrabalar hayatta iken, en başta karının adını anmak, bu yetmezmiş gibi mektubu onun adına yazmak, tabii ki yakışık almazdı; hatta gönül kırıcı bir hareket olurdu. Yalnız Sadık değil, haysiyetini bilen hiçbir erkek böyle bir şey düşünemezdi. Bunun düşünülecek bir tarafı yoktu. Köyde alışılmış bir şeydi bu. Tartışmak şöyle dursun, böyle bir şey kimsenin aklından geçmezdi, zaten söz konusu bile değildi. Her gelen mektup beklenen, arzulanan bir sevinç haberiydi (Aytmatov, 2002: 34).

3.3.4. Tablo:

Aytmatov'un eserlerinde köy hayatının tüm özelliklerini görmek mümkündür. Bozkır çiftçisi, demir yolunda çalışanlar, kolhozda çalışanlar, askerde düşmanlarla savaşan erkekler, cephe gerisinde erkeklerin yapması gereken işleri köyde iş yapabilecek güçlü erkekler kalmadığı için bağda, bahçede, işletmelerde çalışan kadınlar... Aytmatov bu bozkır yaşamında gerçekleşen hikâyeleri tabloya benzetmektedir. Ancak bu tablo içi tam olarak dolmayan ve zaman ilerleyip bozkır insanın hayatında yeni bir yer tutan yaşam hikâyeleriyle zenginleşecektir:

O gösterişsiz çerçeveli tablonun karşısına yine geçtim.

Yarın sabah köye gitmem lazım. Tabloya sanki bana "İyi yolculuklar" desin diye dikkatle, uzun uzun bakıyorum.

Bu tabloyu daha hiçbir sergiye yollamadım. Bundan başka, köyden gelen akrabalarımın saklamaya çalışıyorum. Utanılacak bir şey olduğundan değil, bir sanat eseri olmaktan uzak da, onun için. Sade bir tablo bu, gösterdiği topraklar gibi sade

Tablonun derinliğinde solgun bir sonbahar göğü, hızlı hızlı giden küçücük bulutlar, onun üstünde uzaklardaki sıra sıra dağlar... Ön planda tuğla kırmızısı bir renk. Pelinlerle kaplı bozkır bu. Son yağın yağmurlardan beri hala kurumayan kara yol da var. Kuru olan taraflarda, kesilmiş bodur ağaçlar. Yağmurdan yumuşayan araba tekerliği izini ardında iki yolcunun ayak izleri uzamaktadır. Yoldaki bu izler uzaklaştıkça, yavaş yavaş siliniyor. Bu iki yolcuysa birer adım atsalar çerçeveden dışarı fırlayabilecekler sanırsınız (Aytmatov, 2002: 17).

Aytmatov'un tabloyu bir sanat eserinden uzak ve saf olarak belirtmesi aslında bozkır yaşamının saflığına ve sadeliğine vurgu yapmak içindir. Çünkü popüler kültürün bozkırın özünü henüz bozmadığını ve yaşamın her haliyle mili kültür sınırı içerisinde devam ettiğini a da devam etme arzusunu anlatmaktadır. Tablo tasvir edilirken "solgun sonbahar göğü ifadesi" köyde yaşayan insanların yaşadıkları acıları(bağımsızlık hasreti, savaşta kaybedilen evlatlar, açlık...), "hızlı hızlı giden küçük bulutlar" ifadesi hızlı bir şekilde kaybolmaya başlayan öz kültürü, "onun üstünde uzaklardaki sıradağlar" ifadesi ise Aytmatov'un kurduğu bağımsızlık, mili kültür, savaşız dünya, eşi veya çocukları savaşta ölmeyen, bozkır doğasının saflığı ütopyasının sınırlarını ifade etmektedir.

3.4. İLK ÖĞRETMEN

Cengiz Aytmatov İlk Öğretmen adlı hikâyesinde yeterli donanımı olmamasına rağmen bildiğini en iyi şekilde öğrencilerine öğretmek isteyen

Öğretmen Duyuşen ile öğrencisi Profesör Süleymanova'nın yaşam öykülerini anlatmaktadır. Bu yaşam öyküsünü Aytmatov ilk olarak bir ressam ağzından anlatmaktadır.

Ünlü bir profesör olan Süleymanova ile ressam Duyuşen'in köye davet edilmesiyle yaşam öyküsü başlamaktadır. Köylüler bu iki ünlü ismi köylerinde yapılan okulun açılış programına davet etmişlerdir. Aynı zamanda Süleymanova'nın da kendi köyü olan bu köye Süleymanova uzun zamandır gitmediği için birkaç gün köyde kalmayı planlamaktadır. Köylüler bu iki ünlü ismin köylerine gelmesinden çok büyük bir gurur duydukları için birçok hazırlık yapmışlardır. Okul açılışı sırasında Duyuşen postacı olarak programa telgraf getirir. Ancak içeri girmez. Duyuşen ismini duyan Süleymanova ise morali bozuk bir şekilde geceyi geçirmeden köyü terk eder. Köylülerin tüm ısrarına rağmen Süleymanova ve ressam köyden ayrılırlar. Buraya kadar anlatılan bölüm ressamın ağzından anlatılmıştır. Bu ayrılıştan sonra Süleymanova bir vatandaşlık görevi bilerek köyden niçin acil bir şekilde ayrıldığını anlatan bir mektup yazarak köye gönderir. Bu bölüm ise Süleymanova'nın kendi ağzından yazdığı mektubu okumasıyla devam eder.

Süleymanova küçük yaşlardayken köylerine bir yabancı gelir. Bu yabancı'nın adı ise Duyuşen'dir. Duyuşen köylülere köye bir okul açacağını ve gençleri eğiteceğini söylemektedir. Köylüler ilk başta kabul etmeseler de Aytmatov'un eserlerinde sürekli geçen mühürlü kâğıt sayesinde köylüler ikna olur. Çünkü köylüler mühürlü kâğıdı görünce okul açılmasının hükümetin bir emri olduğunu ve bu emre uymayanların cezalandırılacağını bilmektedirler. Ancak köylüler okulun yapımıyla ve işleyişiyle ilgili hiçbir işe karışmazlar. Duyuşen köyün tepesine yapabildiğinin en iyisini gerçekleştirerek bir okul hazırlar. Aslında Duyuşen askerden yeni dönmüş okumayı hatta alfabeyi bile zor bilen bir Lenin hayranıdır. Askerde öğrendiği bilgilerle öğretmenliğe gönderilmiş bir idealisttir. Köydeki çocukları bir bir eğitmeye ve okutmaya çalışan Duyuşen'in idealistliği gençleri kendine hayran bıraktırır.

Süleymanova ise Duyuşen'in başarılı öğrencilerindendir. Ancak Süleymanova yaşının okuldaki arkadaşlarından büyük olması sebebiyle yengesi

tarafından evlendirilmek istenir. Süleymanova bu durumu fark edince öğretmeni Duyuşen'e anlatır. Duyuşen, Süleymanova'yı evine göndermez ve başka bir yere yerleştirir. Ancak Süleymanova'nı teyzesi ve yabancı insanlar oraya da gelirler. Tüm engellemelere rağmen Duyuşen'i de döverek Süleymanova'yı alırlar. Artık Süleymanova yaşlı adamın ikinci karısı olmuştur. Hiç istemediği biriyle, daha küçük yaşta zorla evlenen bu kız, içinde bulunduğu duruma ancak üç gün dayanabilmiştir. Aytmatov burada okuyucularına küçük yaşta ve istenmeyen biriyle zorla evlenmenin ne kadar yanlış olduğunu anlatmak istemiştir.

Süleymanova evden tam kaçacağı sırada kapıda öğretmeni Duyuşen ve jandarmaları görür. Duyuşen yaşlı adamı tutuklatır ve Süleymanova'yı alır. Duyuşen yapmış olduğu fedakârlıklara birini daha ekleyerek üst yönetimlerle görüşür ve Süleymanova'yı okuması için şehirde yatılı bir okula yerleştirir.

Süleymanova eğitim hayatında tüm zorluklara göğsünü görerek eğitimini tamamlar. Sürekli hocası Duyuşen'e mektup yazmasına rağmen kendisinden haber alamaz. Savaş nedeniyle Duyuşen'in öldüğü bile düşünülmektedir. İlerleyen yıllarda tanınmış bir profesör olan Süleymanova köye gittiğinde Duyuşen ismini duyunca mutluluğu ve hüznü bir arada yaşamıştır.

Süleymanova bu köye açılan okulun isminin Duyuşen Okulu olmasını ve asıl sevgi gösterisinin kendisini yetiştiren ve bugünlere getiren öğretmeni Duyuşen'e yapılmasını istemektedir.

3.4.1. Alfabe:

“Alfabeyi iyi kötü öğrenince, ilk olarak, ana baba kelimelerini yazmadan Lenin diye yazdık. Bey, ırgat, Sovyetler kelimelerini de yazabiliyorduk. Duyuşen, gelecek yıl “devrim” kelimesinin nasıl yazılacağını öğreteceğine söz vermişti” (Aytmatov, 2016c: 26).

Çocuklar yaratılışları gereği konuşmaya onları dünyaya getiren anne ve babalarının isimlerini söyleyerek başlamaktadır. Ancak Duyuşen'in kurduğu okulda ilk olarak anne ve baba yerine Lenin ismi öğretilmektedir. Çünkü bu okullar Sovyet Yönetiminin politikalarını benimsemiş ve öğrencileri de bu

doğrultuda yetiştirmektedir. Bu okulların anlayışına göre Lenin egemenliği altındaki tüm insanlara özgürlük, yaşama hakkı gibi önemli meziyetler vermektedir. Ayrıca Duyuşen'in sonraki zamanlarda devrim sözcüğünü öğrencilerine öğretmesi küçükken Sovyetler Birliğinin ideallerini çocuklara aktarmaktır. Aslında Aytmatov burada Gün Olur Asra Bedel romanındaki Ju-Juanlar'ın Kırgızları mankurtlaşmasına gönderme yapmaktadır. Çünkü bu okullarda da çocuklar daha küçük yaşlardan itibaren kendi düşünme yeteneklerini kaybederek liderleri Lenin gibi düşünmek ve bu uğurda mücadele etmek için eğitim görmektedirler.

3.4.2. Eğer-Koşum:

Aytmatov'un romanları incelendiğinde üç önemli ulaşım aracı dikkat çekmektedir. Bunlar at, deve ve demir yoludur. Bu ulaşım araçları bizlere toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik durumu hakkında bilgi vermektedir. Gün Olur Asra Bedel romanında devenin süslenecek cenaze alayına eşlik ettiği ve üst düzey yöneticiler için trenin özel ve korunaklı odaları dikkat çekmektedir. İlk Öğretmen romanında da atların eğer ve koşumlarının özellikleri dikkat çekmektedir. *“Bir gün okuldan dönüyordum. Evin önüne iki yabancı at bağlanmıştı. Eğerlerine, koşumlarına bakarsan dağdan inmiş zengin kişilerdi. Eskiden de değirmene inen, pazardan dönen zenginlerin bize uğradığı olurdu”* (Aytmatov, 2016c: 41). Burada Altınay okul dönüşü evinin önünde gördüğü iki yabancı atın eğerinin ve koşumunun şafşafly oluşundan iki yabancının zengin insanlar olduğu yorumunu yapmaktadır. Bu da bizlere kullanılan eşyaların insanların sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri hakkında bilgiler verdiğini göstermektedir.

3.4.3. Kaput:

İnsanların giydiği elbiseler onların kişilik özellikleri ve toplumsal statüsü hakkında bizlere bilgi vermektedir. Kaput Türkçe Sözlükte akset paltosu anlamına gelmektedir. Hem soğuktan hem de sıcaktan koruma özelliği olan kaputu aynı

zamanda demir yolu işçileri de giymektedir. Çünkü ağır iklim koşullarına rağmen ulaşım ve ticaret faaliyetlerinin aksamaması için Sovyetler Birliği demir yoluna çok fazla önem vermektedir. En az cephede savaşan askerler kadar demir yolunda çalışan işçilerin vazifeleri de ehemmiyet arz ettiği için bu işçiler de kaput kullanmaktadır. İlk Öğretmen romanında köylüler köye doğru gelen bir insanın giyiminden statüsü hakkında yorum yapmaktadırlar:

Güzün zenginleri karşılamak için dağlara çekildikleri sırada, köye sırtında asker kaputu, genç bir yabancı geldi. Kaput iyi hatırlıyorum, siyah bir kumaşandı. Yollardan uzak, dağ eteklerine yaslanmış köyümüzde, üniformalı birinin belirmesi büyük bir olaydı. İlk onun orduda komutan olduğu, köye de başkan olacağı söylendi. Ama sonra komutan filan olmadığı, kıtlık yıllarında köyden ayrılıp demir yolunda çalışmaya giden, bir daha geri dönmeyen Taştanbek'in oğlu olduğu anlaşıldı (Aytmatov, 2016c: 15).

3.4.4. Kolhoz:

Kolhoz Türkçe Sözlükte Rusya'da köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi anlamına gelmektedir. Kolhoz sözcüğü Aytmatov'un birçok romanında geçmektedir. Çünkü Aytmatov'un yaşadığı dönem itibariyle Sovyetler Birliği, hem askeri alanda hem de tarımsal alanda gelişmektedir. Tarımsal alandaki gelişmesini ise bozkır olan toprakları tarıma açmak ve işlemek için yönetsel bir kurum olan kolhozlar vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Kolhozlar hemen hemen birçok köyde bulunmaktadır. Dolayısıyla halkla iç içe geçmiş olan bu kurum Aytmatov'un eserlerinde de görülmektedir.

“Yeryüzünün güzelliği yüreğimizi esir ediyordu. Sesini, nefesini kesmiş; dallarda kalakalıyor, kuşları, yuvaları unutuyorduk. Bildiğimiz en büyük yapı olan kolhozun tavlası buradan küçük bir samanlık gibi görünüyordu” (Aytmatov, 2016c:7). Tarımsal faaliyetlerin idare edildiği kolhoz binaları Sovyetlerin tarımsal faaliyetlere verdiği önemin bir göstergesi olarak gösterişli ve ihtişamlı binalardır. Dolayısıyla köylerdeki en büyük yapılardan olduğu görülmektedir. Yukarıda metinde geçen kızın sürekli çalışmaktan köyden dışarıya çıkamadığı için görebileceği en büyük binanın kolhoz binası olduğu dile getirilmektedir. Hatta kolhoz binaları Sovyetler Birliğinin ideallerini temsil ettiği için çok gösterişli ve ihtişamlı durumdadır.

Ayrıca kolhoz yöneticileri toplum içinde önemli bir statüye sahiptir. Sovyetler Birliğini temsil eden bu yöneticilerin, toplumu etkileyen, yöneten ve yönlendiren bir konumda oldukları görülmektedir : *“Törenden sonra, kızıl boyun bağlı izciler değerli konuğun da boynuna bir boyun bağı taktılar. Çiçek verdiler ve onun adına yeni okulun onur defterini açtılar, öğrenciler güzel bir konser verdi. Okul müdürü, konukları, öğretmenleri ve kolhoz yöneticilerini evine davet etti”* (Aytmatov, 2016c: 11). Okul müdürünün evine davet edilenler arasında özellikle kolhoz yöneticilerinin isimlerinin geçmesi bu yöneticilerin toplum içindeki saygınlıklarını ve statülerini göstermektedir.

3.4.5. Mektup:

Aytmatov eserlerinde mektup kavramını bilinçli olarak kullanmaktadır. Eserlerinde kahramanlarının ağzından yazdığı mektup aslında Aytmatov’un toplumu aydınlatma özelliğinin okuyuculara bir yansımasıdır. Çünkü Aytmatov toplumsal mesajlarını kahramanlarının yazdığı mektup vasıtasıyla tüm insanlığa iletmektedir.

Altınay Süleymanova böylece gitti. Ben de şehre döndüm. Birkaç gün sonra, hiç beklemediğim bir anda, ondan bir mektup aldım. Moskova’da umduğundan daha fazla kalacağını söylüyor, öyle devam ediyordu: “Çok önemli, acele görevlerim olduğu halde, her şeyi bir kenara bırakarak yazıyorum bu mektubu size. Anlatcağım bir ilgi uyandırırsa sizde eğer, anlattıklarımın insanlara olduğu gibi ulaşabilmesi için neler yapmanız gerektiğini, iyice düşünmenizi dilerim. Ben bunun yalnız bizim köydekiler için değil, bütün insanlar, özellikle de gençler için çok yararlı olacağı kanısındayım. Uzun uzun düşündüm bunu. Bu benim insanlara itirafım olacak, ödevimi yapmalıyım. Bütün bunları ne kadar çok insan bilirse duyduğum acı o kadar azalacak. Beni kötü duruma sokabileceğini kesin olarak düşünmeyin insanlardan hiçbir şeyi saklamayın (Aytmatov, 2016c: 14).

Yukarıdaki mektup köyün öğretmeni Altınay’ın sadece köy halkına değil tüm insanlığa yazdığı mesajları içermektedir. Bu da bizlere Aytmatov’un eserlerinde toplumu etkilemek için mektubu bir araç olarak kullandığını göstermektedir.

3.4.6. Mühürlü Kâğıt:

Büyük bir toprak parçasına sahip olan Sovyetler Birliğinde yöneticiler halkı kontrol etmek için üst makamlardan getirdikleri ve devleti temsil eden mühürlü kâğıtları kullanmaktadırlar. Çünkü bu mühürlü kâğıtlar devletin resmi politikasını temsil etmekte ve herkes en ince ayrıntısına kadar harfiyen uymak mecburiyetindedirler. Aksi durumda isyancı olarak muamele görmektedirler. İlk Öğretmen hikâyesinde de Öğretmen Duyuşen okumak istemeyen köylüleri mühürlü kâğıt yöntemiyle ikna etmeyi denemektedir:

“Duyuşen’in yüzü sarardı. Titreyen parmaklarıyla kaputunun cebinden dörde katlanmış bir kâğıt çıkardı, açtı, başının üstüne doğru kaldırarak:

“Demek siz bu kâğıda, çocukların okuması gerektiğini yazan ve Sovyet hükümetinin mührünü taşıyan bu kâğıda karşı çıkıyorsunuz? Kim bağışladı size toprağı, suyu özgürlüğünüzü? Sovyet yönetiminin yasalarına kimler karşı çıkıyorlar? Söyleyin!” (Aytmatov, 2016c: 16)

Aşağıdaki konuşmada ise köylüler Öğretmen Duyuşen’in çok çalışmasını ve görevine sınıksız sarılmasını mühürlü kâğıda bağlamaktadırlar:

“Bu sırtında ot taşıyan adam, Öğretmen Duyuşen ha?”

“Evet, ta kendisi.”

“Vah zavallı öğretmen olmak da öyle pek kolay bir iş değil anlaşılın”

“Ya ne sandın, bak nasıl kamburlaşmış. Bey uşağı sanırsın.”

“Konuşmasını dinlesen, kendinden büyük adam yok.”

“Elinde mühürlü kâğıdı var adamın, bütün gücü ondan geliyor” (Aytmatov, 2016c: 18).

3.4.7. Şapka:

Aytmatov’un romanlarında şapka kavramını sık sık görülmektedir. Şapka karşımıza bazen mankurtlaşan insanlar, bazen demir yolu işçisi, bazen de yönetici ve idareci olarak çıkmaktadır. Bu hikâyede ise şapka karşımıza toplumsal bir olay olarak çıkmaktadır.

Okula vardığımızda Duyuşen, her zamanki gibi sobayı yakmaya gitmedi. Bize döndü:

“Ayağa kalkın dedi.”

Kalktık.

“Şapkalarımızı çıkarın.”

Hemen çıkardık şapkalarımızı. O da kasketini eline aldı. Neden bunları yaptırdığını anlayamıyorduk. Duyuşen, soğuktan kısılmış, titreyen bir sesle:

“Lenin öldü. Şu anda bütün insanlar böyle ayakta duruyor. Siz de oldunuz yerde, kıpırdamadan durun. Buraya portreye bakın. Ve bugünü iyi belleyin, ömrünüz boyunca unutmayın” (Aytmatov, 2016c: 31).

Yukarıdaki paragrafta o dönemdeki öğrencilerin v öğretmenlerin okulda şapka taktıkları anlaşılmaktadır. Ama sürekli olarak kafalarına taktıkları şapkaları kafalarından çıkarmaları nadir görülen bir olaydır. Öğrencilerin özellikle liderleri Lenin ölünce şapkalarını çıkarmaları ve saygı duruşunda beklemeleri Lenin'in öldüğü günü unutmamaları sağlamak içindir. Böylece Lenin'in Sovyetler Birliği politikası, felsefesi ve idealleri öğrencilerin küçük yaşlardayken aklına yerleştirilmektedir. Bu da bizlere modern mankurtlaşmayı göstermektedir.

3.4.8. Tablo:

Eserlerinde toplumsal olayları ele alan Aytmatov aynı zamanda kültürün özünü bozmadan evrensel kültürel değerlerle bütünleşerek gelişmesini okuyucularına aktarmaktadır. Yukarıdaki paragraflarda da Aytmatov aktarmak istediği sosyal mesajları içi boş bir tabloya benzetmekte ve idealist insanlar var olduğu müddetçe bu tablonun da renklenmeye devam edeceğini vurgulamaktadır:

Tamamlanmamış bir eseri, başkalarına, üstelik dostlarıma bile anlatmaktan yana değilim. Yaptığımı kıskandığımdan değil bu, henüz beşikteki bebeğin büyüünce nasıl bir insan olacağını kestirebilir mi insan? Bence, bitirilmemiş bir tablo da aynı şeydir. Ama bu defa kuralı bozuyorum. Hepiniz duyun, henüz bitmemiş bir tablom için, düşündüklerimi sizinle paylaşmak istiyorum.” (Aytmatov, 2016: 5) “Yine de bitiremediğim tablo hakkında sizinle konuşmak isterim. Size akıl danışmak isterim. Anladınız herhalde. Tablom, köyümüzün ilk sosyalisti, ilk öğretmeni Duyuşen'in hayatını ele alacak(Aytmatov, 2016c: 61).

Tamamlanmamış, yarım kalan bir eser hakkında yorum yapmak, iyi, kötü güzel, çirkin gibi değerlendirmelerde bulunmak doğru olmamaktadır. Çünkü kötü diye beğenilmeyen bir tablo son bir fırça darbesiyle dünyanın en güzel eseri olabilmektedir. Aytmatov da Altınay ve öğretmeni Duyuşen'in hayatını konu alan bir tablo çizmeye çalışmakta ancak bu tabloya bir türlü son fırça darbesini vuramamaktadır. Çünkü Duyuşen'in başta Altınay olmak üzere yetiştirdiği öğrenciler sürekli olarak kendi bilgi, birikim ve kültürlerini geliştirmekte böylece tablo hiçbir zaman tamamlanamamaktadır. Hatta tablo her geçen gün güzelleşmektedir. Bu eserdeki öğretmen Duyuşen Kırgız toplumunun kültürel ve sosyal alanda gelişmesi gerekliliğini savunan ve bu uğurda mücadele eden sembol bir isimdir. Tablo ise Kırgız toplumunu temsil etmektedir. Duyuşen gibi sembol

insanların yardımlarıyla Kırgız toplumunun gelişmesi aynı tamamlanamayan tablo gibi sürekli ilerleyecek ve her geçen gün Kırgız toplumu medeniyetleşme noktasında ileriki seviyelere doğru çıkacaktır.

3.5. SELVİ BOYLUM AL YAZMALIM

Selvi Boylum Al Yazmalım, Aytmatov'un eski adetleri de içinde barındırdığı bir aşk öyküsüdür. Aytmatov hikâyeye başlamadan önce böyle bir hikâyenin nasıl yazıldığı sorusunun cevabını ön söz bölümünde yanıtlamaktadır. Aytmatov gazetecilik yıllarında sürekli gezden biridir. Bir gün Tian-Şan'a giderken acele bir şekilde Frunze'ye çağrılır. Hızlı bir şekilde gitmek için yolda geçen araçları durdurur. Yolun kenarında bir kamyon görür, şoförün yanına gider ve gideceği yer aynı olduğu için rica eder. Ama şoför İlyas tüm isteğe rağmen kabul etmez. İlerleyen günlerde trende İlyas ile Aytmatov'un yolları tekrar çakışır. Ve İlyas kendi ağzından neden kamyonu almadığını anlatır ve hikâyeye başlamış olur.

Askerden yeni dönen İlyas, kamyon şoförü olarak çalışmaya başlar. Kolhoza mal götürmek için yola çıktığı sırada bir köyde aracın motoru bozulur. Bu köyde bir kızla tanışır. Bu kadın ilerleyen zamanlarda eşi olacağı Aysel'dir. Aysel ve İlyas ilk görüşte birbirlerine âşık olurlar. Sürekli olarak gizli gizli görüşürler. Ancak köydeki adet gereği evlilikler akrabalar ve yakın aile dostları arasında olur ve dışarıya kız vermezler. Bir gün Aysel'i uzaktan akrabaları olan biriyle nişanlamak isterler. Bu durum İlyas'ı çok üzmektedir. Ancak Aysel'in ailesine gidip de birbirlerini sevdiklerini ve evlenmek istediklerini söyleyemez. Çünkü hem yabancı olması hem de kamyoncu olması nedeniyle Aysel'in ailesinin kızı vermeyeceğini düşünmektedir. Aysel mübarek sayıldığı için bir Cuma günü nişanlandırılacaktır. Karar verilmiştir. Burada üzerinde durmamız gereken durum ise Aytmatov'un aşkın her şeyin önüne geçebileceğini belirtmek istemesidir.

Akrabalar veya yakın aile dostlarıyla evlendirme, kamyoncuya kız verilmeme gibi toplumun hâkim olduğu genel adetlere rağmen Aysel, İlyas ile kaçır. Aysel ve İlyas yanlış bir adet olduğuna inandıkları, istediğiyle değil de

ailenin istediği biriyle evlendirme geleneğini bozup belki kendilerinin de tasvip etmedikleri ancak mecbur kaldıkları için birlikte kaçmışlardır.

İlyas sevdiği bayanla evlenmenin mutluluğu ve heyecanı içinde içine daha sıkı sarılır. İlerleyen zamanlarda çocukları da olan çift köydeki aileleriyle de barışır. İlerleyen zamanlarda İlyas'ın işyerindeki arkadaşlarıyla arasının açılması kendisini mutsuz etmeye başlar. İlyas o günlerde eşi Aysel'i Kadia ile aldatır. Bu durumdan şüphelenen Aysel, Kadia'nın gerçekleri itiraf etmesi sonucunda evi terk eder. Akşam eve gelen İlyas gerçekleri öğrenince Aysel'in köyüne gider ancak bulamaz. Kadia'yla birlikte uzun bir zaman birlikte yaşayan İlyas, Kadia'nın da gitmesiyle ilk ve son aşkı olan Aysel'i ve oğlunu aramaya devam eder ama bulamaz.

Aysel kendisine yardım eden, evini aan Baytemir ile tanışır ve Baytemir ile evlenir. Aysel'in oğlu Samet Baytemir'i baba olarak kabul eder. İlerleyen zamanlarda İlyas kaza yapıp yaralanınca onu kurtarmaya Baytemir gelir. Baytemir'in evinde geceyi geçiren İlyas eşi ve çocuğunu görünce çok utanır. Ancak ne İlyas ne de Aysel bu durumu Baytemir'e belli etmez. İlyas iyileştikten sonra evden ayrılır ama çocuğunu ve eşini görmek için sürekli olarak evlerine gelir. Bu durumu anlayan Baytemir tercihi Aysel'e bırakır. Aysel ise Baytemir'i seçer. İlyas bir gün oğlu Samet'i kaçırmak ister ancak Samet artık kendisine Baytemir'i baba edindiği için İlyas ile gitmeyi kabul etmez. İlyas artık bu diyarlarda kendisine yer olmadığını anlar ve uzak diyarlara geri döner.

3.5.1. Kalpak:

Kalpak yani şapka sözcüğünü Aytmatov'un birçok eserinde geçtiğini görmek mümkündür. Aytmatov şapkayı bazen mankurtlaşan bir insan bazen insanların toplumsal statüsünü gösteren bir eşya bazen de insanların kişiliğini ya da mesleğini temsil eden bir eşya olarak kullanmaktadır. Selvi Boylum Al Yazmalım adlı eserde de çok kurnaz olan Cantay'ın kurnazlığını temsil edecek olan tilki postundan yapılmış kalpak görülmektedir. *“Bir ses geldi kulağıma.*

Baktım Cantay tilki derisinden kalpağıyla başucuma çömelmiş, şeytan gözleriyle bana doğru bakıyor (Aytmatov, 2016d: 72).

Tilki çakallığı ve kurnazlığıyla ünlenmiş bir hayvandır. Dolayısıyla Cantay gibi kendi çıkarlarını düşünen, kurnaz ve yalancı bir insanın giyebileceği kalpak ebetteki tilki postundan olmalıdır. *“Seni gidi namussuz diyerek çenesine bir yumruk indirdim. Kanalın kıyısına oturmuştu zaten, yumruğu yiyince yere düştü. Kalpağı bir yana kaydı. Kanaldan çıkarak ona doğru yürüdüm.” (Aytmatov, 2016d: 73)* Cantay olay yerine gelen insanlara yalan söyleyerek tüm suçu İlyas’ın üzerine atmaktadır. Bu durumu İlyas şöyle anlatmaktadır: *“Ben susuyordum. Konuşmaya takatim kalmamıştı. Cantay açık açık öyle yalanlar uyduruyordu ki hayret ettim doğrusu. Arkadaşlar kaşlarını çatarak bakıyorlardı bana.” (Aytmatov, 2016d: 73)*

3.5.2. Kamyon, Kolhoz:

Türkçe sözlükte Rusya’da köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi anlamına gelen kolhoz Aytmatov’un çoğu eserinde olduğu gibi Selvi Boylu Al Yazmalım eserinde de geçmektedir:

“İlk günlerde yalnız bir şey incitiyordu beni. İlkbahardı. Eylül toplantısından sonra kolhozlar hızla kalkınma yolunu tutmuşlardı. Köylüler işlerine sınıksız sarılmışlardı. Ne var ki makineler yetişmiyordu Bizim merkezdeki kamyonlardan bazılarını kolhozlara yardıma göndermeye başladılar” (Aytmatov,2016d: 14).

Yukarıdaki paragrafta görüldüğü gibi kalkınmasını tarım alanında gerçekleştirmeye çalışan SSCB’nin kolhozlara ve tarımsal faaliyetlere verdiği önem görülmektedir. Ancak burada teknolojinin gelişmesiyle tarımsal faaliyetlerin iyileştirilerek artırılması için kamyon gibi araçların da devreye girdiği görülmektedir. Köylülerde her zaman olduğu gibi bu iyileşmeye katkı sunmaktadır. Eski ile yeninin mücadelesini sürekli olarak eserlerinde tasvir eden Aytmatov Selvi Boylum Al Yazmalım hikâyesinde de eski çamurlu yollarda SSCB’ye yoldaş olan kamyonların yerini romanın sonunda yeni yapılmış asfalt

yollarda daha hızlı ilerleyerek hızlı yoldaş olan kamyonların aldığı görülmektedir.

3.5.3. Misafirperverlik:

İlyas akşam vakti yola gitmek istemektedir. Ancak ev sahibi Baytemir izin vermez ve akşamı kendi evlerinde misafir olarak geçirip sabah yola çıkmasının daha doğru olacağını belirtmektedir:

“Şehirde oturan Kırgızlar adetlerini unutuyorlar. Evim, ailem var, misafir karşılayacak yorgan döşeğim de tamam. Mademki bana gelmişsiniz yarın evimden gideceksiniz, buradan yoldan dönmeyeceksiniz. Gelin sizi oğlumun, karımın yanına götüreyim.” (Aytmatov, 2016d: 111).

Hikâyenin ilk bölümlerinde Aysel Kamyoncu İlyas ile evlenir, bir çocukları olur ve ilerleyen dönemlerde ayrılırlar. Aysel sonraları Baybiçe ile evlenir. Baybiçe evinde misafir ettiği adamın İlyas olduğunu bilmez daha sonra öğrenir. Buna rağmen misafirliğin, yolda kalanlara yardım etmenin önemini çok iyi bildiğini şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Samimi konuşuyorum, ilk anlarda Aysel’in terk ettiği adamın o olduğunu bilemezdim. Bilseydim, yine de aynı davranışı gösterirdim” (Aytmatov, 2016d:126). Bu paragraflar Aytmatov’un eserlerinde topluma vermek istediği sosyal mesajın aslında özeti mahiyetindedir. Çünkü Aytmatov eserlerinde küresel sisteme ayak uydurup öz kültürünü kaybedenleri yani mankurtlaşanları eleştirmektedir. Bu paragraflarda da Kırgız kültürünün ayrılmaz bir parçası olan misafirperverlik kültürü üzerinde durulmuştur. Ayrıca Baybiçe’nin *“Şehirde oturan Kırgızlar adetlerini unutuyorlar.”* sözünü Aytmatov Baybiçe ağzından tüm Kırgız toplumuna söylemiştir. Aytmatov bu sözle şehre giden insanların günlük çalışma ve hayat koşulları nedeniyle ekmek, su kadar vazgeçilmez bir gereksinim olan misafirperverlik kültürünün korunması gerekliliğini vurgulamaktadır.

3.5.4. Nişan:

“...Ama köyde şimdiye kadar kızları arzuları dışında nişanlayıveriyorlardı” (Aytmatov, 2016d: 25). “Mal mülk için söz olunca yabancıya gitmeyecek, bizim oğul uşağımıza kalacak.” (Aytmatov, 2016d: 31) Bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi eski Türk adetlerinde kişi genellikle sevdiğiyle değil ailesinin tercih ettiği adaylarla evlendirilmektedir. Selvi Boylum Al Yazmalım hikâyesinde de Aysel ailesinin sürekli kız alıp verdiği uzak bir akrabasının çocuğuyla istem dışı nişanlandırılmaktadır. Ancak Aysel’in gönlü Kamyoncu İlyas’tadır. İlyas ise geleneklerinde kamyoncuya kız verilmeyeceğini kendi ağzından şu cümlelerle ifade etmektedir:

Nişanlısı hakkında bir şeyler sormadım. Uygun düşmezdi, bunu öğrenmeye arzu da duymuyordum. Konuşmasından seziyordum, nişanlısını çok az tanıyordu. Anasının uzak bir akrabası olurmuş. Uzakta dağlar arasındaki bir orman işletmesinde oturmuş. Ve bu aileler eskiden beri kız alıp vererek kuşaktan kuşağa aralarında akrabalık bağları kuruyorlarmış böyle. Aysel’in dedesi onu dışarıdan birine vermeyi aklından bile geçirmiyormuş. Bana gelince nerede? Bu konuda tek söz dahi söylenemez. Kim oluyorum ben sanki! Yellerin, sellerin getirip attığı bir şoför. Cinsi cibilliyeti belirsizin biri.” (Aytmatov, 2016d: 46).

Cuma günü Müslümanlar için bayram sayılan özel bir gün olduğu için önemli programlar genellikle Cuma günü yapılmaktadır: “‘Söz sözdür, Cuma günü kestik...’ ‘ Ya ya cumaya... Kutsal bir gün Cuma. Hayırlı yolculuk, dünürlere çok selamlar’” (Aytmatov, 2016d: 31).

Aytmatov bu konuşmalarda Türk toplumun adetleri hakkında bilgi verirken küreselleşen dünyada adetlerin ve geleneklerin de değişmekte olduğunu bizlere göstermektedir. Aysel’in kendi rızası olmadan ailesinin uygun bulduğu birisiyle evlendirilmek istenmesi ancak kendisinin kamyoncuyla evlenmesi bunun en güzel örneğidir. Aynı şekilde Kamyoncu İlyas’ın aşağıda kendi kendine yaptığı konuşmasından eski adetlere karşı çıkışı ve bu adetleri değiştirmek istediği de anlaşılmaktadır:

“Neden Cuma için konuşuyorlar acaba? Diye düşünüyordum,“Bugün nedir günlerden Çarşamba, cumaya alıp götürecekler mi yoksa... Bu ihtiyarlar eski adetlerle ne zamana kadar biz gençlerin yolunu kesecekler böyle!” (Aytmatov, 2016d: 31).

Aytmatov nişan töreniyle eski geleneklerle küreselleşen kültürlerin çarpışmasını ve tolum üzerindeki sosyal etkileşimlerini bilinçli olarak aktarmıştır. Aysel'in kendi istediği kişiyle değil ailesinin istediği kişiyle evlendirilmek istenmesi, kamyoncuya kız verilmeyeceği algısı ve bu kültürel adetlere genç kuşaktan Aysel ve İlyas'ın karşı çıkması evrenselleşen kültürün göstergesidir.

3.6.TOPRAK ANA

Toprak Ana romanı Aytmatov'un bozkır, savaş ve aşk üçgeninde konu edindiği bir yaşam öyküsüdür. Bu romanda Aytmatov savaşın sonuçlarının insanlar üzerindeki etkisini çeşitli yönleriyle incelemiştir.

Roman, kahramanımız Tolganay'ın Suvankul ile karşılaşmasıyla başlar. Hasat zamanı her ikisi de kolhozda çalışmakta, tarlaları biçmekte ve ekinleri taşımaktadırlar. Tolganay ve Suvankul ekin biçerken tanışmış ve evlenmişlerdir. İlerleyen zamanlarda Kasım, Maysalbek ve Caynak adında üç tane çocukları olur. İçlerinden sadece Kasım evlenir. Kasım'ın evlendiği bayanın adı ise Aliman'dır. Aliman hem ev işlerinde hem de tarla işlerinde çok çalışkan bir gelin olduğu için herkesin sevdiği biri haline gelmiştir. Tolganay kızı olmamasına rağmen gelinini kızı gibi sevmiştir.

Bir gün tarlada çalışırken askerler gelerek savaş çıktığını ve askerliğe alınmaların olacağını söyler. Artık savaşlarla yaşanan hayat başlamıştır. Köylüler tüm hasat işlerini çok hızlı yapmaya başladılar. Çünkü bu işleri yapmazlarsa askere çağrıldıklarında geride bıraktıkları kadınlar, yaşlılar ve çocuklar bu zor işleri yapmak mecburiyetinde kalacaklardı.

Askere gidenler arasında sıra Kasım'a da gelmişti. Aliman ve ailesi gözyaşı içerisinde Kasım'ı savaşa gönderdiler. Artık gözler sürekli mektup getirecek olan postacının üzerindedir. Savaşın ilerleyen zamanlarında Tolganay'ın ikinci oğlu olan ve öğretmen olsun diye okumaya gönderdikleri Maysalbek de askere çağrılır. Aytmatov burada savaşların tahribatını sorgulamak için Maysalbek'in annesine yazdığı mektubu okur. Mektupta Maysalbek savaşı

kendilerinin başlatmadığını ancak artık bu zorbalığa bir son vermek için gerekirse ölebileceğini söylemektedir. Hatta Maysalbek tebeşir tutması gereken ellerin tüfek tuttuğunu da söyleyerek savaşların birçok eğitimli ve birikimli vatan evlatlarını yok ettiğini de anlatmak istemektedir. Hem Kasım'ın hem de Maysalbek'in acısı daha dinmemişken bir de evin reisi Suvankul askere çağrılır. Böylece Tolganay ve Aliman iyice yıkılmış olur. Köydeki tüm işler Aliman, Tolganay ve evin küçük oğlu Caynak'ın üzerine kalmıştır. Evin küçük oğlu Caynak da evdeki ve tarladaki bütün işleri yaptıktan sonra kimseye haber vermeden askere gitmiştir. Artık evde sadece iki kişi kalmış ve koskoca aile dağılmıştır. Aliman ve Tolganay hasat zamanı tarlada çalışırken bir haberci gelir ve Suvankul ile Kasım'ın öldüğü haberini getirir. Aliman ve Tolganay ağlarlar. Artık her ikisi de dul kalmıştır.

Tolganay gelini Aliman'a evlenebileceğini daha çok genç olduğunu söylese de Aliman bunu kabul etmemekteydi. Çünkü Tolganay'ı kendi annesi gibi görmektedir. Birbirlerini anne kız gibi sevmektedirler. Ancak ilerleyen zamanlarda Aliman bir çobana gönlünü kaptırır ve çobanla birlikte olur. Hamile olduğunu Tolganay anlayınca çobanın yanına giderler. Çoban evli olduğu için Aliman'ı kabul etmez. Aliman bir gece samanlıkta doğum yapmaya başlar. Yardımına gelen Tolganay doktor çağırır ama doktor gelmeden doğum gerçekleşir. Ama çok sevdiği gelini hayta gözlerini yumar. Tolganay büyük bir sabır içerisinde torunu Canpolat'ı büyütmeğe başladı.

Aytmatov bu eserde okuyucularına savaşların getirdiği yıkımı anlatmak istemiştir. Çünkü eşini ve tüm çocuklarını kaybeden bir ananın gelinini kızı gibi sevmesi, gelinin de kaynanasını anasından daha fazla sevmesi sıradan olaylar değildir. En önemlisi ise bu sevgi o kadar büyümüştür ki oğullarının hasretiyle yanan Tolganay, gelininin başkasından olan çocuğunu büyütmeğe mecburiyetinde kalmaktadır. Bu da savaşların hem toprakları hem aileleri hem de sevgileri, aşkları nasıl acımasız bir şekilde yok ettiğini göstermektedir.

3.6.1. Toprak:

Cengiz Aytmatov eserlerinde tüm insanlığın mutlu olmasını ve adil bir paylaşım düzeni olması ütopyasını kurmuştur. Özellikle yaşadığı dönemde çokça çıkan savaşların bir son bulmasını ve insanların geçimlerini ve rızıklarını temin etmek için ekip biçtikleri tarlalarının da dengeli bir biçimde dağıtılmasını, halkın kendisine ait bir tarlasının olmasını istemektedir:

“Toprak ve su insanlar arasında eşit olarak paylaşılınca, kendi tarlamız olunca, kendi tarlamızı sürüp eker, kendi ürünümüzü kaldırınca, biz de mutlu olacağız. İnsanların çok büyük bir mutluluğa ihtiyacı yoktur Tolganay. Bir çiftçi için mutluluk, kendi tarlasını sürüp ekmek ve ürün almaktır” (Aytmatov, 2016e: 20).

3.6.2. Kutsal Ekmek:

İnsanlar kendi yaptıkları işten yani kendi alın teri, el emeği ile yapılan işlerden daha büyük haz duymaktadır. Aytmatov Toprak Ana eserinde toprağı kendi elleriyle, kendi alın terleriyle süren, eken, biçen, öğüten ve ekmek haline getiren çiftçi bir ailenin sofralarındaki bereketi ve mutluluğu tarif etmek için belki bizlere bugün çok sıradan gelen ekmeğe Kutsal Ekmek adını vermiştir. Çünkü bu ekmekte alın terinin tadı bulunmaktadır. Aytmatov bize sıradan gelen ekmeğe Kutsal ekmek diyerek halkına emeğin, çalışmanın, toprağın önemini anlatmak istemektedir:

Aliman büyük yargıyı yere serdi, üzerine alasulu elmaları, çörekleri yerleştirdi, kâselere kuvas doldurdu. Kasım, arkta ellerini yıkadıktan sonra yaygının kenarına çöktü ve ağır ağır çörekleri dilimlemeye başladı.

-Aa, ekmek daha sıcacık, anne, buyur, yeni ürünün ilk ekmeğini ilk sen tat.

Ekmeği aldım, duamı okudum ve ilk lokmamı ısırđım. Bambaşka, bilinmeyen bir tadı ve kokusu vardı bu ekmeğın. Sürücülerin ellerinden, taze buğdaylardan, kızgın demirden, mazottan gelen ya da bunların karışımı olan bir kokuydu bu. Sonra ikinci, üçüncü lokmaları da aldım, onlarda da mazot kokusu vardı. Ama yine de, o güne kadar öyle lezzetli ekmek yemediğimi söyleyebilirim. Bu, emekçi oğlumun nasırlı ellerinden çıkan ekmektir. Tarlayı süren, buğdayı yetiştiren, hasadı kaldıran, tarlada çalışan insanlarımızın, halkımızın ekmeğiydi. Kutsal Ekmek! Oğlumla övünüyor, çok büyük bir gurur duyuyordum. Ama bunu kimse bilmiyordu. İşte o anda anladım ki, bir ananın mutluluğuydu, milletin mutluluğundan doğuyor, aynı kökten olan ağacın dalarlı gibi bir kökten geliyor. Kaderi de onun kaderiyle bir oluyor. Çektiğim bütün acılara, hayatın bana indirdiğiydi korkunç darbelere rağmen bugün de bu

düşünceydım. Ne olursa olsun milletim yaşıyor, ben de yaşayacağım(Aytmatov, 2016e: 27/28).

3.6.3. Nasreddin Hoca:

Türk mizah kahramanı olan Nasrettin Hoca Anadolu’da olduğu kadar yurt dışında da değişik isimlerle anılmaktadır. Kırgız Edebiyatında da Nasrettin Hoca ismini görmekteyiz. Zekeriya Karadavut, Kırgızlarda Kuudlluk Ve Apendi (Nasrettin Hoca) isimli makalesinin önsözünde Anadolu Türklerinin Nasrettin Hoca olarak bildikleri fıkra tipine Kırgızların Apendi ve Koca Nasır adının verdiklerini belirtmektedir. Cengiz Aytmatov’un Toprak Ana kitabında da Nasrettin Hoca isminin geçtiğini Anadolu’da olduğu gibi Kırgızlar arasında da Nasrettin Hoca’nın mizahi özellikleri görülmektedir:

Sabırsızın tekidir bizim Caynak. Topraklardan birinde, yeni mahalledeki yeni yola “Komsomol Yolu” adını vermişler. Aliman da ona takılıyor. “Nasrettin Hoca gibi sen de daha çocuk doğmadan adını koyuyorsun” diyor. “Önce evleneceksin, sonra bir ev kuracaksın, yolunu belirleyecek ve ondan sonra bir ad vereceksin” Caynak da “Senin bu işlere aklın ermez.” diye tersliyor onu. (Aytmatov, 2016e: 31).

3.6.4. Hasat:

Aytmatov’un birçok eserine konu olan iki kavram savaş ve topraktır. Aytmatov Toprak Ana eserinde toprağın bereketini, insanların iş ve geçim kapısı olduğunu dile getirirken savaşlar nedeniyle toprakların ve insanların olumsuz etkilenmesini de anlatmaktadır. Savaşlar insanlar için bir yıkım kaynağı olmaktadır. Çünkü evdeki tüm erkeklerin cepheye giderken geri dönüp dönemeyecekleri bilinmemektedir. Bu biçare bekleyiş geride kalanların hep kafasını ve duygularını işgal etmektedir. Ayrıca erkeklerin yapması gereken birçok işler de bayanların omuzlarında kalmaktadır. Aytmatov Toprak Ana romanında savaşın çıkması haberinin köylülere gelmesiyle birlikte çiftçilerdeki daha çok çalışma azmi üzerine vurgu yapmıştır. Çünkü hasat hızlı bir şekilde yapılmaz ve erkekler cepheye gidesiye kadar yetişmezse hasat ya yarım kalır ya da geride bıraktıkları eşlerinin, yaşlı anne ve babalarının omuzlarında taşıması zor bir yük olarak kalmaktadır:

İşte o anda bizim için bir başka hayat, savaş yılları başlamıştı.

Henüz top-tüfek sesleri duymuyorduk ama kendi yüreklerimizin çarpıntısı ve adamlarımızın bağrışmaları çıkmıyordu kulaklarımızdan. Ben, hayatım boyunca öyle sıcak, öyle kavurucu bir yaz görmedim. Bir taş tükürecek olsanız, tükürüğünüz anında buharlaşıp yok oluyordu. Üç-dört gün içinde bütün başaklar olgunlaşıp çatır çatır kurudu.

Altın başaklar ufuklara kadar uzanıyor, biçimlerini bekliyorlardı. O ne bereketli Allah'ım! Hasadı bir an önce kaldıralım diye acele ederken ne kadar da zarar verdik tarlalara! Başakları çigniyor, yol boyunca sapları döke saça taşıyorduk. Öyle acele ediyorduk ki biçtiğimiz ekinleri demet demet bağlamaya vakit kalmıyor, bunları dirgenle toplayıp yüklüyorduk arabalara. Sonra da arabaları hızla sürerek ve yine döküp saçarak batözlerin bulunduğu yere götürüyorduk. O ziyankârlığı görmek yüreğimi kabartıyordu. Ama her gün bundan da beter olaylara tanık oluyorduk: Köyümüzden her gün birkaç erkek bayraklarla cepheye uğurlanıyor, bu yüzden kalanların işi artıyor ve durup dinlenmeden çalışıyorlardı. Öğlenleyin kızgın güneş altında da duramıyorduk. Tarlada çalışanlar olsun, harmanlarda, batözlerde çalışanlar olsun, bir dakika durup dinlenmeyi bile haram etmişlerdi kendilerine. Cepheye gidenlerden dolayı adamlar ne kadar azalırsa, klanların yapacağı işler de o kadar çoğalıyordu(Aytmatov, 2016e: 37).

3.6.5. Ray:

Tren, travers ve ray sözcükleri Aytmatov'un eserlerinde sürekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Toprak Ana romanında Aytmatov rayları asker yolu bekleyen annelerin bekledikleri umut kapısı olarak tarif etmektedir:

-Söyle bana Toprak Ana, oğlunu bir kerecik, bir anlık görebilmek için böyle tarifsiz acılara gömülen bir ana nerede, ne zaman görülmüştür?

-Ben görmedim, duymadım Tolgonay. Zaten dünya dünya olalı böyle bir savaş görmedi.

-Bari ben, oğlunun yolunu böyle gözleyen anaların sonuncusu olsam... Allah hiç kimseye demir rayları kucaklatmasın, hiç kimsenin başını traverslere vurdurtmasın. (Aytmatov, 2016e: 62).

Toprak Ana'nın dünya dünya olalı böyle savaş görmedi ifadesi savaşın ne kadar büyük ve şiddetli olduğunu, hem cephedeki askerlerin hem de cephe gerisinde kalanların çektikleri ıstırap, gözyaşı ve acıların ne kadar da şiddetli ve büyük olduğunu tarif etmektedir. Tolgonay'ın da Toprak Ana'ya söylediği oğlunun yolunu böyle gözleyen anaların sonuncusu olması isteği Aytmatov'un dünyadaki yöneticilere savaşların insanlara çok büyük acılar yaşattığı ve insanlığa bir faydasının olmadığı gerçeğini ve derhal bu vicdansızlığa bir son verin mesajını içermektedir.

3.6.6. Savaş:

Aytmatov dünya hayatına savaşla gözünü açtığı için eserlerinde sürekli işlediği konulardan birini de savaş, savaşın insanlar üzerindeki etkisini de eserlerine yansıtmıştır. Kendisi de savaş yıllarının her türlü sıkıntı, gözyaşı ve acılarına maruz kaldığı için hem ülkesindeki hem de tüm yeryüzündeki savaşların yok olması mesajını tüm insanlığa iletmek istemiştir. Ancak insanların özellikle de yöneticilerin aç gözlülüğü nedeniyle böyle bir ütopyanın da çok zor olacağını belirtmektedir.

Toprak Ana romanında Tolganay Toprak Ana'ya savaşız bir dünyanın var olabileceği sorusuna Toprak Ana bunun insanların iradesine bağlı olduğunu belirtmektedir. Toprak Ana'nın verdiği cevap aslında Aytmatov'un ülke liderlerine iletmek istediği mesajdır:

-İnsanlar savaşmadan yaşayamaz mı?

-Çok güç bir soru sordun Tolganay. Nice nice milletler savaş sonunda yok olup gittiler, nice nice şehirler yanıp kül oldu ve toprak olarak üzerimde insan ayağının izini görmek için yüzyıllarca beklediğim çağlar oldu. İnsanlar ne zaman bir savaş başlatacak olsa, onlara şöyle diyordum: “Durun, kan dökmeyin! Şimdi de tekrar ediyorum: “Ey dağların, denizlerin öbür tarafındaki insanlar, sizi ki mavi göğün altında yaşıyorsunuz, savaş neyinize gerek? Ben toprağım, bana bakın! Ben her biriniz için aynıyım ve siz de benim gözümde eşitsiniz. Benim için önemli olan sizin sözleriniz değildir. Ben sizin dostluğunuza muhtacım, çalışmanıza, beni işlemenize! Evler kurun, temel olayım! Üreyin. Çoğalın, hepimize güzel bir barınak olayım! Derinim, yükseğim, büyüğüm, ucum bucağım da yok... Hepinize yeterim ben...” Sen de bana insanlar savaşmadan yaşayamaz mı diyorsun Tolganay. Bu bana bağlı değil ki. Siz insanlara, niyetinize, irade ve bilgeliğine bağlıdır. (Aytmatov, 2016e: 76/77)

Aytmatov savaşların insanlığa verdiği zararları çok iyi bildiği için Toprak Ana'ya verdiği cevapla, insanların birlikte verecekleri mücadeleyle birlikte savaşların son bulabileceği inancını yitirmemiştir:

“- Sevgili Toprak Ana, savaş en çalışkan evlatları, en usta sanatçıları öldürüyor. İşte bunun için ben hayatım boyunca bu cinayetlerden, bu katliamdan nefret ettim, savaşa karşı geldim. İnsanlar savaş yolunu kapatabilir ve bunu yapmak zorundadırlar” (Aytmatov, 2016e: 77).

Savaşlar gelenekleri bile değiştirmektedir. Tolganay vefat eden gelini Aliman'ı defnetmek için mezarlığa gitmektedir. Ancak Kırgız geleneğinde

kadınlar mezarlığa defin için gitmemektedir. Aytmatov bu durumu savaşlar nedeniyle ailede hiçbir erkeğin kalmaması durumuyla açıklamaktadır:

“İki gün sonra Aliman’ı gömdük. Geleneklerimize göre bir kadın bir ölüyü gömmek için mezarlığa gidemez, bu işi erkekler yapar. Ama ben gittim vi kimse bir şey diyemedi. Çünkü bizim evde erkek yoktu” (Aytmatov, 2016e: 62).

3.6.7. Mektup:

Mektup kavramını Aytmatov’un birçok eserinde görmek mümkündür. Bazen yöneticilerin halka baskı aracı olarak mühürlü kâğıt karşımıza çıkarken mektup bazen de askerlerin ailelerine gönderdiği mektup olarak çıkmaktadır. Toprak Ana romanında Tolganay’ın en küçük ve sonuncu öğretmen oğlu Maysalbek askerden annesine mektup göndermektedir. Mektup da Maysalbek kendisinin bir öğretmen olarak öğrencilerini okutması gerekirken cephede tüfek tutmasının, öğrencilerine savaşı değil barışı öğretmesi gerekirken kendisini savaşın içinde bulmasının abesle iştiğal olduğunu belirtmektedir. Maysalbek bu durumun değişmesi için yeryüzüne barışın hâkim olması için gerekirse canını hiç korkmadan vereceğini belirtmektedir:

“... Görüyorsun ya anacığım, zaman geçince benim doğru hareket ettiğimi daha kolay anlıyorsun. Evet, anam, emin olmalısın ki oğlun şerefli davrandı. Her şeye rağmen, yüreğimin ta içinin içinde, pek açığa vuramadığım şu düşünceler hep kalacaktır: “Ah küçüğüm, sevgili oğlum, bu dünyayı kendi isteğinle nasıl bırakıp gidersin? Ben seni bunun için mi doğurdum? diyeceksin. Evet, anam, bir ana olarak bana hesap sormaya her zaman hakkın var. Ama sana bu sorunun cevabını çok sonra tarih verecektir. Benim şimdi söyleyebileceğim şundan ibaret: Savaşı biz istemedik ve biz başlatmadık. Bu savaş, herkesi can evinden vuran çok büyük bir felakettir. Bu canavarı devirip etkisiz hale getirmek için kanımızı dökmemiz, canımızı feda etmemiz gerekiyor. Aksi halde insanlığa layık olmayız. Benim idealim savaş kahramanı olmak değildi, ben daha mütevazı bir amaç seçmişim: Bir öğretmen olmak istiyordum. Candan istediğim şey öğretmen olmaktı. Ama beyaz tebeşir ve cetvel yerine, elime asker tüfeği almak zorunda kaldım. Bunun sorumlusu da ben değilim. Yaşadığımız devir böyle istedi. Çocuklara bir defa bile ders vermek nasip olmadı bana.”

“Bir saat kadar sonra, vatan için görevimi yapmak üzere buradan gideceğim. Bu gidişin dönüşü olmayacak. Sağ olarak dönmeyeceğim. Hücüm başladığı zaman birçok arkadaşımın hayatını kurtarmak için gidiyorum. Halk adına, zafer adına, insan için güzel olan her şey adına gidiyorum.”

“Bu benim son mektubum, son sözlerimdir. Anacığım! Bin defa, binlerce defa hep sana, senin ana yüreğine sığınacağım, sana sonsuza kadar borçlu kalacağım. Seni umutsuzluklara düşürdüğüm için bağışla beni anacığım. Beni anlamamı da istiyorum. Benim fedakarlık duygum, hayat okulunda yoğrularak pişti. Bu benim,

öğretmenleri olmak istediğim çocuklara da ilk ve son dersimdir. Ben gönüllü olarak bir gidiyorum, insanlara böyle büyük bir armağan sunabildiğim için de guruluyum.”

“Ağlama anacığım ağlama. Hiç kimse ağlamasın. Gözyaşı dökmenin zamanı değil artık.”

“Beni bağışla anacığım. Elveda.”

“Elveda dağlarım, elveda Ala-tav... Ah bilseniz sizi ne kadar çok seviyorum!” (Aytmatov, 2016e: 91/92).

Aytmatov aslında bu mektupta romanın kahramanı Maysalbek aracılığıyla kendi düşüncelerini ifade etmektedir. Bu mektupta dikkatimizi çeken başka bir ayrıntıysa savaşların canavara benzetilmesi ve bir an önce devrilip öldürülmesi gerekliliğidir. Çünkü canavar diğer canlıların kanını emen en kötü bir yaratık tasviridir. Ve canavar hayta oldukça diğer canlılar hep ezilip yok olacaklardır. Aytmatov tarafından da savaşların en kötü yaratık olan canavara benzetilmesi kasıtlı olarak yapılmıştır.

3.6.8. Yağmur:

Yağmur hem toprak için hem de çiftçiler için bereket anlamına gelmektedir. Çünkü ne kadar çok yağarsa o kadar ürün elde edilir. B öylece kış mevsimi de yiyecek ve içecek bakımından bolluk içinde geçer. Toprak Ana romanında Aytmatov yağmurun yağmasını bekleyen köylülerin sevinç şarkılarını mitolojik bir unsur olan Diykan ile anlatmaktadır. Diykan hem çiftçi anlamında hem de Kırgız mitolojisinde çiftçileri koruyan ilahe anlamına gelmektedir.

“Yağ yağ yağmur, tarlada çamur

Anbarlar doo-la-cak

Diykanlar güü-le-cek...” (Aytmatov, 2016e: 62).

3.6.9. Kökpar:

Aytmatov’un eserlerinde milli kültürlere ait birçok örf ve adetlere de rastlamak mümkündür. Tolganay’ın oğulları askerden gelmediği için gelini Aliman eşsiz kalmıştır. Hiçbir şekilde kaynanasını terk etmeyen gönlünü ilerleyen

yıllarda bir çobana kaptırmıştır. Çoban bir gün Aliman ve kaynanası Tolganay'ın evine gelir ve elindeki kökparı düşürür. Vurulmuş teke anlamına gelen Kökpar kız istemek için kullanılan bir oyun aracıdır:

Koşup çıktım dışarı: O çobanı gördüm. Atı soluk soluğa idi ve hırsından yerinde duramıyor, şaha kalkmak, fırlayıp koşmak istiyordu. Çobana gelince, pek mağruru duruyordu eyerin üzerinde. Kırbacını dişleri arasına almış, kazağının kollarını sıyırmış.. Kökpar avlu kapısının tam önündeydi bu oyunda, kökparı kapan yiğidin onu sevdiğinin bahçesine ya da kapısı önüne bırakmak hakkıdır (Aytmatov, 2016e: 62).

3.7. BEYAZ GEMİ

Cengiz Aytmatov'un geçmiş ile geleceği efsaneler ve hayallerle buluşturduğu ve edebiyat dünyasında büyük bir yankı uyandıran romanıdır.

Romanda ananesiz ve babasız olarak dedesiyle birlikte yaşayan ve Aytmatov'un ismini vermediği çocuğun dedesinden öğrendiği masallar ve efsaneler ile çocuğun gelecekle ilgili kurduğu hayaller olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Aytmatov bunu kitabın ilk bölümünde şöyle açıklamaktadır: *“Onun iki masalı vardı. Biri kendisinin ve başka kimse bilmezdi. Ötekini ise dedesi anlatmıştı ona. Sonra ikisi de yok olup gitti. Şimdi biz bunlardan bahsedeceğiz.”* (Aytmatov, 2016f:7).

Köyde üç hane vardır ve bu üç hanede ormancılıkla geçimlerini idame ettirmektedir. Küçük çocuk ise bu köydeki tek çocuktur. Çocuğun dedesi Mümin ve ninesi ile kalmaktadır. İkinci evde ise çocuğun halası Bekey Hala ve eşi Orazkul oturmaktadır. Üçüncü evde ise yine orman işçisi olan Seydahmet ve eşi Gülcemal oturmaktadır. Halası ve Orazkul'un çocukları olmamaktadır. Hem bu yüzden hem de karakersizliği nedeniyle Orazkul sürekli olarak eşini dövmektedir. Mümin Dede ise bu duruma sessiz kalmak mecburiyetindedir.

Çevresinde başka bir çocuk da olmadığı için küçük çocuk sürekli olarak dedesinin daha önce kendisine verdiği dürbünle yüksek bir yere çıkarak Isık- Göl 'ü izler ve beyaz bir gemiyle babasının geleceğini ve mutlu bir şekilde

yaşayacaklarını düşünmektedir. Çocuktaki Beyaz Gemi tahayyülü Aytmatov'un gelecekle ilgili beklentilerini oluşturmaktadır.

Köye ara sıra gelen ve köylülerin meşin mağaza dediği gezgin satıcı gelmektedir. Dedesi çocuğa bir çanta alarak hediye etmiştir. Çocuğun kendi hikâyesi böyle başlamıştır. Çocuk okula gideceği için çok mutlu olmuş ve köydeki herkese çantasını göstermektedir. Çocuğun artık hem dürbünü hem de çantası olmuştur.

Çocuk büyük bir heyecanla çantası ve dürbünüyle birlikte tepeye çıkarak Isık Göl'ü izler ve hayal kurmaya, geleceğe ait beklentilerini düşünmeye başlar. Çantası, dürbünü ve kendisi olmak üzere üç kişi olduklarını söyler. Çünkü köyde başka bir çocuk yoktur. Bu yüzden kendine çanta ve dürbünü iyi bir arkadaş ve dost edinmiştir.

Çocuk ilk olarak ilerleyen zamanlarda gideceğine inandığını okulunu düşünmektedir. Daha sonra ise dedesinin anlattığı kadarıyla bildiği gemiyle uğraşan babasının geleceğine inandığı Beyaz Gemi'ye ulaşmak için denize girdiğini düşünür. Beyaz Gemi'ye yaklaşınca tüm içindekileri babasına anlatır. Orazkul'un halasını dövdüğünü ve çocuklarının olmadığını, dedesinin bu duruma çok üzülüğünü anlatır. Ancak dedesi çocuğun babasının ikinci kez evlendiğini söylediği için babasının gemiden inerken ikinci ailesinin sahilde beklediğini hayal etmektedir. Bu durumdan sıkılan çocuk ise yavaş yavaş hayalini bitirmeye başlar ve aklına ise birden evdeki hayvanlara bakması gerekliliği gelir ve eve geri döner

Çocuk akşam eve gittiğinde çantasını koyacak güzel bir yer olarak yastığının altını düşünür ve çantasını yastığının altına koyar. Dedesi akşamları uyumadan önce kendisine masal v efsane anlatırdı. Ancak bu gece masalı dedesinden değil kendi kendine çantasına anlatmaya başlar. Çocuğun anlattığı efsane ise Boynuzlu Maral Ana efsanesidir.

Efsane ise şöyledir: Kırgızlar çadırlarında mutlu bir şekilde yaşarken bir kuş gelir. Kuş der ki başınıza büyük bir felaket gelecek. Çok geçmeden Kırgızların beyleri ölür. Kırgızlar birbirleriyle sürekli savaş halinde olsa bile cenaze günleri birbirlerine saldırmazlardı. Asıl felaket ise cenaze günü oldu.

Cenaze günü başka bir kabile bu köye saldırdı. Tüm herkesi öldürdü. Sadece iki çocuk biri kız diğeri erkek olmak üzere bu felaketten kurtuldu. Düşmanların hanı bu iki çocuğu yüksek bir kayalıktan atmak için bilge bir kadını görevlendirdi. Böylece Kırgızların soyu tükenmiş olacaktı. Bilge kadın yüksek bir kayalıktan bu iki çocuğu atmak için Isık-Göl'ün tepesine götürdü. Tam atacakken Boynuzlu Maral An ageldi ve çocukları kurtardı. Onları kendi sütüyle büyüttü ve Kırgızların soyu da böylece devam etmiş oldu. Ancak ilerleyen yıllarda insanlar maralları vurmaya ve soylarını tüketmeye başlayınca Boynuzlu Maral Ana o bölgeden uzaklaştı.

Okul zamanı geldiği için Mümin Dede torununu her gün atıyla okula getirip götürür. Kendisi de arta kalan zamanlarda Orazkul'un yanında ormanda çalışır. Bir gün işlerin yoğun olması nedeniyle Orazkul dedeye torununu alması için izin vermez. Mümin Dede ise ilk defa gaddar damadı Orazkul'a karşı çıkarak torununu almaya gider. Bu duruma çok sinirlenen Orazkul deyi işten çıkarır ve eşini de evden kovar.

Orazkul bir gün ormanda çok zor bir iş için çalışırken Mümin Dede kızının ve eşinin hatırı için Orazkul'a yardım etmeye gider. Ormanda çalışırken etrafta marallar görülür. Orazkul bunları öldürmek ister. Mümin Dede ise maralların kutsal olduğunu ve öldürülmemesi gerekliliğini söyler. Ancak işten atılmamak için bir Mümin Dede kendi inançlarına ihanet ederek büyük bir maralı öldürür.

Çocuk sabah uyandığında dedesini ilk defa sarhoş görür. Çocuk dedesinin yanında maralın kafasını ve kazanlarda maral etleri görünce dedesine çok üzülür. Çok fazla değer verdiği ve dedesinden öğrendiği bu efsaneye dedesinin ihanet etmesi nedeniyle Çocuk köyden uzaklaşır. Kendisini hep hayalini kurduğu Beyaz Gemi'ye ulaşmak için kendisini Isık-Göl'e bırakır.

Aytmatov Beyaz Gemi Üzerine Gerekli Açıklamalar bölümünde çocuğun ölmesini ve dedenin ölmemesini şöyle açıklamaktadır: Mümin'in pasif iyiliği iflas etti. Oysa çocuğun kötülüğü kabul edemeyişi, onu anıtlattırır (Aytmatov, 2016f:167).

3.7.1. Beşik:

Aytmatov Beyaz Gemi romanında Boynuzlu Maral Ana efsanesiyle küçük çocuğun üzerinden yeni bir dünya düzeni hayal etmektedir. Dünyada insanların mutlu yaşadığı, savaşların, gözyaşının olmadığı, herkesin adil bir dağılım şekilde gelir kaynağının olduğu ve milli kültüre bağlı olarak bağımsız bir şekilde yaşayan bir dünya ütopyası içindedir. Hatta çocuğu olmayanlara bile çocuk bahşedilecek kadar bir cömert ütopya içindedir. Bu hayalini de Boynuzlu Maral Ana'nın getireceğine inandığı beşik ile ilişkilendirmektedir.

Aytmatov çocuğun ağzından dünyadaki dengesizliği şu ifadelerle sorgulamaktadır:

İnsanlar niçin böyle yaşıyordu? Niçin bazıları iyi bazıları kötüydü? Niye bazıları mutlu bazıları mutsuz? Niye bazılarından herkes korkar da bazılarından kimse korkmaz? Niye bazıının çocukları var, bazıının yok? Niye bazıları başkalarına maaş verdimyebiliyor? Besbelli, en iyi durumda olanlar en çok aylık alanlardı. Ama dedenin maaşı çok azdı ve herkes onunla alay ediyordu. Ah, ne yapsa da dedesinin maaşını artırsalar? Maaşı çok olsa, Orozkul bile saygı gösterirdi ona (Aytmatov, 2016f: 128).

Romanın kahramanı, çocuğu olmayan Orozkul eniştesiyle Berkey teyzesine çocuk sahibi olmak için Boynuzlu Maral Ana'nın getireceği beşik düşüncesine dalmaktadır:

“Sıkıntılı bir uykuya daldı. Uyurken Boynuzlu Maral Ana'dan Orozkul eniştesi ve Berkey teyzesine akçakayından bir beşik getirmesini istiyor, “Bir de çocukları olsun” diye dua ediyordu. Uzaktan uzağa çingırağın sesini duyuyordu şimdi. Maral ana, o sihirli beşiği boynuzuna takmış, uçarcasına koşarak geliyordu” (Aytmatov, 2016: 128).

Çocuğun bu hayaller dalması, Aytmatov'un dünyadaki tüm kötülöklere rağmen hiçbir zaman umudun yok olmayacağı ve bir gün mutlaka iyiliklerin ve güzelliklerin tekrar dünyaya hâkim olacağı tutkusunun insanların zihninden ve yüreğinden kaybolmaması gerçekliğini vurgulamasındandır.

3.7.2. Cenaze Töreni:

Cengiz Aytmatov eserlerinde cenaze törenlerinin milli kültür göre yerine getirilmesine ayrı bir önem vermektedir. Gün Olur Asra Bedel romanında

Kazangap'ı Ana Beyit mezarlığına defnetmek için çekilen bir günlük sıkıntı bir asra bedel olacak şekilde romana konu edinmiştir. Beyaz Gemi romanında da Boynuzlu Maral Ana efsanesi anlatılırken Kırgızların Başbuğ'larının cenaze merasimine verdikleri önem ve geleneklere göre defin işini gerçekleştirilmeleri anlatılmaktadır. Burada üzerinde durmamız gereken konu ise milli kültür temsil eden iki ismin Kazangap'ın ve Başbuğ'un, iki kutsal yer olan Ana Beyit Mezarlığı ve Yenisey Nehri'nde cenaze törenlerinin yapılması benzerlidir. Bu da bizlere Aytmatov'un cenazeleri defin işlerinde milli unsurları en ince ayrıntısına kadar dikkat edip şuurlu bir şekilde okuyucularının dikkatini çekmek istediğini göstermektedir. Ayrıca Aytmatov kutsallık atfettiği mezar ve su isimlerine ana kavramını ekleyerek karadakine Ana Beyit, sudakine ise Ene Say(Ana Say) ismini vermektedir:

O gün, Enesay kıyısında, Kırgızlar, ölen yaşlı Başbuğlarını gömüyorlarmış. Uzun yıllar Kırgızları yöneten Batır Kulçe, nice nice seferler düzenlemiş ve her savaştan sağ çıkmış, zafer kazanmış. Ama sonunda ecele yenilmiş Kırgızlar, başbuğları için iki gün yas tutup ağladıktan sonra üçüncü gün onu gömmeye karar vermişler. Eski bir geleneğe göre, başbuğlarını bu son yolculuğunda, Enesay boyunca, yarlardan, uçurumlarda, yüksek yamaçlardan geçiriyorlarmış. Böylece ölenin ruhu, ana nehir Enesay ile vedalaşmış. "Ene" ana demektir. "Say" ise su, nehir anlamına gelir. Enesay da "Ana Nehir" anlamına gelir (Aytmatov, 2016f: 54).

Kazangap'ı gömmek için uzun bir yolculuğa çıkan Aytmatov Başbuğ'u gömmek için de uzun bir yolculuğa çıkmaktadır. Yukarıdaki paragraf bizlere geleneklere göre bir cenazenin nasıl ahrete gönderildiği hakkında bilgi vermektedir. Bunlar, cenazeye saygı için iki günlük yasın tutulması sonra ise Başbuğ'un görkemini herkese göstermek için yüksek yerlerden geçirilmesi ve bu nehir yolculuğu sırasında Enesay ile vedalaşmasıdır.

Cenaze günü savaş boruları ve davullar çalınarak yeryüzündeki tüm varlıklar cenaze töreni havasına girmektedirler:

O sabah bütün hazırlıklar bitmiş, güneş her zamanki yolculuğuna çıkmıştı. Atkuyruğundan yapılmış tuğlar dalgalanıyor, batırın kalkanı, zırhı, mızrağı da taşıyordu. Atının üzerinde bir yas örtüsü vardı. Kerneyciler savaş borularını, davulcular davullarını çalmaya hazırdılar. Öyle çalacaklardı ki tayga yerinden oynayacak, yer-gök sarsılacak, kuşlar cıyak cıyak bağırarak havalanıp bulut gibi gökyüzüne çıkacak vahşi, hayvanlar böğüre böğüre sık ağaçlıklara kaçacak, otlar yerlere yapışacak, dağlar yankı yankı uğuldayacaktı (Aytmatov, 2016f: 55/56).

Ayrıca cenazeye saygı için insanlar da cenazenin önünde eğilir, cenazeye ağıtlar yakılır ve cenaze en son olarak yüksek bir yere gömülerek etrafına anıt mezar yapılır. Böylece ölen kişi ilelebet unutulmamış olunacaktır.

Yine geleneğe göre, mezar olarak seçilen tepede, açık çukurun başında, yatırın cesedini başları üzerine kaldırır ve ona dünyanın dört yanını gösterirlermiş: “ Bak bu senin nehrin! Bak, bu senin göğün. Bak bu da biziz, seninle aynı kökten gelmiş olan biz Kırgızlar. Hepimiz seni uğurlamaya geldik. Huzur içinde yat!” Ve gelecek nesiller yerini bilsin diye, mezarın başına büyük bir anıt-kaya dikerlermiş.

Ölüyü gömme günü, Kırgızların bütün çadırları nehir boyuna dizilirmiş. Böylece her aile, cenaze geçerken onu çadırının eşiğinden görür, saygı ile eğilerek selamlar, hıçkırma hıçkırma ağlayarak beyaz yas bayrağını yere indirirmiş. Sonra da cenaze alayına katılır, sonraki çadıra gelince orda da aynı şeyler olur, ağlar dövünürlermiş. Böylece, mezara kadar bütün çadırların önünden geçirirlermiş cenazeyi(Aytmatov, 2016f: 55).

3.7.3. Çanta-Dürbün-Beyaz Gemi:

Aytmatov Beyaz Gemi romanında küçük yaşta annesiz babasız kalan bir çocuğun ufak eşyalarla ne kadar fazla mutlu olabileceğini göstermiştir. Aytmato günümüz çocuklarının her gün okula gidip gelirken kullandıkları çanta nesnesini küçük bir çocuk için ayrılmaz bir parça haline getirip mutluluk kaynağı yapmıştır:

“Evet, o gün çocuk, meşin-mağazanın(gezgin satıcıya ait otomobilin), gerisinde toz bulutu bırakarak yamaçtan inmekte olduğunu gördü. Sanki kendisine bir çanta alınacağını bilmiş gibi büyük bir sevince kapıldı” (Aytmatov, 2016f: 8/9).

“Artık çantasını elinden bırakmayacaktı. Onu büyük bir sevinçle herkese gösterdi. Önce ninesine uğradı. “Bak dedem ne aldı bana!” diyordu övüngeç duruşuyla. Sonra Berkey teyzeye gösterdi. Berkey teyze de çok sevindi çantayı görünce. Çocuğa bazı övücü sözler de söyledi” (Aytmatov, 2016: 21).

Beyaz Gemi romanında küçük çocuğun çantasını, dürbününü çok sevmesi ve beyaz bir gemi hayal etmesi rast gele olmamıştır. Annesiz, babasız yaşayan,

anne baba sevgisine hasret kalan ve küçük yaşta dünyanın birçok yükünü sırtında taşıyan bir çocuğun hayal dünyası için çanta, dürbün ve beyaz gemi yeterli eşyalardır. Çocuk dürbününü çantasına koyarak yüksek bir yere çıkar ve oradan denizi izleyerek beyaz geminin gelişini beklemektedir. Aslında çanta, çocuğun yaşadığı sıkıntıları koyduğu bir valiz; dürbün, geleceğe ait hayallerini ve istediği bir yaşam düzenini göstermeye yarayan bir eşya; beyaz gemi ise bu hayallerini taşıyan bir araçtır:

Kendi kendisiyle konuşmayı severdi. Ama şimdi bir çantası vardı ve onunla konuşuyordu: “Ona inanma sen, dedem hiç de onun söylediği gibi değil. Hiçbir kötülük, hiçbir kurnazlık düşünmez o, bu yüzden alay ediyorlar onunla. Hiç kurnaz değildir. İkimizi de okula götürecektir. Sen daha okulun nerede olduğunu bilmiyorsun değil mi? Çok uzak değil, sana göstereyim. Karavul dağından dürbünle bakarız. Hem sana “Beyaz Gemi”mi de göstereceğim. Ama önce dama uğrayalım. Dürbünümü orada bir yere sakladım. Buzağıya da bakmam gerek. Her defasında kaçıp “Ak Gemi”yi seyredirim. Buzağımız da iyice büyüdü ha! Kuvvetli bir dana oldu. İpini çektiği zaman tutmak çok zor oluyor. İneğin bütün sütünü içmeyi adet edindi. İnek onun anasıdır ve sütünü hiç esirgemiyor ondan. Anlıyorsun değil mi? Anneler hiçbir şeyi esirgemez. Bunu Gülcemal söyledi. Onun da bir kızı var. Az sonra ineği sağacaklar. Sonra buzağıyı çayıra götüreceğim. O zaman tepeye çıkar ve beyaz gemiyi görürüz. Biliyor usun ben dürbünle de konuşuyorum. Şimdi üç kişi olduk: Ben, sen ve dürbün (Aytmatov, 2016f: 25).

Çocuğun Ak Gemi’ye gitmeden önce buzağı ile annesi arasındaki ilişkiyi anlatması aslında kendisini hiç yaşamadığı bir his olan anne-çocuk duygusunu hayal edişindedir. Hayallerini o kadar gerçekçi yaşamaktadır ki buzağının annesi ile olan ana-çocuk ilişkisini bozmamak için dama gidip onları birbirleriyle kavuşturmak istemektedir.

3.7.4. Yenisey:

Yenisey Orta Asya’da akan uzun bir ırmaştır. Adı aynı zamanda bu nehrin geçtiği bölgeye verilen isimdir. Mitolojiye göre çok uzun bir nehir olması ve geçtiği bölgelerde toprağı, havayı, insanı, coğrafyayı bereketlendirdiği için kutsal bir önem atfedilmiştir. İnsanların hem içmelik hem de çeşitli ihtiyaçlar için kullanılmak üzere su ihtiyacını fazlasıyla karşılayan Yenisey nehrinin çevrelerinde yaşam sürmektedir:

Çok, çok eski zamanlarda, yeryüzünde ormanların otlardan ve bizim ülkemizde de suların karalardan çok olduğu çağlarda, derin ve serin suyu olan bir nehir kıyısında, bir Kırgız kabilesi yaşamış. Bu nehrin adı Enesay imiş. Buradan çok

uzaklarda, Sibiryaya denilen bir yerde akarmış bu nehir. Atla, üç yıl üç ayda gidilirmiş oraya. Bugün bu nehrin adı Yenisey'dir. O zaman Enesay derlermiş (Aytmatov, 2016f: 53).

Yenisey Bölgesinde yaşayan toplumların tüm ihtiyaçlarını karşılayan Yenisey Nehrine övgüler dolu türküler bile yazılmıştır:

Senden geniş nehir var mı Enesay?
Senden zaiz bir yurt var mı Enesay?
Senden derin bir dert var mı Enesay?
Senden özgür olan var mı Enesay?

Senden geniş bir nehir yok Enesay,
Senden aziz bir vatan yok Enesay,
Senden derin bir dert de yok Enesay,
Senden özgür özgürlük yok Enesay (Aytmatov, 2016f: 53).

Enesay'ın geniş olması geçtiği tüm yerlerdeki insanları kucaklamasındandır. Aziz yani yüce olması ise geçtiği tüm bölgelerdeki insanları beslemesindedir. Derin olması ise geçtiği bölgelerdeki insanların tüm yükünü sırtına almasındandır. Özgür olması ise başlangıç ve bitiş yerinin uçsuz bucaksız oluşundan ve önünde hiçbir engel tanımadan yarıp gitmesindedir. Türkünün ikinci kıtasında birinci kıtadaki sorulara cevap verilerek Yenisey'in büyüklüğü vurgulanmaktadır.

SONUÇ

Kültür maddi kültür ve manevi kültür olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Manevi kültür öğeleri bir toplumun dilini, gelenek ve göreneklerini, edebiyatını, felsefesini, sözlü ürünlerini (atasözleri, destan, masallar, efsaneler) ahlaki değerlerini, dinini oluşturmaktadır. Maddi kültür öğeleri ise bir toplumun kullandıkları eşyaları, yaptıkları icatları oluşturmaktadır. Ancak maddi kültür ile manevi kültür iç içe geçmiş olduğu için birbirinden kesin çizgilerle ayıramamaktadır. Manevi kültür olan dil ise hem diğer manevi kültür öğelerini hem de maddi kültür öğelerini beslemek ve gelecek kuşaklara taşımakla görevlidir. Bu bağlamda dil bir medeniyetin ayakta kalabilmesi için olmazsa olmazdır.

Cengiz Aytmatov eserlerini oluştururken dili, maddi kültür unsurlarının hem kaynağı hem de taşıyıcısı olarak kullanmıştır. Bu kullanım, milli bir bilinç uyandırmak için Aytmatov tarafından şuurlu bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Savaş yıllarında halkın düştüğü sıkıntıları dile getirmek için toprak, tarla ve kolhoz kavramlarını kullanmıştır. Kültür işgalini önlemek için Nayman Ana ile Boynuzlu Maral Ana efsanelerini kullanmıştır. Kültür işgalini anlatmak için trenleri kullanmıştır. Bu tez de Aytmatov'un topluma vermek istediği mesajları maddi kültür unsurları ve dil aracılığıyla birlikte verildiğini ispatlamak için yazılmıştır.

Aşağıda Aytmatov'un sekiz tane eserinde maddi kültür unsurlarının dil ve kültür açısından değerlendirmesi yapılmıştır:

Aytmatov, Gün Olur Asra Bedel romanına trenlerle ilgili sözle başlamıştır. Tren, sömürge altındaki bozkır topraklarının hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü işgal altındaki bu coğrafyanın insanları bozkırda ürettikleri ürünleri trenler vasıtasıyla Batıya götürmektedir. Ayrıca bozkır insanın güçlü erkeleri de savaş

zamanlarında trenlere cepheye gönderilmektedir. Yani trenler, saf ve masum bozkır halkının tüm güzelliklerini Batıya ve Sovyet hükümetinin hedeflerine ulaştırmada birer araçtır.

Mankurtlaşma kavramı ilk defa literatüre Aytmatov'un Gün Olur Asra Bedel romanında kullanmasıyla kazandırılmıştır. Aytmatov işgal altındaki Kırgızlara mankurtlaşma kavramıyla benliklerine sahip çıkmalarını ve kim olduklarını unutmamaları gerektiğini anlatmıştır. Oğlu mankurtlaştırılan Nayman Ana'nın oğlu tarafından bir ok atılarak öldürülmesi ise kültürel değerlere ve geçmişe atılan bir ok olarak değerlendirilmelidir. Nayman Ana'nın oğlunu bulmak için çıktığı yolculukta giydiği yazmaların rengi, içinde bulunduğu kültürel durumu göstermektedir. Aytmatov modern mankurtlaşmayı anlatmak için ise şapka sözcüğünü bilinçli olarak eserlerinde kullanmıştır. Çünkü giyilen şapkalar Sovyet rejiminin ideallerine hizmet ettiği için kafaya geçirilen deve derisine yani mankurtlaşmış insan yerine geçmiştir.

Cenaze törenlerinde giyilen elbiseler ve cenazeyi defnetmek için kullanılan kazma, kürek, kepçe gibi araçlar eski gelenekleri kaybetmeden gelişmeye açık olunması gerekliliğini göstermektedir. Cenazenin ataların mezarlığına gömülmesi için verilen mücadele ise tarihe sahip çıkmamız içindir. Tarihi çok eskilere dayanan ataların gömüldüğü mezarlığın kapatılarak bir uzay istasyonunun kurulması ve Aytmatov'un cenazeyi oraya defnettirme isteği, tüm baskı ve zorlamalara rağmen herkesin tarihine sahip çıkması gerektiğini okuyucularına anlatmak istemsindedir.

Gün Olur Asra Bedel romanında deve derisiyle yapılan işkencenin yerini Cengiz Han'a Küsen Bulut romanında modernleşerek ışık işkencesinin alması, işgalcilerin yıllar geçse bile zorbalıktan vazgeçmeyeceği ve tarihi olayların değişik şekilde güzümüzde tekrar yaşanabileceğini anlatmak içindir.

Cengiz Han'ın tepesinden hiç ayrılmayıp kendisini koruduğuna inanılan bulutun, tepesinden ayrılması ve Cengiz Han'ın başarısızlığa ulaşması, hangi şartlar altında olunursa olsun Kırgız halkının erdemli insan olma vasfını kaybetmemeleri gerekliliği içindir. Aytmatov, Beyaz Gemi romanındaki Boynuzlu Maral Ana efsanesiyle Kırgız halkının millet olarak bugünlere nasıl geldiğini ve bir tek Kırgız bile kalsa bu milletin yok olmayacağını vurgulamak istemiştir. Çocuğun çantasıyla

ve dürbünüyle birlikte kurduğu hayallerle ise erdemli ve ahlaklı olmanın önemini anlatmaktadır.

İlk ğretmen hikâyesinde ise daha okul çağındaki bir kızın zorla evlendirilmesinin yanlışlığını anlatmaktadır. Bu yanlış adetleri ise okul kavramı üzerinden açıklamaktadır. Aytmatov hikâyenin bağında tamamlanmamığ bir tabloda söz etmektedir. Tablonun tamamlanmamığ olmasını Aytmatov bilinçli bir şekilde sylemiğtir. Çünkü Kırgız halkı var olduğu müddetçe bu tablonun içi her gün yeni bağarılar eklenerek boyanmaya devam edecektir.

Selvi Boylum Al Yazmalım hikâyesinde toplumun doğru ve yanlış olan gelenek ve göreneklerini kamyon metaforu üzerinden anlatmığtır.

Aytmatov Toprak Ana ve Cemile romanlarında ise savağın getirdiği toplumsal tahribatı açıklamak için toprak, tarla ve kolhoz kavramlarını kullanmığtır.

Özetlemek gerekirse Aytmatov kültür aktarımında dilin önemini çok iyi bilmektedir. Bu nedenle eserlerinde kullanmığ olduğu maddi kültür unsurlarını rastgele değil Şuurlu bir şekilde kullanmığtır. Maddi kültür öğeleri sayesinde okuyucularına, özellikle Kırgız halkına milli bilinç, geleneklere bağlılık, milli modernleğme, vatanseverlik, milli değerlere bağlılık, evrensel barığ, ağk, sevgi gibi konularda uyarıcı mesajlar vermiğtir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Y. Ve Ağca, F.(2013) Çağdaş Türk Edebiyatları, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Aytmatov, C. (2002) Cemile, Çev. : Ş. Hulusi, Elips Yayınları, İstanbul
- Aytmatov, C. (2016a) Gün Olur Asra Bedel, Çev.: R. Özdek, Ötüken Yayınları, İstanbul
- Aytmatov, C. Ve Şahanov, M.(2015) Şafak Sancısı, Çev.: D.İbragim, Bengü Yayınları, Ankara.
- Aytmatov, C.(2016b) Cengiz Han'a Küsen Bulut, Çev.: R. Özdek, Ötüken Yayınları, İstanbul
- Aytmatov, C.(2016c) İlk Öğretmen, Elips Yayınları, Ankara
- Aytmatov, C.(2016d) Selvi Boylum Al Yazmalım, Elips Yayınları, Ankara
- Aytmatov, C.(2016e) Toprak Ana, Çev.: R. Özdek, Ötüken Yayınları, İstanbul
- Aytmatov, C.(2016f) Beyaz Gemi, Çev.: R. Özdek, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Buran, A. Ve Alkaya, E.(2012) Çağdaş Türk Lehçeleri, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çağlayan B.(1989), Yahya Bey Divanı'nda Maddi Kültür Unsurları, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.527s.
- Çakar, Ş. (2001), Nabi Divanı'nda Maddi Kültür Unsurları, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.196s.
- Dıykanbayeva, M. (2015) Hatıralar Işığında Cengiz Aytmatov ve Eserleri, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı 4/1, S.169-188, Türkiye.
- Esin. E.(2001), Türk Kozmolojisine Giriş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Esin. E. (2003), Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Esin. E.(1978), İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi Ve İslam'a Giriş, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

- İdil, A.(2012), Yerel Kaynaklara Göre Kırgız Tarihi, Bişkek.
- Kafesoğlu, İ. (2000) Türk Milli Kültürü, İstanbul.
- Kapağan, E.(2015), Kırgız Şiirinde Ekim Devrimi, Devrimi Hazırlayan Ve Kabul Görmesini Sağlayan Sebepler, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kaplan, M.(1983) Kültür ve Dil, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Koçak, K. (2012), Bozkır Kültüründe Alp Karakterlerinin Ortaya Çıkışında Türk Geleneklerinin Etkisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 1(2),125-135.
- Kolcu, A.İ.(2008) Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum.
- Köprülü, F. (2006), Tarih Araştırmaları 1, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ögel, B.(1991), Türk Kültür Tarihi,(İslamiyet Öncesi), TTK Basımı, Ankara.
- Özgen, N.(2014) Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Kırgız Edebiyatı Tarihi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sarı, M. (1986), Hayreti Divanı'nda Maddi Kültür Unsurları, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 315s.
- Türkçe Sözlük (2009, Komisyon, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Uzun, G.(2014) “Cengiz Aytmatov’un Gün Olur Asra Bedel ve Beyaz Gemi Romanlarında Nesil Çatışması”, Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, Eskişehir.

ÖZET

Kültür, içinde barındırdığı unsurlarıyla bir milletin maddi ve manevi olarak yılların getirdiği bir birikim sonucunda oluşturduğu değerler bütünüdür. Kültür, maddi kültür ve manevi kültür olarak ikiye ayrılmaktadır. Edebiyat, felsefe, masallar, efsaneler vb. manevi kültür ögesidir. Günlük yaşamda kullanılan eşyalar, araç ve gereçler ise maddi kültürü oluşturmaktadır. Kültür birikiminin temellendirilmesinde ise dilin büyük bir önemi vardır. Çünkü dil hem kültürün oluşmasını hem de gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır.

Kültür, edebiyat ve dil üçlüsünün önemini çok iyi bilen Aytmatov eserlerinde maddi kültür unsurlarını şuurlu bir şekilde kullanmıştır. Çünkü Cengiz Aytmatov, ülkesinin Sovyetler tarafından işgale uğradığı bir dönemde yaşamıştır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nın Kırgız halkına yaşattığı sıkıntılara da şahitlik etmiştir.

Aytmatov günlük yaşamda sürekli kullandığımız eşyalara bilinçli olarak anlamlar yüklemiştir. Böylece okuyucularına maddi kültür unsurları üzerinden, bağımsızlık, milli şuur, milliyetçilik, geçmişe duyulan özlem, barış, erdem, sevgi aşk gibi değerleri anlatmak ve hatırlatmak istemiştir. Maddi kültür unsurların, kültür ve dil açısından önemiyle ilgili ciltlerce eserler yazılabilmektedir. Biz ise özele indirerek Aytmatov'un eserlerindeki maddi kültür unsurlarının, dil ve kültür bakımından önemini inceledik.

ARŞİV Kayıt Bilgileri :

Tezin Adı : Cengiz Aytmatov'un eserlerindeki maddi kültür unsurlarının dil ve anlam açısından incelenmesi.

Tezin Yazarı : Furkan ÖZÇELİK

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç.Dr. Enver KAPAĞAN

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : Ağustos,2017

Tezin Alanı : Yeni Türk Dili

Tezin Yeri : KBÜSBE - KARABÜK

Anahtar Sözcükler: Kültür, dil, şuur, Aytmatov.

ABSTRACT

With all the elements in it, culture is a set of values that a nation has created as a result of a years of accumulation, both materially and spiritually. Culture is divided into two sections as a material culture and spiritual culture. Literature, philosophy, tales, legends etc. are elements of spiritual culture. The materials, tools and equipments used in everyday life form the material culture. Language has a great importance on foundation of cultural accumulation because language ensures both culture formation and handing it down to the next generations.

Aytmatov, who knew the importance of culture, literature and language trio very well, consciously used material cultural elements in his works because Cengiz Aytmatov lived in a period when his country was occupied by the Soviets. He also witnessed the hardship of the Second World War to the Kyrgyz people.

Aytmatov consciously assigned meanings to the materials that we always use in our everyday life. Thus, he wanted to inform and remind readers about the values such as independence, national consciousness, nationalism, nostalgia, peace, virtue, love and romance through material cultural elements. It is possible to write many works related to the importance of material cultural elements in terms of culture and language. However we have especially examined the material cultural elements in Aytmatov's works in terms of language and culture.

ARCHIVAL RECORD DETAILS:

Thesis Title: Investigation of Cengiz Aytmatov's material cultural elements in terms of language and meaning.

Thesis Author: Furkan ÖZÇELİK

Thesis Supervisor: Assist.Prof.Dr. Enver KAPAĞAN

Thesis Status: Master's Thesis

Thesis Date: August,2017

Thesis Field: New Turkish Language

Institution: KBÜSBE - KARABÜK

Keywords: Culture, language, consciousness, Aytmatov.

ÖZGEÇMİŞ

Furkan ÖZÇELİK, 02.07.1990 yılında Karabük ilinin Safranbolu ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Safranbolu Kirkille İlköğretim Okulunda, Orta öğrenimimi Safranbolu Anadolu Lisesinde tamamladı. 2008-2012 yılları arasında Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümünde eğitim gördü. Aynı yıl Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitime başladım. 2013 yılında girdiği sınav neticesinde Kocaeli ili Gebze ilçesindeki Gebze Ahmet Zeki Büyükkuşoğlu Ortaokuluna Türkçe Öğretmeni olarak atandı. Dört yıldır aynı okulda görev yapmakta olup okulundaki iki ayrı projede, proje yürütücüsü olarak görev aldı. Bu projeler şunlardır:“TÜBİTAK 4006 Projesi” ve “Oyuncaksız Çocuk, Çocuksuz Oyuncak Kalmasın”. Öğretmenliğin yanında birçok sivil toplum kuruluşunda da görev aldı. 2007 yılından beri Anadolu Gençlik Derneğinde aktif bir şekilde gönüllü olarak farklı görevlerde bulundu. Halen Anadolu Gençlik Derneği Gebze ilçe yönetim kurulu üyesi olarak toplum yararına çalışmalarına devam etmektedir.